

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztőnégi s kiadói szállás:

b.-farkasutoza 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 krNagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félésre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A szellem (Pünköst ünnepére) (Sz-s.) — A Héber éposz. (folytatás) Szász Károlytól. — Vidéki élet: A rikán belőli communitás. Egy törzsgyökeres született communitási tag. — A görgényi egyházmegyéből (Egyházmegyei közgyűlés). Mezőségi. — Az áll. ig. tanács r. üléséből. r. t. — Egy érdekes irodalmi termék. Várnai I. Különfélék.

A SZELLEM.

(Pünköst ünnepére.)

Kolozsvár, 1881 jun. 2.

(Sz-s.) Élt hajdan egy férfiú, kinek szive képes volt magába fogadni mindazt, a mi jó, szép és igaz. Történt egyszer, hogy e férfiút fölkereste egy tudós, hogy szó vitába elegyedjék vele. A férfiú a tudóshoz, a többek közt, így szólt: „A szél a hová akar fújni fú, és annak zúgását hallod, de nem tudod honnét jön és hová megy; így van mindenki, a kia lélektől születik“. A tudós kételkedve rázta fejét s ott hagyta őt; ahhoz, a mit addig hallott, tanult, tudott, sehogy se illett ez a beszéd; nem értette meg.

Azóta sok, nagyon sok idő telt el s ma már csaknem háromszáz millió ember emlegeti nevét annak a bölcs férfiúnak. Emlékezetére ünnepeket szentelnek s évenként egyet, az utolsót, az év azon szakában, midőn a bimbók virágokká nyílnak, annak tisztelőjére szentelik, ki azt a bölcs férfiút helyettesíti. A helyettesítőt így hívják: Szent Lélek; az ünnepet: Pünköst.

Ismered-e te, kedves olvasóm, annak a bölcs férfiúnak ezt a helyettesét, ezt a szent lelkét, ezt a teremtet, életadó, világosító, vigasztaló szellemet? Vagy talán te is kételkedve rázod fejedet, mint hajdan Nikodemus, s az efezusi tanítványokkal így válaszolsz: „Hirét se hallottam?“

Jer velem!

Vessünk csak egy pár pillantást abba a könyvbe, mely „a mi tanúágunkra iratott“, melyben számunkra „az örökélet beszédei vannak.“ Nézd, a ok a régi, halottnak látszó betűk megelevenülnek; életre kelti azokat az a szellem, melynek azok csak külső burkolatja, teste az a szellem, mely azokat átlengi, áthatja, mely bennök örökké él: az Isten igéje. Tárd föl előtte szivedet s az a szellem élni fog benned is.

Jer velem!

Lépjünk be a legfenségesebb templomba: a tavaszi természet templomába. Lágyszellő érinti homlokunkat, virágillat árad felénk, a napsugarak fénye, az ég kékje, a föld színompája szemünkbe ragyog mindenütt, mindenfelé az élet, az öröm hangja hallatszik s lelkünkbe csendül. Hát ezekben nem élő, nem jelenvaló é az a szellem, melyről nem tudjuk, hogy honnét jön és merre megy, de érezzük ellentállhatatlan hatását, melyet ránk gyakorol; csodás erejét, melylyel magához vonz, úgy hogy mi is önkéntelenül a magasba szárnyalunk, mint fejünk fölött a pacsirták. Avagy az a rügy, mely az ágon kiszökken, az a bimbó, mely szirmai kitarja, az a zöld lomb, mely a szellőben meging, az a dal, mely a fellegek közt zeng, azok a csillagbetűk, melyekkel e fenséges templom boltozatja tele van írva, nem az örökké élő szellemnek megannyi gyönyörű gondolatai-é, melyek bennök, általok alakot öltenek, testet nyernek? Tárd föl szivedet a természet templomában e szellem előtt s élni fog benned is.

Jer velem!

Vegyüljünk az emberek közé, mert ez a szellem ott is föltalálható. Ha valami igazságot keressz, találni fogsz mindig embereket, kik veled egy úton járnak. Ha valami jót akarsz, lesz mindig segítő kéz, mely feléd hajlik támogat. Ha közelíteni törekszel a tökély felé, nem maradsz soha egyedül, mert mindig voltak, vannak s lesznek, kik a végtelen felé vágyakoznak. Vess csak egy futó pillantást a népek, nemzetek s az egész emberiség történetére s látni fogod, hogy a hanyatlást mindig az emelkedés, a tévelygést mindig a fölvilágosodás, a gyűlölködést mindig a szeretet diadalma követi. Ez az erkölcsi világrend örök törvénye, mely ellen a tusakodás hiábanvaló; ez annak a szellemnek fényes útja, melyen mindig előre törtek az emberiség jobbjai, váasztottjai. Lépj e nemesen küzdők sorába s tapasztalni fogod, hogy annak a szellemnek, mely vezérelte s vezérli őket többről-többré, jobbról-jobbra, mely az emberiséget, évezredek nehéz de dicsőséges küzdelmei árán, a tudomány annyi igazságának, a mivelttség annyi áldásának, a hit és emberszeretet annyi drága kincsének birtokába juttatta, — annak a szellemnek csodás ereje benned is életre kel, téged is áthat s képesít arra, hogy diadalt nyerj a kételkedés, a csüggedés, a bűn fölött. Tárd föl szivedet az örökké élő szellemnek az emberiség szel-

lemében jelenvaló, titkon munkáló, de hová-tovább mind inkább diadalmaskodó hatalma előtt s e hatalom trónt emel a te szivedben is.

Jer velem!

De nem. Maradj egyedül, szállj magadja s figyeld meg saját szived dobbanásait, saját lelkednek elrejtett, legbensőbb gondolatait s észre fogod venni, hogy abban visszhangot kelt mindaz, a mi igaz, jó és szép.

Az ember nemesebb természete fogékonysággal bír mindazon érdekek iránt, melyek a család, az egyház, a társadalom, a haza s emberiség fennállásának, haladásának s boldogulásának magas rendű érdekei. Szivednek ezek iránti természeteszerű fogékonyságát ápolj, fejleszd; lépj be ezeknek üde, éltető légkörébe s a balsamos levegő, melyet magadba szívsz, fölpezsdíti ereidben a vért, újjászüli agyadban a gondolatot, megedzi akaratodban az erőt. Szállj magadba s bocsátkozz be szived mélységeibe, mint tenger fenekére a buvár, mert ott teremnek a valódi gyöngyök, az igaz gondolatok, a nemes érzelmek s nagy elhatározások drága gyöngyei! Az a szellem, mely az Isten igéjében, a természetben, az emberiség történetében örökké élő, ott szunnyad benned; ébreszd föl, hogy erejét fejthesse ki, alakítson át, teremtsen újjá téged is s akkor át fogod érteni, át fogod érezni mély igazságát azon szavaknak, melyeknek hallattára a tudós Nikodémus kételkedve rázta fejét.

A HÉBER ÉPOSZ.

(I. Volt-e a hébereknek éposz-költészetük? — II. A héber ős történelem bírálata. — III. A héber (bibliai) éposz vázlata és főbb tagjai.)

Szász Károlytól.

I.

Volt-e a hébereknek éposz-költészetük?

(Folytatás.)

Talán ama páratlan józanság, a belső igazság jellemző sajátossága, mely a héber isten- és hősmondát a többi népekétől (úgy a hindu- és persa-, mint a görög- és germán-árjákétól) annyira megkülönbözteti, — hozzájárulván a kijelentés elfogadása által adott tekintély is —: okozza, hogy valamint sokáig azt tartották, hogy a héber népnek nem volt mythológiája*), úgy még ma is majdnem általánosan elfogadott tétel az, hogy a héber népnek nincs tulajdonképeni epikája, s hogy a biblia előadása részint beigazolt történelem, részint erkölcsi és bölcsészti tartalmú

*) E nézetet fényesen czáfolja meg tudós hebraeistánk dr. Goldziher „A mythologia a hébereknek” című jeles könyvében, mely eredetileg egyetemi előadásai vezérfonalául volt írva, s melyből egyes részletek először magyarul (a Nyelvtudományi Közlemények II kötetében) jelentek meg, különösen nyelvészeti oldalról fejtegetve a kérdést, később összefüggőleg kidolgozva németül, s ebből letördítve és a szerző által nyújtott adalékokkal kiegészítve angolul (Mythology among the Hebrews, and its historical development. London, 1877). Goldziher e könyvében a héberség eredeti mythosait kutatja, s azoknak átalakulásait és a bibliai mondává fejlődését adja elő. Engem e helyütt csak a bibliai monda maga érdekel, de azért a műben (melynek angol kiadását használtam, mint a legteljesebbet) sokat találtam czélomra tartozót, a mit a jelen fejezet alábbi czikkeiben igyekeztem is fölhasználni.

allegoriák; tulajdonképeni költői járuléka, vagy is szorosan vett mondai elemek nélkül.

Még egy harmadik ok is járulhatott ama kettőhöz: az t. i. hogy a héber költészet, vagy is a mi belőle költői alakban maradt fenn, tisztán lyrai: dalok, énekek, himnuszok, dithyrambok. A héber nyelv ugyan nem ismer sem rimet, sem mértéket, vagy szorosan vett versbeli rhythmust; a költői alak nála csak az úgynevezett párhuzamoságban áll (mely szerint ugyanazon vagy közel ugyanazon gondolat egymásután két, egymástól némileg különböző, de körülbelől egyenlő terjedelmű mondatban fejeztetik ki), melyhez a nyelvnek csak prózai rhythmusa, vagy hangzatossága járul. A lyrai darabokban az érzés és a kifejezés lendülete egyenesen költői eredetre vall; míg az elbeszélő költészet, ha van ilyen, természeténél fogva közelebb esik az elbeszélő prózához, mintsem tőle átlag s mindenütt megkülönböztethető volna.

Ámde ha a bibliai elbeszélések közül azokat, melyek tartalmilag költői alkotásra vallanak, figyelmesen tekintjük, ép úgy ráakadunk bennök a héber költészetet jellemző párhuzamosságra, mint a lyrai darabokban.

Avagy ha a Jób egész könyvén át ily párhuzamoságot látunk végig vonulni:

Jób panaszkodik:

„Elveszszem a nap, melyen születtem — s az éjszaka is, melyen azt mondták: gyermek fogantatott!”

„Az a nap legyen setétség — és a világosság azon ne fénylőjék!”

„Az az éjszaka legyen magános — öröm-ének ne hangozzék azon!”

„Miért nem haltam meg anyám méhében — vagy kijövén abból, miért nem veszttem el?”

„Miért tartottak ölben — és miért adtak csecset, hogy szopjam?”

„Mert most a földben fekünném és nyugodnám — alunnám és nyugodalmam volna!” (III, 3—13 v.)

Elifáz felel:

„Ime sokakat tanítottál — és a megfáradt kezeidet megerősítetted.”

„Az elesendőt felemelték szavaid — és a reszkető térdeket megerősítetted.”

„Most pedig, hogy rád jött a nyomoruság, nehezen tűröd-e? — s hogy rád is szállott, elrettentél-e?”

„Emlékezzél meg, mikor veszett el az ártatlan és mikor törültettek el az igazak?” (IV, 3—7).

Vagy mert ez, elbeszélés keretében tulajdonkép tan-költevény, egy vallásos theodikéja: ha oly történeti elbeszélésben is, mint p. o. az Eszter könyve, ilyeneket találunk:

„Urakadása harmadik esztendejében (Ásvérus király) lakodalmat szerze minden főembereinek és hűbéreseinek — Perzsiának pedig és Médiának hatalmasai, főemberei és a tartományok fejedelmei előtt valának.” (I, 3.)

„És a király Esztert minden asszonyok felett szerette — és minden szűzeknél kedvesb és kellemetesb vala előttte; és az ország koronáját fejébe tevő — és őt királynévá tevő Vásti királyasszony helyébe.” (II, 17.)

„És monda néki a király: Mi dolgod van, Eszter királyné — és micsoda kérésed van?“ (III. 3.)

Vajjon más-e mindez (s a példákat végetlenig sokasíthatnók) mint ugyanaz a párhuzamosság, melyet a héber lyrai költészetben mindenütt, mint a rim és mérték és rhythmus helyettesítőjét találunk, de mely az elbeszélő költészet maradványaiban sem hiányzik.

Sem a külforma, sem a beltartalom nem áll tehát egyenest ellent azon feltevésnek, hogy az ótestamentumi irások egy része, történelem alakjában s igényével lép bár fel s ilyenek van bár majdnem háromezer év óta elismerve, azért mégis nem egyéb, mint egy alakulásban lévő, de abban megakadt, nagy nemzeti éposz egyes mondatrészeiken egymásmellé sorozott gyűjteménye.

A bibliatörténet részletes bírálata mutathatja ki: mi és mennyi a valódi történet benne, s mi és mennyi a monda; hogy olvadt össze s hogy hatotta át egyik a másikat?

E bírálatnak, mely a bibliai tudomány legkitűnőbb miveltit foglalkoztatta s foglalkoztatja századunkban még folyvást, mi csak vázlatát s eredményeinek csak legfőbb vonásait adhatjuk a következőkben.

(Folytatása következik.)

VIDÉKI ÉLET.

A rikán-beléli communitás.

A rikán-beléli communitás, mely született a halhatatlan emlékü Bethlen Gábor fejedelem alatt 1614-ben, megkereszteltetett mindkét Rákóczy György szeme láttára, szenvedett 254 esztendeig, meghalt Szilágysomlyón 1868-ban: halottaiból fel akar támadni s elfoglalni ama kiváltságos helyzetet az egyházkerületben, mit 1868 óta az egyházkerület foglal el a rikán-beléli négy egyházmegyével szemben. Arról van szó, hogy a „rikán-beléli communitás“ újra szerveztessék Össze is hivatott a communitás ez év márczius 2-ára, melynek üléséből, Székely Gergely egyházmegyei főgondnok elnöklete alatt, Nagy Sándor hidvégi és Kis Albert illyefalvi lelkészekből egy bizottságot küldött ki, az újjászervezés módozataira szolgáló munkálat elkészítésével bízván meg őket. A bizottság küldetésében eljárta és három szakaszban, 23 pont alatt, elkészített egy olyan valamit, a mi úgy illik jelenlegi egyházzervezetünk keretébe, mint a „purgatorium“ a keresztyén egyház hitelvei közé. Ime itt következik

I. SZAKASZ.

A communitas szervezetéről.

1. A rikán-beléli communitás alább megjelölendő hatásköréhez képest két testületet foglal magában: a) communitás mint közgyűlés és b) communitás, mint törvényszék. 2. A communitasnak, mint közgyűlésnek: a) elnöke a communitás főgondnoka, akadályoztatása esetében, a communitásnak, mint törvényszéknek elnöke (lásd: 3 a) pont); b) jegyzője a 4 egyházmegye (értsd: sepsi, orbai, kézdi és erdővidéki) rendes jegyzői közül a communitas, mint közgyűlés által választott egyén, ki 3 évre választatik; c) director a 4 egyházmegye directorai közül választatik, mint a jegyző; d) tagjai a 4 egyházmegye közgyűlésének r. tagjai s a szentgyörgyi Mikó-tanoda gondnokai és rendes tanárai. 3. A communitás, mint törvényszéknek: a) elnöke a 4 egyházmegye espereseiből a communitas, mint közgyűlés által választott esperes, választatik 3

évre; b) jegyzője a 4 egyházmegye jegyzői közül választatik, mint az elnök; c) director a 4 egyházmegye directorai közül választatik, mint a jegyző; d) tagjai a 4 egyh. rendes hivatalnokai (esperes, jegyző, director), az egyházmegyék gondnokai és mind a négy egyházmegyéből az egyh. közgyűlés által az egyházmegyei ülnöki karból választott egy egyházi és egy világi ülnök. 4. A communitas évenként két rendes közgyűlést tart, egyiket az egyházkerületi közgyűlést egy hónappal megelőzőleg, a másikat az egyházkerületi közgyűlés után 5 hónappal, mindkét alkalommal a communitas, mint törvényszék, ülést tart. Rendkívüli esetekben rendkívüli közgyűlés is hívható össze, valamint sürgős és fontosabb esetekben a communitas, mint törvényszék is összehívható. 5. A communitas rendes gyűléseinek helye S.-Szt.-György, fenmaradván a közgyűlésnek azon joga, hogy a következő gyűlés helye felett esetenként máskép is határozhasson. 6. A communitas mind köz-, mind törvényszéki ülései nyilvánosak, jogában áll azonban mindkettőnek 10 rendes tag kívánatára zárt gyűléssé alakulni. 7. A communitást, mint közgyűlést, a com. elnöke hívja össze, összehívó levelét a 4 egyh. espereseihez intézi, kik kötelesek azt egyházmegyéjükben haladéktalanul köröztetni, ezenkívül a közgyűlés helye és ideje az egyházi és vidéki lapokban is közzé teendő. Minden rendes közgyűlés alkalmával törvényszék is tartatván, a communitasnak, mint törvényszéknek, összehívása külön csak azon esetben válik szükségessé, ha valamely rendkívüli fontos vagy sürgős ügy elintézése rendkívüli törvényszék tartását igénylené. Ez esetben a communitas, mint törvényszék elnöke hívja össze szintén az esperesek útján.

II. SZAKASZ.

A communitas hatásköréről.

8. A communitas, mint közgyűlés: a) másodfokú hatóságot képez azon ügyekre nézve, melyekben az egyházmegyei közgyűlés vagy tanács határozatai után hivatalból vagy a felek által fellebbezés tételével; b) az egyházkerületi közgyűlés által az egyházmegyékhez véleményadás végett kiküldött kérdésekben irányadólag folyó az egyházmegyék megállapítandó véleményére; c) a rikán-beléli özv. árvai gyámintézetnek főkormányzó testülete, mint ilyen ennek hivatalnokait megválasztja, működésüket ellenőrzi, számadásait megvizsgálja, szabályrendeleteket alkot és a meglévőket módosítja; d) a szentgyörgyi Mikó-tanoda anyagi és szellemi ügyeit, mint alapító-testület, figyelemmel kíséri, annak érdekében előterjesztéseket tesz, a szükséghez képest, a tanodai előjárásához vagy az egyházker. közgyűléshez, illetőleg igazgató tanácshoz; e) a communitas főgondnokára a fennálló szabályok értelmében a kijelölést megteszi. 9. A communitas, mint törvényszék, másodfokú bíróság az egyházmegyei köztörvényszék végzése és ítéletei ellen a felek által beadott vagy hivatalból bejelentett fellebbezések eseteiben. 10. Mind a közgyűlés, mind a törvényszék határozatai, illetőleg végzése ellen fellebbezhetni az egyházkerületi közgyűlés, illetőleg igazgató tanács vagy az egyházker. köztörvényszékhez. 11. Hogy ugyanazon tárgyban senki I., II.-od fokúlag is ne határozhasson: az érdekelt egyházmegye képviselői (t. i. melynek hatósága ellen a fellebbezés történt) a másodfokú határozatnál csak felvilágosítólag járhatnak el, de döntő szavazattal nem bírnak. Ha az elnök vagy jegyző vagy mind a kettő ezen pont első bekezdése értelmében érdekelve lenne, azon egy eset tárgyalására: ad hoc elnök, jegyző vagy mind a kettő választatik. 12. Sem a közgyűlés, sem a törvényszék tagjai díjazásban nem részesülnek.

III. SZAKASZ.

Az ügykezelésről.

13. A communitas gyűléseinek összehívása úgy eszközölendő, hogy a gyűlések ideje minden egyházban legalább 14 nappal meg-

előzőleg megejthető legyen, a tanácskozás fontosabb tárgyai az összehívóban lehetőleg megemlítendők. 14. A tárgysorozat összeállítása czéljából: a) a 4 egyhm. jegyzői kötelesek a föllebezett ügydarabokat a gyűlés ideje előtt legalább 8 nappal a közgyűlés jegyzőjéhez áttenni; b) a törvényszéki elnök, mint másodelnök, a II. sz. 7, b) alpontban megjelölt tárgyakat a gyűlés előtt 3 nappal bejelenti a közgyűlés elnökének vagy jegyzőjének; c) a gyámintézet kezelő személyzete tárgyalás alá bocsátandó jelentéseit a fentebb érintett idő alatt szintén jelzi az elnök- vagy jegyzőnél. Az a, b, c alatt jelzett beadványok, illetőleg bejelentésekből a közgyűlési elnök és jegyző afiai összeállítják a tárgysorozatot, melynek sorrendjén azonban változtatni a közgyűlésnek jogában áll. 15. A gyűlés megnyitása az előbbi gyűlés jegyzőkönyvének felolvasása után, a tárgysorozat napirendre vétele előtt, az elnök bejelenti a tárgysorozat összeállítása után hozzá írásban beadott indítványokat, kérelmeket stb., melyeknek tárgyalási sorrendjét a gyűlés állapítja meg. 16. A közgyűlés folyama alatt fölmerülhető önálló indítványoknak azon ülésen való tárgyalása vagy elhalasztása felett a közgyűlés határoz, de csak a fennebbi pontokban jelzettek letárgyalása után. 17. Osekélyebb módosítások kivételével minden indítvány, kérés stb. írásban adandó be. 18. Az ügyek összehalmozódása esetében egyes bonyolultabb ügydarabokat a jegyző, az elnökkel egyetértve, véleményes jelentéstétel végett a törvényszék valamely tagjának is kiadhat (egyébként a közgyűlés rendes előadója a közgy. jegyzője.) 19. A gyámintézet számadásai és jelentései megvizsgálására és véleményes jelentéstétel előterjesztésére az őszi közgyűlés mindig egy bizottságot nevez ki, melynek elnökéhez a szükséges irományok a gyűlés előtt legalább 14 nappal a gyámintézet igazgató választmánya által átteendő, hogy a jelentés a tavaszi közgyűlésen mindig beadható legyen. 20. A hozott határozatokat köteles a jegyző az érdekelteknek jegyzőkönyvi kivonatban vagy hátraton 10 nap alatt megküldeni. 21. Ha a hozott határozatok ellen a kézbesítéstől számítandó 14 nap alatt a fellebbezés írásban a jegyzőhez be nem adatik, a határozat jogerőre emelkedik. 22. A Mikó-tanoda előljárósága évenként egyszer írásos jelentést terjeszt a közgyűlés elé a tanoda anyagi és szellemi ügyeiről. 23. Mindezen kezelési szabályok a 13, 14 b és c alp. 19, 22 pontjai kivételével a törvényszékre is kiterjednek. S.-Szt.-György 1881 ápril 26-án tartott bizottsági ülésből. Székely Gergely, elnök. Nagy Sándor, b. tag. Kis Albert, b. jegyző. Ez volna hát azon test, melyet az 1868-ik évben levettesszék régi, tökéletlen teste helyett a rikán-belöli kommunitásnak az Úr 1881-ik évben is élő szelleme lakóházává kellene fölvenni, 13 évi halottaiból való föltámadása után. Ez volna az a tisztító tűz — purgatorium — melyben a rikán-belöli négy egyházmegye minden eredendő bűnétől megtisztult állapotban tárhatná fel anyagi és szellemi ügyeit a főt. egyházkerületi közgyűlés előtt. És a mi nagyon természetes, annak rendje szerint indokolja is a bizottság betérjesztett s az egyházmegyéknek véleményezésre kiküldött és itt egész terjedelmében közlött munkájátát.

Az I. szakasz 1—7 pontjaira azzal érvel: Bethlen Gábor 1614-ben adta rá a kiváltságlevelet, hogy legyen communitas, és lett communitas. Ezt mindkét Rákóczy György fejedelem megerősítette, az egyházkerület közgyűlése — akkor még közzsinat — 1868-ban Sz.-Somlyón az egyházmegyék rendezésére hozott „Szabályok” 11 fejezetében meghagyja a communitást addig gyakorolt jogaiban. Ez mind szép tisztelt communitas, de az idézett szabályok 11-ik fejezetében „a Rikán-belöli négy egyházmegye, u. m. sepsi, kézdi, orbai és erdővidéki tartoznak a törvény szerint külön-külön szervezni magukat.” Azt hisszük, hogy a dicső Beth-

len Gábor fejedelem kiváltságlevelén ez olyan forma csorbát ejt, mint a mesebeli farkas a csikón, melyet úgy megharapott, hogy csak a körme maradt. Úgy is van. 14 év óta a communitas azokból a jogokból, melyeket a bizottsági munkát az egyházmegyék felett magának vindikál, az árva gyámintézetet kivéve, egyetlen egyet sem gyakorolt; ezt pedig minden szabadságlevél hiányában gyakorolja a communitas üres czime nélkül a többi egyházmegye is, hol gyámintézet létesült. Hivatkozik a bizottság még Dózsa egyházjogának 2 r. 54 §-ára is, a II. szakasz 9 pont indokolásában, Dózsa eme szavaival: „a 4 egyházmegyebeli ügyekre nézve, a házasságiak kivételével, fellebbezési törvényszék is.” Csak hogy itt ismét az a baj, t. communitasi bizottság, hogy Dózsa amaga jeles egyházjogát előbb megírta, hogysem láthatta a közzsinat által 1868-ban meghozott „Szabályok”-nak az egyházmegyéket s ezek között a rikán-belöli 4 egyházmegye átalakító hatását és immár 13 év óta a maga rendes útján való fejlődését, minden beavatkozása nélkül a communitásnak. Hivatkozik a bizottság továbbá a com.-nak 1852-ik évben hozott jegyzőkönyveire, a folytonos gyakorlatra stb. Mi hisszük, hogy a communitas jegyzőkönyvében sok minden van annak tagjai, ügykezelése és viselt dolgairól, de már azt tagadjuk, hogy 1868 óta az egyetlen özv. árva gyámintézet ügyeinél egyéb tekintetben valami felsőbb hatósági jogot, bármelyik egyházmegyében, akár ez ellen, mint hatóság, akár más magánfelek ügyei felett gyakorolt volna, mint ezt a bizottsági munkát indokolásában egész az áradozásig látjuk fölsorolva. Az egyházkerületben egyházkerületet csinálni s az 1868-ik évi, az egyházmegyék teendőjét és hatáskörét megállapító „Szabályok” által önállósá tett egyházmegyéket a presbyteriumok állapontjára terelni, nézetünk szerint, az egyházkerület és a 4 egyházmegye ellen tervezett, kisszerű államcsinynak lehetne mondani. Hisz így jobb lenne a négyből egy egyházmegyét csinálni, s hagyni a communitást halottaiban békén pihenni! Videant consules! S miért akarja a bizottság az egyházmegyékkel szemben a communitást másodfokú hatóságnak tolni fel a kerületi közgyűlés elébe? Mert Dózsa egyházjoga is említi, hogy ez „az egyházmegyei ügyekben, a házasságiak kivételével, fellebbezési törvényszék is egy-szersmind”; mert a mint a bizottság véli, a felek megnyugtására ez szükséges; mert végül az egyházkerületi közgyűlés által az egyházmegyékhez véleményezésre beadott ügyeket befolyásolni akarja. No lám, az a communitas mit nem tűz ki maga elé abból a szabadságlevélből. Mind szép, mind jó, csak hogy baj van a dologban. A communitástól is fellebbezhetünk a közgyűléshez az egyházmegyék határozatai, végzései ellen, akár hivatalból, akár mint magánfelek, s végül is ott dől el a dolog. Minek hát egy nagy pipájú, kevés dohányú testületet állítani — támasztani — fel halottaiból, mikor az egyházmegyék itthon jól elvégzik a 13 éves gyakorlat szerint dolgukat? A gyámintézetekért? Ám legyen; de csakis ezért! A „Székely-Mikó”-tanodáért? Mert ennek alapító testülete? No hát, tisztelt bizottság, nyugodjék meg abban az írásos jelentésben, mit a tanoda előljárósága évenként az igazgató tanács útján a ker. közgyűlésnek ad, mert ha ez nem tudja ellenőrizni anyagi és szellemi ügyeit: bizony a communitas sem! Hogy pedig miképen ellenőrizte, arról tanúságos adatokat szerezhette a communitas számára, a közelmúltban e tanoda vagyoni ügyeire megejtett vizsgálat után tett jelentésből, a melyet az előljáróság a communitas ülésében egyik tagja által be is mutatott. Megesnék benne, ha a többi alapító testületek, névszerint: S.-Szt.-György és más községek, minden évben egyszer írásos jelentést kérnének a tanoda előljáróságától az intézet anyagi és szellemi állapota felől! Akkor egyebet se csináljon, mint az év nagy részét

ezen irások jelentéseivel töltse az előjáróság. Kár, igazán kár, hogy a bizottság, midőn a szellemi ügyek állapotát is tudni akarja, a négy egyházmegyei tanügyi előadót nem gyurta be munkálatába, hogy Parádi Kálmán gyönyörködött volna benne?! Még nem késő, igaz! Mire való e kotnyeleskedés ott, a hol az egyházkerület egyedül az ellenőrző főhatóság? S ha az ehhez tett jelentések megbízhatók: mit keres még a communitás? Azt a dicsőséget, hogy ő is alapító testület? Meg van ez örökítve magával a tényvel, nem szükség azt papíron publikálni már tovább. Aztán 60–70 kilométer távolságra hívja a közgyűlés tagjait és a törvényszéki bírakat a panaszos felekkel együtt, de sem fuvar, sem napidíjról nem gondoskodott. Talán nem tetszik tudni, hogy még a kebli egyházmegyei gyűlések is milyenek szoktak lenni a központtól olyan távol fekvő egyházi és világi képviselők részéről, mint a hogy fekszik Torja, Zágon, Zabola s erdővidék kormosmenti egyháza? A communitas határozata jogerőre emelkedett, ha 14 nap alatt a kézbesítéstől számítva, írásbeli fölfolyamodás nem érkezett a jegyzőhöz. No s ha 14 nap alatt az esperes nem tudja megjárni a körlevelet, mely egyházmegyei közgyűlésre hív, melynek hatósága ellen egy magánfél panaszára ítelt a communitás. Ez annak az egyházmegyének tekintélyét nagyon emeli úgy-é a magánpanaszlók szemé előtt? S megtörténik aztán még az is, hogy a communitas határozatát elvetik oda fenn az egyházkerületi közgyűlésen ugyanezen ügyben, s akkor a magánfélnek megnyugtatósára csinált a communitas egy kis költséget! Részünkről abban a nézetben vagyunk: hogy a rikáns belőli communitas eleget élt 254 év alatt, s 1868-ig sok üdvös dolgot végezhetett volna, a mint hogy végeztet is, mert a mi hézagot pótol, az szükségét fedez; de 1868 óta, a mint az egyházmegyék a Sz.-Somlyón hozott, törvényerőre jutott és minden egyházmegyét egyformán kötelező „Szabályok“ meghozattak: azóta túlélte magát, fölösléggé vált. Gyámintézetű ügyeit ám rendezte továbbra is, a mint tetszik, jóllehet itt is hajlandók volnánk, mint a kepeválsági alapot, központra adni az egyházkerület közvetlen ellenőrzésére, mert az ügyek jobban állának mindenütt, s nem kellene attól félni, hogy vagy valamelyik paptársunk vagy az intézet szenved kipótolhatatlan kárt minden becsületessége, illetőleg üdvös célja mellett. Majd ha a communitas ezen bizottsági munkálatokat tárgyalta és megállapodásra jutott: becses engedelmeivel, még visszatérünk rá. Addig pedig kérjük a nt. szerkesztő urat, sziveskedjék ezen egyházkerületünk „felett“ vagy „alatt“ lebegő purgatoriumszerű valamit becses lapjában fölvenni s módot adni a hozzászólásra másoknak is, a kiket a dolog érdekel és illet.

Egy tösgyökéres született communitas tag.

A görögényi egyházmegyéből.

(Egyházmegyei közgyűlés.)

1881 máj. 26.

Egyházmegyénkben 15 első- és másodosztályú egyház van. Tehát 15 olyan pap van, kit nem aggaszt annyira az élet gondja, s inkább hivatalának élhet és írásztalánál munkálhat addig, míg mi, a többiek sovány kukuricza- és zabföldünk forgatásával töltjük a hosszú napot, hogy valamiképp megélhessünk. Lenne hát, ki koronként egy-egy szerény tudósítást írjon a mi egyháztársadalmi életünkről is. És még sem akar megszületni azon egyszerű tudósítás. Nekem, szegény öreg embernek kell az eke mellől írnom néhány sort specialiter április hóban tartott közgyűlésünkről. . . Ha a munka közben folyton a föld rögét

néző vén fejem az eke szarvához és kapa nyeléhez szokott kezemnek nem tud tollba diktálni úgy, mint ant. szerkesztő úr és a t. közönség megkívánnák, elnézést kérek.

Tehát tavaszi közgyűlésünk április hó 26 és 27 napjain tartatott meg Szász-Régenben. Alkalmastól a nagyon is meggyült mezei munka okozhatta, hogy mind a t. lelkesek, mind a képviselők közül csakis közepes számmal jelentek meg a közgyűlésen. Annál nagyobb volt örömmünk, midőn láttuk, hogy mlgs Gyárfás Domokos, mlgs Horváth Mihály és br. Kemény Kálmán gondnok urak lépnek be és ülnek a tanácskozás zöld asztala mellé. A nt. esperes úr szívélyes üdvözlője után, rendes szokás szerint, az évi jelentést olvasta fel t. főjegyző a fia, melyben az egyházmegye kimerítő képét mutatta fel a jelen voltak előtt, feltüntetvén mindazt, a mi az egyházmegye anyagi és erkölcsi, egyházi és iskolai életére nézve vonatkozhatik. A terjedelmes jelentés részleteibe nem bocsátkozom, mit a lapok szűk tere sem engedne meg. De föl kell említenem, hogy a szorgalmi jövedelmek, az ajándékozások hosszú sorát örömmel hallgattuk végig, a melyek mind arról tanúskodnak, hogy a tagok tettel is készek munkálni Isten országán, s hogy a tagok egyházmegyénkben nemcsak mint numerusok szerepelnek, hanem a szó igaz értelmében élő-kövei a protestáns társadalom épületének. A fény mellett természetesen árny is szokott lenni; együtt jár ekképp mindig. Egyházmegyénkben a lélekszám szaporodott ugyan más vallásról áttértek által is, de föltűnt az, hogy egyik egyházközségünkből kilencz tag tért át a róm. katolikus egyházba. Mely szomorú dolog még szomorítóbbá vált, midőn a jelenlévő ifjú pásztor a fia az átállások oka fölől megkérdezettvén: „nem tudom“-mal felelt.

Leginkább megragadta a figyelmet a jelentés azon része, hol az oly sok mindent mozgató erő, a pénz került szónyegre. Az egyházmegyei előjáróság és e. m. tanács múlt 1880 évi működését, egyebek mellett, kiválól az vette igénybe, hogy az egyes egyházközségek tőkepenzeit rendeztesse, biztosítsa, a törvény kívánalmainak megfelelő köteleveket állítsa ki s esetleg a biztosítatlan tartozásokat fölvétesse. Az esperes úr a múlt év folytán csaknem mindenik körlevelében fölhivta erre az illetők figyelmét. Az egyházmegyei tanács bizottságokat küldött minden oly egyházba, hol a kebli előjáróság sem tudott magára igazítani. S már most, a jelentés szerint, egy pár egyház kivételével, hol most foly a javítgatás, mindenütt megtörtént a tőkepenzek kellő biztosítása. A többek között van egy alap, melyre kiváló figyelmet szoktunk fordítani, mely hivatva lesz, hogy a protestantizmus megőljét: a mai keperendszert egykor megszüntesse; mondanunk sem kell, hogy ezen alap nem más, mint a kepeválsági alaptőke, mely az egyházmegye összes egyháza ez idő szerint, hatvan ezer forintba rug. Ime, a kis mustármagból kibujt élőfa milyen szépen hajtja koronáját!

A nagy gonddal és részletességgel összeállított opus után a directori és közpénztárnoki számadások következtek. Itt többféle alap van, úgymint: közpénztári, Benkő-alapítvány, özvegy-árvai, tanszer és nyomtatványi alap.

Az ezekről szóló számadásokat mind fölolvasták szó szerint az utolsó betűig. A számadások kiállításában hiba nincs; a bevétel és kiadás quadrál a legutolsó $\frac{1}{2}$ krajczárig; de az eredmény mégis az, hogy a számadások végén nem tudtam volna megmondani, hogy mi volt az elején. Szerény nézetem szerint valamely számadást nem végig hallgatni, hanem tanulmányozni kell, mely alkalommal az illető számadó a hozzá intézendő „miért” kérdésekre köteles fölvilágosítást adni. De efféle most nem történt. Az egyházmegyének van választott ellenőri bizottsága, melynek kötelessége lett volna a közgyűlést megelőző napokon megvizsgálni a director és pénztárnok naplóját és számadásait s azokról jelentést tenni, de ez elmaradt, pedig a nt. esperes úr a közgyűlési meghívó körlevelében figyelmeztette a bizottságot.

A számadások fölolvastása discussiora adott alkalmat. Többek között K. J. képviselő úr azon kérdést intézte: mi az oka annak, hogy egyházközségeink az évek előtt kiszabott egyházmegyei rovattal minden évben egyformán fizetik, holott a kiadás nem lehet mindig ugyanaz? Miért nincs költségvetésünk? A tisztelt képviselő úr a szeg fejére szeret ütni; pedig derék ember ám, s kár, hogy az élet filosofiájából még nem tanulta meg, hogy praktikusabb dolog sokszor a szeg feje mellé ütni. A költségvetésnek valóban ideje is volna már. Mai napság szent István koronája területén a legutolsó falucskának is megvan a költségvetése, s nekünk, erkölcsi testületeknek, kik autonomiánkra, protestáns voltunkra, szabadság-érzetünkre oly sokszor hivatkozunk, még mind hiányzik évi költségvetésünk. Minek lehet nevezni ezen ténnyet? A t. olvasóra bízom.

A számadások fölolvastásának tudomásul vétele után, délutáni 2 órakor ebédre oszlottunk szét. Mióta Szász-Rógenben, mint központban tartjuk egyházmegyei közgyűléseinket, azóta a közélet, a régi vándor partialis zsinatok kedves emlékü összejövetelei, melyeken sok jó eszme merült fel s vitatott meg, elpárologtak. A civilizált világ ebben is előhaladást mutat. A tiszteletes aszszony jó tyúkos laskája, töltött káposztája, nagyra porciózott bárány- és malacz-sültje ma nem izlenék megfűnyásult inyűnknek; most a czifra arabeszkkel nyomtatott étlapokról syllabizáljuk le hangzatos nevű közgyűlési ebédeinket, melyekben bizonyára megvan azon előny, hogy miattuk ama régi magyar betegséget, a cs t haza nem visszük.

A délutáni ülés 3 óra tájban megnyitván, több vegyes közgyűlési tárgy került tanácskozás alá, melyek közül még egyet említek fel, a tanárválasztási módok megállapítását. Közgyűlésünk elejtendőnek látja az eddig szokásos candidatjot s a helyett szabad választást kíván, hogy t. i. a képesítettek mindnyája választás alá bocsáttassék. És ezzel tudósításomat be is kell végeznem, minek oka az, hogy nekünk még mind nincs tárgysorozatunk. Az ember nem tudja, hogy melyik tárgy mikor fordul elő, s e miatt sokszor nem lehet jelen épen akkor, mikor a legközérdekűbb ügy következik.

E mellett még azon szokás is megvan nálunk, hogy a közgyűlési tárgyak között köztörvényszéki, sőt házassági ügyek is vétetnek elő, s e miatt sok közgyűlési dolog megsze tolatik. Azt pedig nem lehet kivánni, hogy az oly távolról jött szegény mezősgéi ember két napig is üljön ott azért, hogy a közgyűlési ügyek tárgyalását végig várja.

Máskor talán másképp irhatja tudósítását

Mezősgéi.

AZ ÁLL. IG. TANÁCS R. ÜLÉSÉBŐL.

Kolozsvárt, 1881. máj. 30.

Jelen voltak: főtit. Nagy Péter püspök, mint elnök; br. Bánffy Dániel, dr. Szász Béla, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán, Bodor Antal titkár, Balogh György ügyvéd, Szabó Ádám számvevő.

Az időközben elnökileg ellátott ügyek (23) bejelentvén, jóváhagyattak.

A szászvárosi I. és II. papi intercalaris jövedelméről beadott pénztárnoki kimutatás a már megvizsgált 1878 évi számadással összehasonlítva, helyesnek találtatván, határozattal, hogy a II-ik papi állomás után esedékes félévi tízedkárptólási kamat — levonván a 45 napi interkalare — 799 frt. 79 kr. összegben kiutaltassék, a fennmaradó rész pedig a papi állomás javára tőkésítették.

A b.-o.-budai énekvezértanítói díjlevél Nagy Lajos deési egyházmegyei esperes fölterjesztése alapján helybenhagyatik.

A kövesdi egyházközség administratioja felett rendelkező 1879 évi egyházmegyei vizsgáló bizottság határozata ellen, a bürkösi pap a fia által beterjesztett felebbezés tekinteten kívül hagyásával, fölfolyamodó pap a fia útasittatik az egyházmegyei vizsgáló bizottság határozata értelmében évi 60 frt. díjért a nevezett egyházközségben beszolgálni.

Sylvester Domokos esperes pártoló ajánlata mellett fölterjesztett templom-kijavitási tervrajza és költségvetése a turi egyházközségnek helybenhagyatik.

A perecseni egyházközség templom-tervrajza és 2827 frt. 77 $\frac{1}{2}$ kr.-ról szóló költségvetése az építészeti hivatal elnöke által tett javaslat kiegészítésével elfogadtatik s jóváhagyatik.

A valkói levita és beszolgáló lelkész díjleveleik s az illetők kérelme alapján a múlt évi államsegélyből e célra megállapított 50 frt. állandósított segély $\frac{1}{3}$ részben a beszolgáló pap, $\frac{2}{3}$ részben a levita javára kiutaltatik.

A tanügyi előadó jelentést tesz a kollegiumok 1879—80 évi zártudósításairól, melynek alapján az ig. tan. a n.-enyedi kollegium zártudósítását mellékleteivel együtt szabályszerűnek találván, jóváhagyó tudomásul veszi. Dr. Kovács Ödön, Székely Ferencz és Nagy Lajos tanár a fiainak, kik néhai Mihályi Károly súlyos betegsége ideje alatt és halála után is a philosophiát és a latin irodalmat tanították, szives köszönetet szavaz. Méltányló elismeréssel veszi tudomásul a gondnoki és tanári kar atyai gondoskodását, melynél fogva Enyed városának jóltevő

családjai ezen tanév folytán is 30 szegénysorsú tanulónak ingyen kosztot főzettek. A jöltévő családok mindegyikének s kiválóan mélt. br. Kemény István főgondnok urnak, ki e jótékony intézkedést évről-évre oly tetemes segélyvel istápolja, meleg köszönetet szavaz.

A kolozsvári, m.-vásárhelyi és s.-szent-györgyi kollegiumok zártudósításai jóváhagyó tudomásul vétetnek; ellenben a zilahi és szászvárosi kollegiumok tanügyi állapotai ügyében az illető előljáróságok részint kiegészítés, részint egyes dolgokra vonatkozó fölvilágosítás végett fölhivattak.

A n.-enyedi kollegiumi előljáróság jelenti, hogy Bihar István gyakorló-iskolai tanítóval minden tekintetben meg van elégedve, s nagy öröme, szolgál constatálhatni, hogy a múlt évi egyházkerületi közgyűlés Bihar István megválasztásával igen szerencsés választást tett, mert Bihar úgy is mint néptanító, úgy is mint épen gyakorlóiskolai tanító és úgy is mint a főiskola tanítótestületének tagja, állása kivánalmainak teljesen megfelel s annál fogva kéri az ig. tanácsot olynemű előterjesztést tenni a f. évi egyházkerületi közgyűlés elé, hogy nevezett gyakorlóiskolai tanító megválasztása végérvényesen mondassék ki. Megnyugvással veszi tudomásul az ig. tan. jelentését és ajánlattal terjeszti a közeledő kerületi közgyűlés elébe.

r. t.

Egy érdekes irodalmi termék.

Az olasz tudományosság különös előszeretettel tanúsít modern társadalmi kérdések fölvetése és bonczolgatása iránt. Ha nem is mindig hatol be azon problémák mélyébe, melyek a század gondolkozását az izzásig hevítik, de alapos kutatásaival, melyekben igazi germán türelmesség és latin életteljesség párosul, nem kis mértékben van joga kihívni a szellemi világosság minden barátjának élénk és fokozott figyelmét. A könyv, melynek tartalmát szándékszunk a következőkben röviden vázolni, „Il suicidio“ címet visel, s úgy tárgyánál, mint szerzőjének személyiségénél fogva eseménynek tekinthető az európai könyvpiac terén. Morselli, a maceratai tébolyda igazgatója, már állásánál fogva is oly egyénnek mutatja be magát, ki az öngyilkosságnak, a modern élet e legszomorúbb jelenségének symptomatológiájával és terapiájával a legapróbb részletekig ismerős. S hogy minő széles alappal rendelkezik a moralstatistika eredményeinek kifejtésére, csattanósan bizonyítja az a tény, hogy észleleteinek anyaga nem kevesebb mint 300,000 esetre terjed ki, míg ezzel szemben még Queteletnél is csak 30,000, Lislenél 52,000, Wagner és Oetlingennél pedig 120,000 esetre szorítkozik a földolgozandó statistikai anyag száma.

Nem lehet meglepetés nélkül szemlélni azon óriási szorgalmat, mely e nehezen megbizható készlethalmazt szilárd rendszerbe önteni igyekszik. Morselli könyve első részében az öngyilkosság aetológiájával foglalkozik, helyi és idői viszonyai szerint vizsgálja e társadalmi betegség okait s különféle diagnózisait, úgy etnologiai, mint vallási és sexualis szempontból. Sajátságos körülmény öltik itt mindjárt legközelebből fel: hogy tudniillik a szándékos halál, valamint az örültség előidézésére is nem annyira az előrehaladott nyári évszakok intensív leve, mint inkább a kikelet langyos átmenete foly be, mely a még ellentétes behatások alatt álló szervezetre izgatólag hat. Még figyelem-

remeltőbb Morselli azon állítása, hogy a női öngyilkosságok sűrűbb előfordulása, a hét mindkét felében, a szombat kivételével, megfordított arányban áll a férfiakéhoz, s maximumát a reggeli hat órától délig eső időszakban éri el, míg a napfelkeltét megelőző órákban a legjelentéktelenebbre süllyed. Tehát az öngyilkossági hajlam nem a magány, a csend és pihenés, hanem a munkazaj és tevékenység perceivel jár párhuzamosan. Egy, a műhez csatolt tájékoztató térkép azon irányt jelöli keletről északnyugatra az európai kontinens felé, melyet a szőke hajú árják népvándorlásukban követtek. Ez a race, mely évszázadok mulva az európai civilizáció élére volt lépendő, legtöbb hajlandósággal viseltetik az önkényes halálhoz. Népfaji rendezés tekintetében első sorban állanak a dél- és középnémetek, utánok jönnek az északi népek s legvégre a szlávok, olaszrománok és latinok. Ha a vallásos rajongás motivumát, mely főképp a mohamedánoknál és Buddha követőinél játszik hathatósan közre, kihagyjuk a számításból, úgy a protestáns felekezeteket illeti a szomorú dicsőség, hogy az öngyilkosság mániájában első helyen neveztesse meg. Kevesebb kontingenst nyújt a katolikusok, s még kevesebbet a zsidók vallástestülete.

Valamely nép erkölcsi állapotának megítélésére mind- eddig alig ismert a statistika többet két tényezőnél. E két tényező a vétségek és törvénytelen születések rovata. Pedig tán senki sem fogja tagadhatni, hogy az önkéntes halálesetek gyarapodása, még ha egy kissé túlzó szabadelműséggel nem tekintjük is oly ténynek, mely szükségkép a közerkölcsiség meglazulására vetne világot, de ép oly szoros kapcsolatban áll a bűnügyi statistika egyidejű növekedésével, mint a mily kéréhetetlenül vonja viszont ez utóbbi maga után az élet sivár negatívóját. És mégis ki van mutatva, hogy a társadalmi süllyedés különböző alakzatai közt az öngyilkosság azokban harapózik el mélyebben, melyekben a tulajdon elleni vétségek mulják felül az életbiztonság elleni merényletek átlagos számát. Kissé utána gondolva, nagyon természetesnek fogjuk találni e körülményt. Először azért, mert csak a kedély pathológiájának természetes fokozati törvényét látjuk benne kifejezve, mely míg a gyilkosság actusánál tetőpontját éri el, s úgyszólván lélektani szünpontot képez, addig a tulajdon elleni kihágásoknál még folyvást emelkedőben van. Másodsor, mert az erkölcsi egyén, mint tettei szabad világának központja, mindkét esetben egész más viszonyban lép élénk. A vagyonszükség elleni vétségeknek nyilván az ethikai összeütközés mozzanata az egyén és az általános élet közöttlévő elvi ellenmondásból, holott az emberi élet sértetlensége ellen elkövetett merényleteknél csak az egyik egyén és a másik között fennforgó tisztán személyi harcából fejlődik ki. Magától értetődik tehát, hogy a bukás bekövetkezése az előbbi esetben már csak az ellenfél végtelenül hatalmasabb voltánál fogva is valóbszinű, azaz, az előrebocsátott tételt ismételve, öngyilkossági esetek előfordulása rendes körülmények között ott, hol a tulajdon elleni kihágások mulják felül az életbiztonsági vétségeket, sokkal gyakoribb, mint ott, hol az utóbbiak vannak túlsúlyban.

Bűnügyi esetekben a nők részvétele úgy aránylik a férfiakéhoz, mint 1 a 4-hez. Öngyilkosságoknál mint 1 a 3-hoz; Olaszországban az arány valamivel magasabb, t. i. mint 20 a 79-hez. Könyvünk szerzője szerint a férfúi elem túlsúlya abban leli magyarázatát, hogy míg a nőket többnyire fizikai okok (téboly, pellagra, agybántalmak) vezetnek öngyilkosságra, addig a férfúnál a létért való küzdelem agentiaí jőnek első sorban számításba. A mi az okok benső természetét illeti, ez meridionalis irányban váltakozik. Míg dél hővérű népeinél szerelem és nyomor esnek legnagyobb súlyllyal a latba, addig északon az alcoholismus

maga 50 százalékot képvisel, Közép-Európában pedig részint életuntság (taedium vitae), részint pedig a büntetés-től való szegyen és félelem, tehát két magasabb civilizációra valló lélekállapot idézi elő a legtöbb öngyilkosságot.

Könnyen érthetőnek fogjuk találni, ha komoly tudósnak gondolkozását végül az öngyilkosság bölcséleti háttére is büvkörébe vonja. Kifogástalan meghatározását adja e „lelki betegség“ alapokának, midőn azt egy „raffinált egoismus“ kifolyásának tekinti, megengedvén mindamellett, hogy fenkölt és nemes indokokból is történhetik öngyilkosság, habár ritkábban. Mi az utóbbi fentartást feleslegesnek tartjuk és bátran elengedjük szerzőnek azon egyszerű okból, mivel, hogy valaki, mint Publius, önfeláldozásból, vagy mint Cato, jellemzilárdságból követ el öngyilkosságot, épen nem zárja ki azt, hogy legmagasztosabb indokai is ama raffinált egoismusra legyenek „in ultima analysi“ visszavihetők. Mert hisz még e kivételes esetekben is a jó nem önmagáért történik, hanem egy bizonyos benső ösztön kielégítése okáért, mely ösztön, tegyük föl, látszólag talán épen tulajdon énkünk háttérbe szorítására irányul, egy rajtunk kívül álló személyiség javáért, de a mely ösztön mindamellett mégis csak önzés, mert önmagának felel meg. Igaz, hogy a gyakorlati élet nehezen békül ki azon gondolattal, hogy a leggonoszabb és legnemesebb cselekedet közt csak gradualis különbséget lásson, de a bölcselémnek épen az a föladata, hogy minden problémát legkisebb parányaira tagoljon fel, s nem útasíthatja el magától az e műveletről folyó evidens tényeket.

A könyv második része az öngyilkosság synthesise, természete és terapiája feletti nézetek fejtegetéseinek van szentelve. Legtöbb érdeklél bir ebben az öngyilkosság tolvaterjedésének megátlására ajánlott prophylaxis. Fájdalom itt elhagyja a statistikust eddigi biztossága. Óvszerei a rossz drámairó deus ex machinájának benyomását teszik ránk. „Egyetlen gyógymód, írja Morselli, az életverseny korlátozásában, tehát a túlnépesedés megakadályozásában állana.“ Jól van, de miként? E kérdésre szerzőnk adós marad a felelettel. Mert tudnunk kell, hogy az egyetlen ellenhatás, melyet a társadalom physiologiája a születések túlnyomó arányával szemben tud és ismer, épen az anyagi és szellemi jóllét fölvirágzása. Ez képes volna a szaporodás mértékét kellő határok közé szorítani, csak az a baj, hogy mire ily állapot általánosságban elérhető volna, akkorra már és ugyanazon okoknál fogva, a betegség is magától megszűnne, tehát ez esetben nem lenne többé szükség az orvosságra sem. Épen az okozza a társadalmi tudományok módszerének sajátos nehézségeit, hogy oly jelenségek teszik tárgyát, melyeknek kellős közepében élünk és mozgunk, s melyekről épen azért csak korlátozott távkörrel bírhatunk. De másfelől szintén e körülménynek kell kiváltképpen kihivnia tiszteletünket, és elismerésünket a tudomány oly nap-szamosai iránt, kik mint Morselli is egész erejüket az emberi élet hasonló rejtélyeinek földerítésére áldozzák.

Várnai I.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1881. máj. 28-án.

— A kolozsvári egyetem zárünnepé vasárnap délelőtt ment végbe a redoute termében. Haller Károly rektori beszéde föltüntette a muló tanév kiválóbb mozzanatait. Dr. Óvári Kelemen jogtani dékán „Milyen a jog, szervezésének kifejlődési időszakában“ czimmal fölolvastatott. Aztán a tanácsjegyző olvasta fel a pályadíj-nyertesek névsorát. A „Deák-Ferencz-alapítvány“ 250 frtos jutalmát Melczér Vilmos végzett jogász nyerte el, oly művel, melynek irodalmi bece ugyan nincs, de a mely bir némely előnyös tulajdonnal. Százhusz frtos díjat nyert Vajna Gábor jogász;

száz frtosokat nyertek: K. Molnár Viktor joghallgató, Fehér Lajos, Jó Imre, Gerece Péter, együtt Gáspár János és Köpe Dezső. Kisebb jutalmakat számosan nyertek. Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy az egyetem jogi karánál dekánnak dr. Lindner Gusztávot, a természettudományinál dr. Kanitz Ágostot, a bölcsészetenél dr. Szabó Károlyt, az orvosinál dr. Klug Nándort választották meg.

— Dr. Vályi Gyula f. 6. május hó 28-án a kolozsvári tudomány-egyetem mennyiség-termesztudományi kara által egyetemi magántanárrá habilitáltatott, mely habilitatio megerősítés végett a nm. vallás- és közoktatási miniszteriumhoz az illető tudományi kar által rendkívüli ajánlattal és pedig az előszabott szóbeli vizsgálat és próbaelőadás elengedésével terjesztetett föl, mi csak kivételesen és a megátlantári képesítést szabályozó miniszteri rendelet 21 §-a szerint „elismert tudományosságú férfakkal“ szemben történhetik.

— A magyar tudományos akadémia mathemat.-termesztudományi állandó bizottsága nyílt pályázat folytán Parádi Kálmán kolozsvári kollegiumunk természettudományi osztályát az erdélyi vizek örvény fergeinek vizsgálataival bizta meg és anyagi támogatásban részesítette.

— Ötvenéves tanítói jubileumát üli meg e hó 12-én Szabó József debreczeni tanító. A 71 éves aggastyán ez emlékezetes napját a debreczeni ref. egyház is meg fogja ünnepelni. Az érdemes férfiú 1831. márczius hó 10-én lépett a néptanítói rögzös pályára; szolgált mint néptanító a karczagi, szepesi és kabai ref. egyházakban, s ez utóbbi egyházból hivta meg 1847-ben, 98 pályázó közül a debreczeni ref. egyháztanács, a debreczeni leányiskola tanítójának. Növendékei száma az 50 év alatt felülhaladják a 10000-et. Érdemeit nemcsak azon egyházak, melyekben szolgált, hanem a király is elismerte 1872-ben, ő felsége a népnevelés terén szerzett érdemeiért a koronás ezüst érdemkereszttel, s most 50 éves jubileuma alkalmából az arany érdemkereszttel diszította fel. Ez utóbbi legmagasb kitüntetés a junius 12-én, a debreczeni reform.kis templomban tartandó ünnepély alkalmával fog az agg tanítónak, ki még ma is teljes ifjú erővel működik pályáján, ünnepélyesen átnyujtani. Azonkívül az egyház diszes ezüst serleget fog átnyujtani az ünnepeltnek.

— Közvizsgálatok. A n.-eneedi ref. Bethlen-főiskolában a f. évi nyári közvizsgálatok jun. 10-én kezdődnek és jun. 29-én végződnek; a székely-udvarhelyi főiskolában pedig jun. 18-án veszik kezdetüket és jun. 30-án érnek véget.

— Papválasztás. Bethleni ref. egyházközségünk, mint értesülünk, néhai Csürös József helyébe Gyárfás Albert bukaresti derék lelkészt választotta papjává. Gratulálunk a szerencsés választásnak és idvezeljük a hónapba visszatérő ifjú lelkészt.

— Bodor Domokos s.-szt.-györgyi ref. segédtanártól a napokban „Tetragonometria“ czimen egy 28 lapra terjedő füzet jelent meg S.-Szt.-Györgyön a Bernstein Márk gyorssajtójában. E füzetet, mint a segédtanár úr munkásságának bizonyítékát, ajánljuk az érdekeltek figyelmébe.

— Újabbkori magyar protestáns egyházi írók életrajza. Szentkúti Károly és Kálmán Farkas bars megyei ref. lelkészek „Új magyar Athenas“ czimű vállalatra hirdetnek előfuztetést. Az újabbkori magyar protestáns egyházi írók életrajzi gyűjteményét adják benne az 1760—1880 közti időközből, folytatván ebben Bod Péter gyűjteményét. A mű szeptember havában jelenik meg, 470 protestáns (református és evangélikus) egyházi író életrajzával, munkáik fölsorolásával s a munkáságukra vonatkozó vélemények idézésével. Az „Athenas“ 40 ivre terjed, ára 4 frt., s ez összeg az átvételkor fizetendő. A megrendelések junius végéig Szentkúti Károly nevére czimzendők Bars megyébe, Pozban, utolsó posta Füss.

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztéségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Az egyházkerületi közgyűlés alkalmára. n. —
A Héber éposz. (folytatás) Szász Károlytól. — Vidéki élet:
(Háromszék 1881 május 31.) Levelező. — (A szilágy-szolnoki egy-
házmegyéből.) Rózsa Sándor, ref. lelkész. — Külföldi szemle. —
Tárca: Gr. Bethlen Miklós levele Veszprémi István ref. püspök-
hez. Közli Konez József. — Különfélék. — Hivatalos rész. —
Körösvények.

AZ EGYHÁZKERÜLETI KÖZGYŰLÉS alkalmára.

Kolozsvárt, 1881. jun. 10.

Egyházunk törvényhozó testületének hivatott tagjai újra egybeseregelnék, hogy bölcs belátással, egyetértő akarattal és a nemesre, jóra irányzott igaz lelkesedéssel végezzék el az áldásos munkálatot, mely vallás-erkölcsi életünk föllevenítésére, javítására határozottan szokott befolyjni. A protestáns szellem szabadságra képesítő és az önjogúság erőt fejlesztő állapotára juttató hatása évről-évre intensívebb irányban nyilatkozik. A protestáns egyház mivelődési missiojának mind élénkebb tudatára ébred; e missio fontosságát a nemzeti miveltségre nézve mind szembezőköbb világossággal bizonyítja be a tettek mezején a nemes elhatározások, üdvös alkotások, bölcs intézmények létesítése által és ez által növeli tekintélyét kifelé; élénkebbé teszi önértékét befelé; de fokozottabb mérvben juttatja diadalra azon meggyőződést az egyház minden igaz hívében, hogy az áldozatoktól sem szabad visszariadni annak, ki az egyház földi hivatását: az erkölcsi tökélyesbülést komolyan az élet törvényének ismerte el.

Emelő tudattal tölti el a keblet a jelen évi egyházkerületi gyűlés tárgysorozatával mindjárt legelső pontja, mely az egyetemes ref. zsinatra küldendő képviselők megválasztására vonatkozik. Tehát valahára az összes reformált egyház legjobbjai, az egyházkerületek kormányzó testületeinek leghivatottabb tagjai összegyűlnek, hogy az elszigeteltségben pangott erők magasabb közös czélokra, együttes mű-

ködésre fölbuzduljanak, hogy az összes reformált egyház egyesített erővel vivja ki, mint a magyar közmivelődés tényezője, azt a rangot, melyre történelmi hagyományai, százados küzdelmei, kiapadhatlan buzgósága, hitének emelő hatása és szabadság szeretetével párosult fölvilágosult szelleme jogosítja föl. A köznevelés és közoktatás lehető egyöntetű rendezése által az egybegyűlendő zsinat oly erkölcsi kötelességet ró az egyes egyházkerületekre, melynek értékét fokozza az, hogy önkéntes; becsét mérhetetlenné teszi az, hogy a nemzeti kulturának teendi meg azt a szolgálatot, melyet nemzeti protestáns fejedelmek tettek meg a magok idejében. Csak ne a terhekre nézzünk, de azon magasztos hivatásra, mely egyházunk önkormányzati jogával függ egybe; ennek megpecsétlése, szentesítése. Csak bontakozzunk ki a féltékenykedés és kölcsönös bizalmatlanság azon dermedtő hatása alól, mely még politikai téren is annyi keserűséget, exasperált szenvedélyeskedést, pártoskodást idéz elő: egyházi életben, az erkölcsi világ finomabb körében kimondhatatlan sok rombolás szülője.

Ne rohanjunk vakon a politikai pártusákhoz hasonló küzdelmekbe. Ne tekintsük földolgunak leplezett gyűlölködésünk diadalra juttatását. Gondoljuk meg, hogy a legnagyobb egyetértés mellett is, a hangos lelkesedéssel magunkra vallott kötelezettségeknek alig tudunk megfelelni. Ne higyjük, hogy egy kis botrány meg nem árt. Ha nyomot hagyott a kedélyekben, ha leajzott egy már-már a czélra irányzott akaratot; ha lehangolt egy-egy a lelkesedés himnusát zengeni kész keblet: sokat, nagyon sokat ártott. Mit ér el egyik vagy másik „párt“, hogy egyházi életünkben annyi keserű emléket föl-idézett eme szót tollamra vegyem, ha személyek üldözése közben a közjó által parancsolt nyugott belátásról megfeledkeznek? Úgy jelenjünk-e meg annak

idején a testvér egyházkerületekkel közös találkozóra, hogy az egymás meghurcolása miatt arcunkon égen a szégyen pirja?

Személyi kérdés több fordul elő a jelen egyházkerületi közgyűlésen: gondoljuk meg, hogy az alkotmányos intézmények belső értéke az arra való egyénektől függ. Az iskola olyan, a milyen a tanár; befolyásunk a zsinaton olyan lesz, a milyenek azon egyének lesznek, kiket bizalmunkkal tisztelünk meg; iskoláink anyagi és szellemi felügyelete a gondnokok ébersége nélkül gyarló lábon fog állani; de az önmagát kormányozni nem tudó testület az egyházkerület testének nem szerves éllel bíró tagja, de sebe, de kinövése. Adja Isten, hogy e kiválóan választó egyházkerületi gyűlés megtalálja a hivatottakat.

Az egyetértő szeretet, a lankadni nem bíró buzgóság, de mindenek előtt és felett az Isten áldása kísérje a jelen évi egyházkerületi közgyűlés munkálkodását.

n.

A HÉBER ÉPOSZ.

(I. Volt-e a hébereknek éposz-költészetük? — II. A héber őstörténelem bírálata. — III. A héber (bibliai) éposz vázlata és főbb tagjai.)

Szász Károlytól.

(Folytatás.)

II.

A héber őstörténelem bírálata.

Mondani sem kell, hogy a Genézis (Mózes I. könyve) mindazon fejezetei, melyek a teremtést, az ember teremtésével együtt, a paradicsomot, a bűnbe esést, az első ember-családokat s nemzedékeket, a bűnnek a földön eláradását s az özönvizet, abból egyetlen családnak Isten különös akaratából való menekülését, a Noé három fia — az emberiség három fő törzsének ősatyjai — történetét, az ember újabb elszaporodását azon helyben, s a Babel tornya építését s onnan való elszéledést tárgyalják (Gen. I—XI): a történelmi adatok nevére igényt nem tarthatnak s egyenesen a mondák országába útasítandók. Mert Jóbbal szólva, ki volt jelen, mikor az ég és a föld fundáltattak?

A teremtésről, az ember eredetéről s elszaporodásáról minden ősnépnek saját mondái vannak; és feltűnő, hogy az özönviz is a legtöbb mondában helyet foglal. Ám a föld őskora iránt a természeti tudományok által felállított elméletek a Genézis felfogásait, nagyjában legalább, megerősítik; a mi nem azt teszi, hogy a Genézisnek akár kozmogóniája,

akár az ember őstörténelméről való feljegyzései történelmi tényeken alapulnának.*)

Történelmi színezetet a bibliai előadás csak a bábéli szétoszláson kezdve nyer, a hol a sémi, khámi és jáfeti törzsek, nyelvök összezavarodtával különválnak s ellenkező világtájak felé vándorolnak el.

Elfogadva az egy pár embertől való származást s az emberiségnek lassanként való elszaporodását (és az özönviz általi megsemmisülés s csak egy családnak fennmaradása után ettől a másodszeri hasonló elszaporodást), ésszerű — bár történelmi tényekkel nem bizonyítható — olyasmit tenni föl, mint a Genézis X. és XI. fejezeteiben elbeszélve van. A nemzetség-izek és a nevek hitelességéről természetesen nem lehet szó; de hogy a Noé három fia közül mindeniktől egy-egy nagy néptörzs ered, melyek mindenike ismét a három Noé fiútól származó unoka-fiaknak megfelelőleg megannyi nemzeteket foglal magában: alapjában elfogadható. Így származnak a három Noé fiú közül az egyik-től, Jáfettől s ennek fiaitól az árja és ural-altáji népek; a másiktól, Khámtól, az óvilág két régi birodalmának: Egyiptomnak és Babilonnak a népei; a harmadiktól, Sém-től, egyik fia: Arfaksád után magok a zsidók, e hagyomány fentartói; a másik (Asszur) után az óvilág harmadik nagy birodalmának, a babilonival versenyző asszirknak, a harmadiktól, Lúdtól, a negyedik birodalomnak, a Kisázsziában keletkezett Lidiának, az uralkodó népe; a negyediktől, Arámtól, az arabok stb.

Természetes, hogy a héber monda, a többiek futólagos érintése mellett, főfigyelmét saját ágazatára fordítja, s Arfaksádnak, a Sém harmadik születt fiának a családfáját és leszármazóit nevezi meg izröl-izre, — mennyi történelmi igazsággal: szintén eldöntendő kérdés még.

De már az eddigiekben is eléggé támogatják a kritika kutatásait a többi néptörzsek és ágazatok hagyományai, s bármily kezdetleges alakú feljegyzései. A babiloni és assziri ékirások — az egyiptomi királyjegyzékek és hieroglifek szolgáltatnak ehhez adatokat. Manetho, ki Antonius Szóter alatt az egyiptomi uralkodók jegyzékét szerkesztette s Beróznus, ki Bólnak babiloni templomában pap volt (Kr. el. m. e. 280 évvel), hazája őstörténetét három könyvben (görög nyelven) hagyta hátra, kezdve azt a világ eredetével, a babiloni hagyomány szerint, folytatva a királyok jegyzékével, nyolcz vagy kilencz dynastián keresztül, a ba-

*) Goldziher id. m. mind a kozmogóniát, mind az erkölestani tételeket (jelesen a gonosz eredetére s a bűnbe-esésre vonatkozókat) kizárja a szorosán vett mythologia köréből s jelesen az utóbbiakra nézve kimutatja műve utolsó fejezetében, hogy azok — a mint a bibliában állanak — a zsidó népnél csak a babiloniai fogáság alatt és így idegen érintésre keletkeztek s állapítottak meg és tisztán irodalmi alkotásnak tekintendők Engem e tanulmányban kevésbé érdekel a keletkezés sorrendje és műfolyama. En úgy veszem a bibliát, a mint van; mert így is előbbi stadiumnak tekintem, mint lett volna a héber éposz végleges megalakulásával — a mi azonban nem jöhetett létre. Goldziher egyébiránt kimutatja, hogy a „mythosz“ (vagyis a naiv s még tudatlan ember első felfogásai a természeti jelenségekről, s a mikép azoknak képleges vagy közvetlen kifejezést ad) mikép olvadt be később a „vallásba“ — mely a héberknél, bár sokkal később, a tiszta monotheismus alakját vette fel; és a „történelembe“ (a bibliaiba t. i.), melybe a mythoszi elemeket kiválasztani, rendezni s képlegességök hüvelyeit letejetetni: munkájának föladata.

biloni Noéig, Kszizutruszig, s utána a káldeus és asszir királyok hosszú során át, egészen a Kúrosz koráig. Feljegyzései ép oly messze nyúlnak vissza és sokkal mesésobbek, mint a zsidó hagyomány s ép úgy nyúlnak be a történelmi korba, mint emez. Kozmogóniája sokkal kevésbé észszerű, mint a mózesi, de nemzedékrendje s királyjegyzéke érdekes adatokat szolgáltat a Genézis bírálatához. Világos azokból, hogy a két hagyomány közös eredetű, s hogy a főtények, kibontva a mythoszi elemekből, igazak bennök. Ép úgy támogatják a Manetho följegyzései s általában az egyiptomi történelmi hagyományok a zsidó hagyomány egy későbbi — mondaszerű, de történelmileg is igazoltnak vehető — főtényét, a zsidók egyiptomi tartózkodását.

Visszatérve a bábéli néposzláshoz s a héber nemzedékrendhez, a biblia (1 Móz. XI. 10—32) a Sém ivadékait, mindenütt csak az első szülöttek megnevezésével, tiz nemzedéken át adja elő Ábrahámig, a Táré fiáig.*) De e patriárák még két—három—négy száz esztendőig élnek, valamivel rövidebben, mint az özönviz előttiék, kik hat—kilenc száz esztendővel számítják életüket, a mi annak a jele, hogy egy ember neve alatt korszakok foglaltatnak össze.***) De e korszakok egymásba folynak s a tiz közül az első túléli a töredék kezdetét. Mert Sém száz éves, mikor Arfaksádot (az özönviz után két évvel) nemzi, de még azontúl ötszáz esztendőt él; s mivel kilenczedik izbéli unokája, Ábrahám, 200 évvel születik később, mint Arfaksád, a ki a maga fiát Sélát harminczöt éves korában nemzi, de még azontúl négy száz és három évig él — s így tovább a többiek is mind, harmincz évvel nemzik fiaikat, de 2—3 száz évig élnek még: látnivaló, hogy Ábrahám születésekor az ő atyái, tizediziglen, fel Sémig, mind élnek még.

Ez oly mondai vonás, melynek minden történelmi és élettani lehetőség ellen mond; s ha van példa rá, hogy negyedizi unokát érjen valaki, a tizedik azt megérnie lehetetlen.

A tiz nemzedék közepén áll Péleg, a ki alatt a bábéli megoszlás esik. Ámde Péleg az özönviz után csak 101 évre születik, 30 éves korában ér apaságot, mely után még 209 évet él ugyan, tehát mintegy 160 évvel éli túl az Ábrahám születését, de ha az mondatik, „a föld megoszlása Péleg alatt történt“, ezen kétségkívül azon időpontot kell értenünk, a melyen Péleg a nemzedék hordozója, vagy is minor fiát, Réut nemzi; mert különben épen úgy lehet vala mondani, hogy a bábéli megoszlás Sém, vagy Arfaksád, vagy Séla, vagy Éber alatt történt, mivel ezek mindegyike élt még akkor. A bibliai adat szerint tehát a bábéli megoszlás 131 évvel az özönviz után történt volna. Elég-e 131 év az embereknek, három törzsből akkora elszapor-

*) Sém, fia Arfaksád, fia Séla, fia Éber, fia Péleg — ki alatt a bábéli szétválás történt, — fia Réu, fia Szerúg, fia Náhor, fia Táré, fia Ábrám (ki később Ábrahám nevet nyert) ez a tiz iz megfelelő az özönviz előtti tiz patriárka nemzedék sorának. (Ábrám annyi, mint „magas atya“; Ábrahám: sok nép atyja. E névváltozást azzal az ígérettel nyerte, hogy maradékai rendkívül el fognak szaporodni.)

**) A Berosus följegyzéseiből fenmaradt töredékben még sokkal hosszabb ideig élnek az emberek: Anempszinus 36,000, Or. artusz 88,000, Kszizutrusz pedig 64,800 évig él és uralkodik. Ezek káldeus királyok. A zsidó-hagyományban a korszakok képviselői nem királyok, hanem csak emberek, atyák, legfőlebb törzsfők.

dására, hogy egy csoportban — melynek terjeszkedését mi sem gátolja — meg ne férjenek s három világrészbe szét kelljen oszolniok: akárki megítélheti.

Ezekre a nevekre s ezekre a nemzedék-korszakokra tehát semmit sem adhatunk, a minthogy ezeket külső adat ép oly kevésbé erősíti meg, mint belső igazság.

De Ábrahám, a Táré fiával és két testvéröccsével, a nagyapjuk nevét viselő Náhorral és Háránnal, a Lót apjával, — egyszóval a Sém-től kezdve tizedik nemzedékkel — új korszak kezdődik.

Az ember első korszaka — a paradicsomi, aranykori, munka nélküli életet nem számítva, mely minden nép mesekönyvében az első fejezet — a bár történelmi tényekkel, chronologiai följegyzésekkel, hiteles névsorokkal stb. nem bizonyítható, mégis mulhatalanul létezett első korszak: a vadász-élet; a második a pásztorkodás, legelőről-legelőre, nomádélet; a harmadik a megtelepedés egy helyben: a földmivelés; a negyedik az államalapítás, a munkafelosztás elvén és alapján.

Nos, a Táré fiaival még csak a második korszakot, a nomád pásztoreletet kezdi a Sém törzsének az az ága, mely saját hagyományai szerint Arfaksádtól kezdve (a ki maga harmadszülött volt) mindig első szülötteken származik le, s melyből a héber nép, az Izrael népe, a zsidó*) — egyszóval az a bibliai nép válandó, mely magát Isten kiválasztottjának és egyedül igaz vallás, az egy-isten-hit kizárólagos letéteményesének vallja.

Hogy ily korszakban írott hagyományokról s történelmi hitelességről még szó sem lehet: önként értetik. Magának Ábrahám, testvérgyermekeinek Lótnak és utódainak, Izsáknak, Ézsau- és Jákobnak s a Jákob tizenkét fiának történelmi volta szintoly kétséges; sőt az vehető bizonyosnak, hogy nagyobb részint csak mythikus személyek, jelvi jelentőséggel s neveik alatt a zsidó nép első mythoszi fogalmai vannak megszemélyesítve.***) Bár ugyanezt le-

*) Héber: a vizen túli, Ábrahám az Eufratesen átkelésétől; Izraelita, Izrael-től, Jákobnak a tulajdonképeni törzs-apának, a tizenkét fiú apjának másodnevétől, melynek jelentése: Isten ellen diadalmas; végre a zsidó név Szidától származik, a legtekintélyesebbtől a Jákob fiai közül, a kinek nemzetségéből származtak Dávid és királyutódai s volt megígérve a Messias is. A magyar zsidó szó a szláv zsidov-ból van átvéve.

**) Goldziher idézett munkája e részben a legérdekesebb kutatásokat teszi s nevezetes eredményekre jut. Miután a mythosz fogalmát így határozta meg: „az a mód, melyen az értelmi fejlődés első fokán álló ember a természet erői és jelenségei által reá tett hatást s azoktól nyert benyomásait és észleleteit kifejezi“; miután ez alapon bebizonyítja, hogy a mythosz-képzés nemcsak némi nép sajátja, hanem a fejlődés ama fokán minden népé, mert ép oly természetes, élettani fejlemény, mint a nyelv-képzés; miután a héber mythosz forrásáig gyanánt, első sorban épen a patriárák történetét mondait s elnevezéseit, aztán az ó-testamentum u. n. történelmi (inkább hős mondai) könyveit, a József és Birák könyvét, továbbá magát a zsidó nyelvkutatót jelöli ki; ez előzmények után érdekesen és meggyőzőleg mutatja ki, a mit fentebb állítánk, hogy a patriárák nevei személelyi, történelmi, mythoszi fogalmakra vihetők vissza és sokkal előbb keletkeztek, mint az egyisten-hit a héber néknél. E mythoszok középpontja itt is, épen mint az árják-nál a nap a hold, a vihar, a víz, a tűz — szóval a természeti erők, elemek és jelenségek nézeteiben áll. Az Ábrahám neve magas atyát jelent, a mi a róla — mint nagy nép törzs-atyjáról val) hitre utal; de már másik jelentése borús éjjel; míg Izsák: mosolygót, hajnal jelent kizárólag s a bibliai mese, hogy Ábrahám fiát, Izsákot, megáldozni készül, jelvilleg azt teszi, hogy az esthajnal elnyeli apja, az éj. Sára az Ábrahám neje: a hold; József: a sokajító (Egyiptomban megsokasítja a kenyeret); Rebekha a föld kővérsége;

idején a testvér egyházkerületekkel közös találkozóra, hogy az egymás meghurcolása miatt arcunkon égen a szégyen pirja?

Személyi kérdés több fordul elő a jelen egyházkerületi közgyűlésen: gondoljuk meg, hogy az alkotmányos intézmények belső értéke az arra való egyénektől függ. Az iskola olyan, a milyen a tanár; befolyásunk a zsinaton olyan lesz, a milyenek azon egyének lesznek, kiket bizalmunkkal tisztelünk meg; iskoláink anyagi és szellemi felügyelete a gondnokok ébersége nélkül gyarló lábon fog állani; de az önmagát kormányozni nem tudó testület az egyházkerület testének nem szerves éllettel bíró tagja, de sebe, de kinövése. Adja Isten, hogy e kiválóan választó egyházkerületi gyűlés megtalálja a hivatottakat.

Az egyetértő szeretet, a lankadni nem bíró buzgóság, de mindenek előtt és felett az Isten áldása kísérje a jelen évi egyházkerületi közgyűlés munkálkodását.

n.

A HÉBER ÉPOSZ.

(I. Volt-e a hébereknek éposz-költészetük? — II. A héber és történelem bírálata. — III. A héber (bibliai) éposz vázlata és főbb tagjai.)

Szász Károlytól.

(Folytatás.)

II.

A héber őstörténelem bírálata.

Mondani sem kell, hogy a Genézis (Mózes I. könyve) mindazon fejezetei, melyek a teremtést, az ember teremtésével együtt, a paradicsomot, a bünbe esést, az első ember-családokat s nemzedékeket, a bűnnek a földön eláradását s az özönvizet, abból egyetlen családnak Isten különös akaratából való menekülését, a Noé három fia — az emberiség három főtörzsének ősatyái — történetét, az ember újabb elszaporodását azon helyben, s a Babel tornya építését s onnan való elszéledést tárgyalják (Gen. I—XI): a történelmi adatok nevére igényt nem tarthatnak s egyenesen a mondák országába utasítandók. Mert Jóbbal szólva, ki volt jelen, mikor az ég és a föld fundáltattak?

A teremtésről, az ember eredetéről s elszaporodásáról minden ősnépnek saját mondái vannak; és feltűnő, hogy az özönviz is a legtöbb mondában helyet foglal. Ám a föld őskora iránt a természeti tudományok által felállított elméletek a Genézis felfogásait, nagyjában legalább, megerősítik; a mi nem azt teszi, hogy a Genézisnek akár kozmogóniája,

akár az ember őstörténelméről való feljegyzései történelmi tényeken alapulnának.*)

Történelmi színezetet a bibliai előadás csak a bábéli szétozláson kezdve nyer, a hol a sémi, khámi és jáfeti törzsek, nyelvök összezavarodtával különválnak s ellenkező világtájak felé vándorolnak el.

Elfogadva az egy pár embertől való származást s az emberiségnek lassanként való elszaporodását (és az özönviz általi megsemmisülés s csak egy családnak fennmaradása után ettől a másodszeri hasonló elszaporodást), észszerű — bár történelmi tényekkel nem bizonyítható — olyasmit tenni föl, mint a Genézis X. és XI. fejezeteiben elbeszélve van. A nemzetség-izek és a nevek hitelességéről természetesen nem lehet szó; de hogy a Noé három fia közül mindeniktől egy-egy nagy néptörzs ered, melyek mindenike ismét a három Noé fiútól származó unoka-fiaknak megfelelőleg megannyi nemzeteket foglal magában: alapjában elfogadható. Így származnak a három Noé fiú közül az egyik-től, Jáfettől s ennek fiaitól az árja és ural-altáji népek; a másiktól, Khámtól, az óvilág két régi birodalmának: Egyiptomnak és Babilonnak a népei; a harmadiktól, Sém-től, egyik fia: Arfaksád után magok a zsidók, e hagyomány fentartói; a másik (Asszur) után az óvilág harmadik nagy birodalmának, a babilonival versenyző asszirnak, a harmadiktól, Lúdtól, a negyedik birodalomnak, a Kisázsziában keletkezett Lidiának, az uralkodó népe; a negyediktől, Arámtól, az arabok stb.

Természetes, hogy a héber monda, a többiek futólagos érintése mellett, főfigyelmét saját ágazatára fordítja, s Arfaksádnak, a Sém harmadik születt fiának a családfáját és leszármazóit nevezi meg izról-izre, — mennyi történelmi igazsággal: szintén eldöntendő kérdés még.

De már az eddigiekben is eléggé támogatják a kritika kutatásait a többi néptörzsek és ágazatok hagyományai, s bármily kezdetleges alakú feljegyzései. A babiloni és asszir ékirások — az egyiptomi királyjegyzékek és hieroglifek szolgáltatnak ehhez adatokat. Manetho, ki Antoinus Szóter alatt az egyiptomi uralkodók jegyzékét szerkesztette s Berózus, ki Bónak babiloni templomában pap volt (Kr. el. m. e. 280 évvel), hazája őstörténetét három könyvben (görög nyelven) hagyta hátra, kezdve azt a világ eredetével, a babiloni hagyomány szerint, folytatva a királyok jegyzékével, nyolcz vagy kilencz dynastián keresztül, a ba-

*) Goldziher id. m. mind a kozmogóniát, mind az erkölestani tételeket (jelesen a gonosz eredetere s a bünbe-esésre vonatkozókat) kizárja a szorosán vett mythologia köréből s jelesen az utóbbiakra nézve kimutatja műve utolsó fejezetében, hogy azok — a mint a bibliában állanak — a zsidó népnél csak a babiloniai fogás alatt és így idegen érintésre keletkeztek s állapítottak meg és tisztán irodalmi alkotásnak tekintendők Engem e tanulmányban kevésbé érdekel a keletkezés sorrendje és műfolyama. En úgy veszem a bibliát, a mint van; mert így is előbbi stadiumnak tekintem, mint lett volna a héber éposz végleges megalakulásával — a mi azonban nem jöhetett létre. Goldziher egyébiránt kimutatja, hogy a „mythosz“ (vagyis a naiv s még tudatlan ember első felfogásai a természeti jelenségekről, s a mikép azoknak képleges vagy közvetlen kifejezést ad) mikép olvadt be később a „vallásba“ — mely a hébereknél, bár sokkal később, a tiszta monotheismus alakját vette fel; és a „történelembe“ (a bibliába t. i.), melybe a mythoszi elemeket kiválasztani, rendezni s képlegességök hüvelyeit lejtegetni: munkájának főadata.

biloni Noéig, Kszizutruszig, s utána a káldeus és asszir királyok hosszú során át, egészen a Kúrosz koráig. Feljegyzései ép oly messze nyúlnak vissza és sokkal mesésebbek, mint a zsidó hagyomány s ép úgy nyúlnak be a történelmi korba, mint emez. Kozmogóniája sokkal kevésbé észszerű, mint a mózesi, de nemzedékrendje s királyjegyzéke érdekes adatokat szolgáltat a Genézis bírálatához. Világos azokból, hogy a két hagyomány közös eredetű, s hogy a főtények, kibontva a mythoszi elemekből, igazak bennök. Ép úgy támogatják a Manetho följegyzései s általában az egyiptomi történelmi hagyományok a zsidó hagyomány egy későbbi — mondaszerű, de történelmileg is igazoltnak vehető — főtényét, a zsidók egyiptomi tartózkodását.

Visszatérve a bábéli néposzláshoz s a héber nemzedékrendhez, a biblia (1 Móz. XI. 10—32) a Sém ivadékait, mindenütt csak az első szülöttek megnevezésével, tiz nemzedéken át adja elő Ábrahámig, a Táré fiáig.*) De e patriárák még két—három—négy száz esztendőig élnek, valamivel rövidebben, mint az özönviz előttiék, kik hat—kilenc száz esztendővel számítják életüket, a mi annak a jele, hogy egy ember neve alatt korszakok foglaltatnak össze.***) De e korszakok egymásba folynak s a tiz közül az első túlléli a töredék kezdetét. Mert Sém száz éves, mikor Arfaksádot (az özönviz után két évvel) nemzi, de még azontúl ötszáz esztendőt él; s mivel kilenczedik izbeli unokája, Ábrahám, 200 évvel születik később, mint Arfaksád, a ki a maga fiát Sélát harminczöt éves korában nemzi, de még azontúl négyszáz és három évig él — s így tovább a többiek is mind, harmincz évvel nemzik fiaikat, de 2—3 száz évig élnek még: látni való, hogy Ábrahám születésekor az ő atyái, tizediziglen, fel Sémig, mind élnek még.

Ez oly mondai vonás, melynek minden történelmi és élettani lehetőség ellen mond; s ha van példa rá, hogy negyedik unokát érjen valaki, a tizedik azt megérnie lehetetlen.

A tiz nemzedék közepén áll Péleg, a ki alatt a bábéli megoszlás esik. Ámde Péleg az özönviz után csak 101 évre születik, 30 éves korában ér apaságot, mely után még 209 évet él ugyan, tehát mintegy 160 évvel éli túl az Ábrahám születését, de ha az mondatik, „a föld megoszlása Péleg alatt történt“, ezen kétségkívül azon időpontot kell értenünk, a melyen Péleg a nemzedék hordozója, vagy is minor fiát, Réut nemzi; mert különben épen úgy lehet vala mondani, hogy a bábéli megoszlás Sém, vagy Arfaksád, vagy Sela, vagy Éber alatt történt, mivel ezek mindenike élt még akkor. A bibliai adat szerint tehát a bábéli megoszlás 131 évvel az özönviz után történt volna. Elég-e 131 év az embereknek, három törzsből akkora elszaporoz-

*) Sém, fia Arfaksád, fia Sela, fia Éber, fia Péleg — ki alatt a bábéli szétválás történt, — fia Réu, fia Szerug, fia Náhor, fia Táré, fia Ábrám (ki később Ábrahám nevet nyert) ez a tiz iz megfelelő az özönviz előtti tiz patriárka nemzedék sorának. (Ábrám annyi, mint „magas atya“; Ábrahám: sok nép atyja. E névváltozást azzal az ígérettel nyerte, hogy maradékai rendkívül el fognak szaporodni.)

**) A Berosus följegyzéseiből fenmaradt töredékben még sokkal hosszabb ideig élnek az emberek: Anempszinusz 36,000, O. artusz 88,000, Kszizutrusz pedig 64,800 évig él és uralkodik. Ezek khaldeus királyok. A zsidó-hagyományban a korszakok képviselői nem királyok, hanem csak emberek, atyák, legfőlebb törzsfők.

dására, hogy egy csoportban — melynek terjeszkedését mi sem gátolja — meg ne férjenek s három világrészbe szét kelljen oszolniok: akárki megítélheti.

Ezekre a nevekre s ezekre a nemzedék-korszakokra tehát semmit sem adhatunk, a minthogy ezeket külső adat ép oly kevésbé erősíti meg, mint belső igazság.

De Ábrahámval, a Táré fiával és két testvéröccsével, a nagyapjuk nevét viselő Náhorral és Háránnal, a Lót apjával, — egyszóval a Sém-től kezdve tizedik nemzedékkel — új korszak kezdődik.

Az ember első korszaka — a paradicsomi, aranykori, munka nélküli életet nem számítva, mely minden nép mesekönyvében az első fejezet — a bár történelmi tényekkel, chronologiai följegyzésekkel, hiteles névsorokkal stb. nem bizonyítható, mégis mulhatatlanul létezett első korszak: a vadász-élet; a második a pásztorkodás, legelőről-legelőre, nomádélet; a harmadik a megtelepedés egy helyben: a földmivelés; a negyedik az államalapítás, a munkafelosztás elvén és alapján.

Nos, a Táré fiaival még csak a második korszakot, a nomád pásztoreletet kezdi a Sém törzsének az az ága, mely saját hagyományai szerint Arfaksádtól kezdve (a ki maga harmadszülött volt) mindig első szülötteken származik le, s melyből a héber nép, az Izrael népe, a zsidó*) — egyszóval az a bibliai nép válandó, mely magát Isten kiválasztottjának és egyedül igaz vallás, az egy-isten-hit kizárólagos letéteményesének vallja.

Hogy ily korszakban írott hagyományokról s történelmi hitelességről még szó sem lehet: önként értetik. Magának Ábrahámval, testvérgyermekeinek Lótnak és utódainak, Izsáknak, Ézsau- és Jákobnak s a Jákob tizenkét fiának történelmi volta szintoly kétséges; sőt az vehető bizonyosnak, hogy nagyobb részint csak mythikus személyek, jelvi jelentőséggel s neveik alatt a zsidó nép első mythoszi fogalmai vannak megszemélyesítve.***) Bár ugyanezt le-

*) Héber: a vizen túli, Ábrahámval az Eufratesen átkelésétől; Izraelita, Izrael-től, Jákobnak a tulajdonképeni törzs-apának, a tizenkét fiu apjának másodnevétől, melynek jelentése: Isten ellen diadalmas; végre a zsidó név Szidától származik, a legtökélyesebbtől a Jákob fiai közül, a kinek nemzetségéből származtak Dávid és királyutódai s volt megígérve a Messiás is. A magyar zsidó szó a szláv zsidov-ból van átvéve.

**) Goldziher idézett munkája e részben a legérdekesebb kutatásokat teszi s nevezetes eredményekre jut. Miután a mythoszi fogalmát így határozta meg: „az a mód, melyen az értelmi fejlődés első fokán álló ember a természet erői és jelenségei által reá tett hatást s azoktól nyert benyomásait és észleleteit kifejezi“; miután ez alapon bebizonyítja, hogy a mythosz-képzés nemcsak némi nép sajátja, hanem a fejlődés ama fokán minden népé, mert ép oly természetes, élettani fejlemény, mint a nyelv-képzés; miután a héber mythosz forrásai gyanánt, első sorban épen a patriárák történetét mondait) s elnevezéseit, aztán az ó-testamentum u. n. történelmi (inkább hős mondai) könyveit, a Józsué és Birák könyvét, továbbá magát a zsidó nyelvkuarást jelöli ki; ez előzmények után érdekesen és meggyőzőleg mutatja ki, a mit fentebb állítunk, hogy a patriárák nevei személyei, történelmi, mythoszi fogalmakra vihetők vissza és sokkal előbb keletkeztek, mint az egyisten-hit a hébereknek. E mythoszok középpontja itt is, épen mint az árjábanál a nap a hold, a vihar, a víz, a tűz — szóval a természeti erők, elemek és jelenségek nézeteiben áll. Az Ábrahám neve magas atyát jelent, a mi a róla — mint nagy nép törzs-atyjáról való hitre utal; de már másik jelentése borús éjjel; míg Izsák: mosolygót, hajnalt jelent kizárólag s a bibliai mese, hogy Ábrahám fiát, Izsákot, megáldozni készül, jelvileg azt teszi, hogy az esthajnalt elnyeli apja, az éj. Sára az Ábrahám neje: a hold; József: a sokajító (Egyiptomban megsokasítja a kenyeret); Rebekha a föld kövérsége;

het mondani magának Józsefnek a nevééről s személyéről is, az a tény, hogy a zsidó törzs egy része Egyiptomba jutott, ott elterjeszkedett, egy időben hatalmi állást foglalt el, aztán az eredeti egyiptomi népnek nyüge és terhe lett, melyet az nyakáról lerázni igyekezett s végre le is rázott: ha a bibliai hagyománytól eltérő alakban is, de lényegében igaznak vehető. Vajjon az egyiptomi történelemben szereplő sémi pásztor-törzs — hiksosz — betörése s uralomra jutása azonos-e a József és bátyjai (s a később hozzá toldott monda szerint apjuk az öreg Jákob) Egyiptomba jutásával s ott elterjedésével: még vitás kérdés; de magát e tényt kétségbevonni nem lehet.*)

Az Ábrahám s közvetlen utódai története: a zsidóság nomád-élete. S mert a nomád népek többre becsülik az éjt, holdjával és csillagaival,**) mint a napot, mely a gulyák tovahajtására nem oly alkalmas, a zsidók e korában is a holdistenség magasabb szerepet nyer és nagyobb becsben áll, mint a nap. Az évet is, úgy látszik, a hold járta szerint számítják, 360 nappal 365 helyett. Az egyiptomi lakás pedig az iskola, melyben a zsidóság a földmivelést megtanulja s az államéletre készül. Egytomban mind a kettőt kifejlödvé találta; s mikor onnan kiszabadult, magával is vitte mindkettőt az új hazába, mely neki — hagyományai szerint — Ábrahám óta már megígért föld, melyet azonban fegyverrel kell megszereznie, földmiveléssel elbirtokolnia s államot szervezvéen rajta, állandó lakhelyül biztosítania magának.

(Folytatása következik.)

Rákhel: bárány. Az Ezsau és Jákob története is a nap személyesítésén alapszik; Ezsau neve napot jelent; arca azért vörös, mint a nap tányéra, s szőrös, a nap arczának sugaras voltát jellepezve. Jákob pedig az, a ki a másik után jó; innen a mese, hogy a mint ikerül születtek, Jákob Ezsauak a sarkába kapaszkodott; „a hajnal kapaszkodik a nap sarkába.“ Így hoz ki a tudós szerző mythoszi alapfogalmakat s képeket a legtöbb bibliai névből, s a velők összekötött történetek jelvi magyarázatából: Kain és Ábel a Jákob fiai stb.-ből. Ily értelmezéseknek s szövejtéseknek magokban és egyenként nem tulajdonitunk részünkről valami különös fontosságot; de mihelyt rendszer van bennök s minél összefüggőbb s egy gondolat-nyomon járabb: oly arányban emelkedik fontossága is. E mythoszi felfogás azonban nem zárja ki, hogy olyas egyének, atyák s törzsfők, mint Ábrahám, Izsák, Jákob, Lót stb. valóban is létezhetek, ezen vagy más neveket viseltek bár s a nekik tulajdonított vagy más jellemmel és tulajdonokkal. A történelem és a mythoszi vonások sajátos módon egyesülhetnek — s egyesültek is bizonyára — a hagyomány által elfogadott s körvonalozott egyéniségekben.

*) A hiksosz-uralom korát nehéz biztosan meghatározni. Azért valóbszerű, hogy a monda azon versziója, mely szerint József egy hiksoszi király, Apapi (Afooisz) alatt jött volna Egyiptomba, elejtendő; s inkább elfogadható, hogy József s bátyjai letelepedése a Gózszen földén, a hiksosz kiűzetése után, Kr. e. mintegy másfél ezer évvel történt s elszaporodásuk 220—240 év alatt emelkedett annyira, hogy a hiksosz óta a sémi törzseket amugy is gyanus szemmel néző fáraók (egyiptomi királyok) elhatalmasodásuktól félve, őket nyomni és üldözni kezdték. Az elnyomás legegyszerűbb eszköze volt Egyiptomban az óriási állami építkezéseknél a kényszermunkára alkalmazás. Egyiptomi források is teljesen megerősítik a 2. Mózs. I. 11—14 verseiben előadott sanyargatásokat, melyekkel a zsidókat II. Ramzes király, Pithom és Ramzes városok építésénél s fia Menefta király még nagyobb mértékben illette.

**) Ki nem emlékezzék az éjre, melyen az Isten angyala Ábrahámot kivitte házából s a csillagos eget megmutatván neki, így szólt: „Ennyi lesz a te maradékod is!“ (1 Mózs. XV 5); vagy a József álmára, melyben apja, a nap, anyja a hold, testvérei a csillagok (1 Mózs. XXXVII. 9.). A Jákob tizenkét fia is: a csillagos ég, a tizenkét égi jeggyel s körülök a tömérdek csillaggal: az ő maradékaik.

VIDÉKI ÉLET.

(Háromszék 1881 május 31.)

A rikánbelői communitásnak ma nagy gyűlése volt Kovásznán. Jelen volt 1 főgondnok, 3 algondnok, 3 esperes, jegyzők, lelkészek, világiak, tanítók, több mint 50—60 személy. A gyűlés nagy érdeklődések között nyílt meg, mert sokan voltak, kik a márczius 2-án tartott communitás-gyűléssel, különösen annak gondnoki jelölésével nem voltak megelégedve, s előre hirdették, hogy azt meg kell semmisíteni. Voltak azonban olyanok is, kik jókor figyelmeztették a gyűlés tagjait: nehogy oly praecedens állítsanak fel itt, melynek következményei magát a communitás életét végveszélylyel fenyegetik. A nyugodt, higgadt szó győzött, s a határozatok elég kimélettel s szükséges tapintatossággal egyenlítették ki a nagy ellentétben állott véleményeket, s megnyitották az utat, melyen a communitás jövőben ismét nyugodtan mehet tovább s folytathatja missióját, munkásságát, ha van még ilyen számára fenhagyva.

Nevezetesebb tárgyait a gyűlésnek felsorolom a következőkben:

1. A felsőbb rendeletek során a m. áll. ig. tanácsnak azon leirata a s.-szék-györgyi tanoda előljáróságához, melyben az iratik, hogy a tanoda pénztárnoki hivatala most az eddigi gyakorlat szerint betöltendő, jövőre pedig adjon tervet arra nézve, hogy kik birhatnak szavazási joggal pénztárnok választás ügyében, itt is fölolvastatván, ez volt az első tárgy, melyen mindjárt két részre oszlott a gyűlés. Voltak, kik vitatták, hogy a communitás már most mondjon le egészen arról, hogy a tanoda pénztárnoka választásába befolyással legyen; voltak, kik a communitás ezen eddig meglévő jogát fentartatni kívánták. Kissé hosszas, de elég nyugodt s tárgyilagos vitatkozás után a határozat ez lett: most a tanoda előljárósága a pénztárnokot ideiglenesen állítsa be, addig, míg a communitás újra szervezése magtörténevében s abban az a kérdés is: kik szavazhatnak a pénztárnok választásnál? elintéztetvén, rendes választás vitethetik véghez.

2. Fölolvastatott t. Ujvárosi Józsefnek, kit a márczius 2-iki gyűlés tanodai algondnokságra és Bodor Zsigmondnak, kit főgondnokságra jelölt volt, ezen jelöltetésről való lemondása. Ez volt a nagy tárgy, mely fölött a vérmesebbek és a higgadtabbak megküzdöttek. Sokan voltak, kik határozott nyíltsággal követelték, hogy a márcziusi gyűlés egész gondnokjelölését meg kell semmisíteni, de voltak ellenkező nézetben is elegenden; olyan — igaz — senki sem volt, ki a jelölést helyesnek mondtta volna, hanem azt keresték a nyugodtabb nézetűek, hogy miképen lehessen kimenekülni abból a hálóból, melybe a márcziusi gyűlés a communitást bevitte, mit lehetne tenni a végre, hogy ez a gyűlés ne mondja ki a márcziusi gondnokjelölés elvetését, s mégis út nyiljék arra, hogy a communitás másokat jelölhessen. Elkeseredésig — lehet, hogy sokra nézve unalmassáig is — huzódott, néhol elég tárgyilagos, de néhol nagyon is érdes vitatkozás után, mely alatt elég világosan kihangzott az a nézet is, hogy ne siessünk elvetni anyaszentegyházunk azon századokon át őrzött eljá-

rását, mely szerint a gondnoki állomásokra mindig fölkereste lehető nagyobb s nagy férfait — végre ezen határozatban állapotott meg a gyűlés: Tekintve azt, hogy a gondnokjelölés éppen az alapítókat illeti leginkább, mivel a márcziusi gyűlésre az alapítók némely vidékből teljesen nem, másból csak hiányosan hivattak meg, community gyűlésünk a gondnokjelölést elhalasztja akkorra, mikor a community szervezésével tisztázva lesz az, hogy kik birnak ott szavazási joggal.

Mint egykor anyaszentegyházunk minden kényesebb kérdést halasztott a szervezés utánra — belérakott a nagy tarisnyába — úgy teszünk most mi is a communitynál. Vajjon megérjük-e, hogy az összehalmazódott csomó bár annyira megnyugtatólag kibonyolódjék, mint ez anyaszentegyházunk közállapotjára nézve történt?

3. Fontos tárgya volt a gyűlésnek az úgynevezett czipó-ügy is. Az enyedi tanodánál t. i. a fejedelmi kegyhatomány, az úgynevezett principistai beneficium és a székegy pap s mesterfiaknak járó czipó s díjmentesség most nem úgy szolgáltatik ki, mint régebben ezt sokan a papok s mesterek közül sérelemnek veszik s a community útján kívánják orvosoltatni. E tárgyban készült egy hosszas fölterjesztés a m. áll. ig. tanácshoz s az most jött a gyűlés elébe. Az idő nagyon el lévén telve, a tagok is már kifáradva, e tárgy felett semmi vitakozás nem volt, a fölterjesztést a gyűlés elfogadta s fölküldeni határozta. Mindenesetre jó lesz, hogy a m. áll. ig. tanács a fejedelmi kegyhatomány ügyét alapján nézze meg, s a székegy pap és mesterfiaknak, valamint a principistáknak úgy rendelje kiszolgáltatni a beneficiumot, a mint azt a fejedelem annak idejében tervezte.

4. Bizottság nevezetett ki arra, hogy a community újra szervezésére nézve az egyházmegyéek beküldött véleményeiből egy egységes tervet állítson össze a jövő gyűlésig. S egy más bizottság, mely a communitynak, mint alapítótestületnek, szervezéséről dolgozzon tervet. Nem volt idő megvitatni azt az önként fölmerülő kérdést, hogy mi az a két community? de azt hisszük, hogy mikor a munkálatok be fognak adatni, mindenki könnyen átlátja, hogy csak egy community lehet, s az igen könnyen s jól lehet alapító testület is.

5. Volt még egy tárgy, melyet a sepsi egyházmegye beadott javaslata hozott elő, t. i. miképen lehetne a rikánbelői egyházközségeink kepeváltási tőkéjének itt Híromszéken maradó központi kezelését kivinni? hogy az elhelyezett pénz maradhatna az egyes egyházközségek tagjainál is, természetesen törvényes biztosíték mellett, de ne a helybeli megyebírók, hanem valamely központban idegenek kezelése mellett? Nagy kérdés! Fog-e boldogulni a community vele, Isten tudja csak. Mi, kik máról holnapra sem látunk előre, e messze jövőbe benyúló s száz meg száz felé ágazó kérdés előtt hallgatva állunk meg.

Levelező.

(A szilágyszolnoki egyházmegyéből.)

Szilágy-Nagyfalu 1881 május 31.

A szilágy-nagyfalusi ref. egyháznak minden nevezhető épülete 1859-ben porrá égett. Két évtized alatt sem volt képes az egyház teljesen kiépülni a romokból. A lelkészi s két tanítói lakot rögtönözve csakhamar fölépítették, a templom cseréppel lett befedve, új orgona lett beállítva, 1877-ben a torony be lett bádogozva, 1878-ban az elégett deszka-kerítés helyére kőfal emeltetett a templom és torony körül. A még hiányzó két harang (1860-ban készült egy 8—9 mázsa a romok közt megtalált harangok széthullott maradványaiból), s toronyóra beszerzése és a torony falának külső kitakarítása maig is vár egyházunk tagjainak és a nemes keblű adakozóknak áldozatkészségére.

Ily körülmények között nem csoda, ha a tetemes segélyezés mellett is, csak egy harang hívogatja ma is az Úr házába a különben példásan templomba járó gyülekezetet. Legalább még egy harang öntetése regi óhaja egyházunknak. De miből?

Ez ohaj teljesülhetése érdekében egyházunk kebléi tanácsa, e sorok írójának indítványára elhatározta, hogy próbáljunk önkéntes adakozás útján gyűjteni harang-alapot. Az indítványozó, a gondnok és presbiterok kíséretében a múlt őszi házról-házra járt s megkezdte a gyűjtést. Már-már lemondunk a reményről, hogy ez év folyamán az új harang megszólaljon, midőn végre is bátorságot vettünk magunknak segedelemért az ifjú méltóságos báró Bánffy György ő nagyságát küldöttségileg megkeresni.

Az „aranykönyvbe“ való aztán itt következik. A nemes lelkű ifjú báró, ki fényes tehetségei képzettségének már annyi téren adta jelét, ez alkalommal vallásos érzületét bizonyította be fényesen, midőn tisztelgésünk után, előadásunkra azonnal azt kérdé: „mennyi hiányzik még a szükséges összegből?“ s kegyes volt megígérni, hogy a hiányzó 140—150 frtot családja körében ő maga fogja összegyűjteni.

Meglepetésünket, örömlünket lehet képzelni. Megindult lélekkel mondottunk köszönetet a nemes ajánlatért, s Isten után a mlts báró úr kegyes ígéréteben bizva, meg is kötjük e napokban a szerződést a harangöntővel.

Bár hosszadalmassá kezd válni tudósításom, még sem tehetem, hogy ne emlékezzem meg ez alkalommal szilágymegyei tanfelügyelő és mlgos Kerekes József kir. tanácsos urnak egyházunk iránt tanúsított ritka jóindulatáról s kegyes pártfogásáról.

Mintha nem elég csapás sujtotta volna egyházunkat, a fennebb felsoroltak szerint: 1879-ben két tanítói állomás után 5 évre terjedő tanítói nyugdíj-illetéki hátrálékért jött reánk az axekuczio, százhusz frt. tőke és ennek kamata erejéig. A megyei adófelügyelői hivatal a tanfelügyelő úr közbenjárására szives volt fölfüggeszteni a végrehajtást, míg valamit igazithatunk bajunkon. S miután az egyik tanítói állomás néhány éven át betöltetlen állott, a közoktatásügyi

magas miniszteriumhoz mlts Kerekes József úr útján beadott s általa hathatósan támogatott kérvényünkre a követelés fele törölve lett.)*

Úgy a mlts báró úr, mint a mlts tanfelügyelő úr is fogadják egyházunk forró köszönetét a tanúsított kegyes jóndulatért.

Mig sok szükséggel küzdő egyházaink ily fenkölt jellemű s lelkű pártfogókra találnak: nincs miért kétségbeesnünk jövőnk felett!!

Rózsa Sándor,
ref. lelkész.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Skócia.

(Robertson Smith, aberdeeni tanár ügye a skót szabad egyház egyetemes gyűlésén.)

Edinburgi rendes levelezőnk a skót szabad egyháznak májusban tartott egyetemes gyűléséről terjedelmes tudósítással tisztelte meg lapunkat, melyből azonban — térszűke okán — csak azon részletet közölhetjük, mely Robertson Smith tanár ügyére vonatkozó, s mely jellemző világot vet arra, hogy mennyiben érdemli meg az az egyház a „szabad” nevet?!

Május 23-án kezdődött — írja tudósítónk — Robertson Smith aberdeeni tanár ügyének tárgyalása. Smith az ótestamentomi könyvek felett írt kritikai munkájában — a mint állittatik — az egyházatanával ellenkező állást foglal el. Ügye már régen foglalkoztatja a szabad egyház férfait, presbyteriumait, bizottságait. Az ellene emelt vád, hogy a szent iratokról tiszteletlen módon nyilatkozik, hogy szerinte Isten nem lehet a szent iratok szerzőjének tekinteni, hogy állítása szerint a szent iratok nem autentikus elbeszélései a tényeknek, a valódi eseményeknek és végre, hogy a prófécia nem hitelre méltó. Megkezdődtek a vitakozások pro et contra, mig végre a gyűlés belefáradván, éjjeli 12 óra után feloszlott, más napra halasztván az ügy folytatását.

Május 24-ike egészen a professor Smith ügyének tárgyalásával telt el. Az ülés megkezdődött d. e. 10 órakor és kevés megszakítással éjjel utánig tartott. Az érdeklődés oly nagy volt, hogy már reggeli 6 óra előtt gyűlni kezdett a hallgatóság. Minden helyet lefoglaltak, sokan kénytelenek voltak visszamenni. Az első indítványt prof. Rainy tette, indítványában hivatkozván a múlt assembly határozatára, a presbyteriumok fölterjesztésére és prof. Smithnek védekezésére, és úgy találta, hogy Smith „Hebrew language and literature” című cikke aggodalmat okozott az egyháznak, tekintve úgy az állításokat, melyeket e cikk tartalmaz, mint a hangot, melyen írva van; kimondja és indítványozza, hogy az egyház ne tartsa veszélynékülínek vagy előnyösnek, hogy prof. Smith tovább is tanítson valamelyik collegen. A második indítványt dr. Whyte terjesztette elő. Indítványozza, hogy mivel minden tagnak és hivatalnoknak, a ki ellen vád emeltetik, joga van megkivánni, hogy törvényes úton járjanak el vele szemben: a kérdéses ügyben is neveztessek ki egy bizottság, mely éretten vizsgálja meg prof. Smith iratait, és ha olyanoknak találja, emeljen vádat ellene az aberdeeni presbyterium előtt, mint első fokú illetékes hely előtt, és bármily esetben tegyen fölterjesztést a következő General Assemblyhez. Mindkét indítványozó óráig tartó beszéddel támogatta indítványát. A következő hosszú harcban a két párt férfai közül sokan részt vettek. Végre szavazás következvén: prof. Rainy indítványa mellett szavazott 423, dr. Whyte indítványa mellett 245 tag; tehát a Smith elleni többség 178.

Május 26-ika ismét csaknem egészen a prof. Smith ügyével telt el. A karzatok szorongásig megteltek hallgatósággal. Dr. Adam azon indítványt terjeszti elő, hogy e hó 31-től kezdve prof. Smith tanári székéről elmozdítottnak tekintessék; azonban a következő Assembly-ig maradjon meg teljes fizetésében. Ez indítvány mellett és ellen sokan felszólalnak, maga Smith is hosszú és erős beszédet tart ellene s kijelenti, hogy soha sem fogja enni azon egyház kenyérét, a mely nem engedi meg, hogy szolgáljon neki. Inti párhiveit az egyházban való maradásra. Dr. Adam indítványát a ház nagy többsége elfogadta.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY” TÁRCHÁJA.

GR. BETHLEN MIKLÓS LEVELE

Veszprémi István ref. püspökhez.

Édes Komám Püspök uram!

Értettem Dioszegi Mihálytól részszerént örömmel, de bizony részszerént csudálkozással, hogy Isten kegyelmedet még élteti ez nyomoru siralom völgyében. Vajjon lelkem uram nem olyan-e az mű kettőnk hosszú élete, mint a Jeremiásé? hogy lássuk az mi gonoszunkot és azt mondjuk Jeremiással Cap. 9, 1 et sequentibus. Szánja meg Isten a mi vendégünket és engedje azt a szót a mi szánkban

hamar, a mit Simeonnak Luk. 2, 29 etc. Én bizony ha szabad volna csak azt mondánám, a mit Ilyés I. Kir. 19, 4 etc. és Pál Philip 2, 22 etc. Nem dicsekedem én magammal, hanem I. Kor. 1, 31. Eph: 2. Kor. 11, 23. Eph: acta 20, 4, 19, 29 etc. et Eph: 3, 1. Bizony ha az Isten az ő fenségével, szentlelkével szüntelenül is még Joel. 2, 28 tett igéreti szerint extra ordinarie nem vigasztalt volna, oda lett volna mind az én dolgom Dáviddal Psal 27 etc. alibi pap. Mondhatnám én kegyelmeiteknek minyáján a mit Jákob Gen. (I Móz.) 42, 1. Mié t nem kezdi el kegyelmeitek az ecclesiasticum beneficiumok sollicitatioját az hol¹⁾ elhagyták, irtam én Teleki és Beth-

*) A többi rész, a kamatokkal együtt, mintegy 72 frt.-ra men-
vén, kiízzetett.

¹⁾ Itt két szó ki van huzva; azonban kivehető „Püspöki Péter.”

len László uraméknak felőle. Én Tarczali, Szentkereszi²⁾ uramék által segiténem az mint lehetne.

Mit irtam én Bonyhai uramnak kegyelmed látja, ugy akartam, hogy kegyelmedtől menjen hozzája és bár az Enyedi és ő néhai praeceptorai hírével maga Bonyhai javára jövendőben is közönségesen az Ecclesiáknak javára; mert féltem az Istennek annál az embernél letett szép vetését az világi tövissek el ne fojtsák; én tudom, mit irok. Sapienti satis.

Azonban az házam predicator nélkül nem lehet, megirtam az feleségemnek és Kapusi³⁾ uramnak az iránt az elmémet. Jaj mely ajándékon akar az erdélyi fő és nemes ember üdvözülni! ha más papot nem tart neki — kész a nélkül élni; így tapasztaltam ezt gyermekségemtől fogva.

Hallom az Teleki László uram fő kuratorságát bizony örömmel: de énnekem mindenkor kollegáim voltak, bár Bothlen László és Lázár György uram is az volna; mindeniknek az atya kollegám volt.

Az Istenért! ne hagyja kigyelmekek az Scholákat — nevezetesen az Fehérvári⁴⁾ ne dissipalodjék; hiszem szép fundus az a szászoknál lévő $\frac{33}{m}$ (33 ezer) forint ha nem csordul mégis cseppen aprónként belőle, és fehérvárinak is fordíthatni keveset: o si deus, qui mihi dedit velle, caret et perficere, utinam! Jaj lelkeim püspök uram! mely gyámoltalanok, gyengék, hidegek vagytok minyáján. Mit gondolsz, ha én az catholicusok között aetate, dignitate et curatoris suppremi titulo talis fuissem, qualis Apor⁵⁾ illis, et ego inter vos fui, és így jártam volna mint most, mit mulatott volna el eddig érettem mind az Secularis, Ecclesiasticus és Scholasticus status. De én a királyhoz egy törekedő jottat nem érdemlettem! Nem csodálom, hogy az holt primas mert ez catholicus nem cselekedte, vagy on okareá, noha helytelen, ugy hiszem, az ellenkezőt el nem mulatja. Szent Péterért könyörgött az Ecclesia Act. 12, 5. Talám az én érettem is ugyan ingenui (sic) (in genere?) foglyok és Rabok között odaértetik; de mivel nem specialiter, non expresse quidem ad vanitatem et invidiam nomine — sed re ipsa, mint egy betegért. Hát az királynak nem szabad-e egy egész reformata Ecclesiának könyörgeni ilyen tagjáért (mi bizony nem voltam én fattya, hanem — merem mondani — atya az erdélyi Ecclesiáknak, Ministerium és Scholáknak) nem meri, nem akarja a Secularis főrend. Lelke rajta! Az Ecclesiasticus és Scholasticus ordo miért nem követheti el? Istennek és a királynak szabad könyörgeni. Engem ugyan az Isten vagy az szabadsággal,

²⁾ Agensek voltak Bécsben, kiknek — kivált Tarczalinak — igen sok levele van a Teleki levéltárban.

³⁾ Fehérvári professor.

⁴⁾ Most m.-vásárhelyi.

⁵⁾ Apor István, ki a cameraticum beneficiumot fel kezdette függeszteni egy s más keresett okon, s nem fizette ki hét esztendőig, a mely mind nála is vészett, noha sokat jártanak belé, hogy kifizesse. Végre kommissiot rendelt az udvar Erdélybe, a melyben fő volt gr. Zean Fridrik; ezelőtt Bethlen Miklós kancellarius és a reformata ecclesiák valóban buzgó lelku kuratorok a donatiokat megmutogatták; sőt gabonát, bort stb. pénzre, a mint legolcsobban szokott járnai az országban. határozták, a mely mindegyütt nem tett többet, hanem valami 6689 rhenens forintot. Ezt a munkát Bethlen Miklós kancellarius és Simon Mihály itélő mester vitték véghez a kommissioval sok kedvetlen vetélkedésekkel és nagy fáradsággal s így állíták helyre. Lásd Bod Péter „Smirnai szent Polikarpus“ 141 lap. Veszprémi István püspök életrajzában.

vagy talám még inkább az fogsággal megkoronáz: de az mit Pál ir 2. Tim. 4, 16 féljen attól minden. Az Isten vigasztalja meg kegyelmekek, ha ugy tetszik én bennem is. Absque jactantia sic dictum. Vestra Patriae et Ecclesiae peccata magis, quam mea, me in hoc carcere tenent, ut me careatis. Vos magis, quam ego punimini. Ajánlom Istennek Kegyelmedet. Bécs 1709 jul. 29.

Kegyelmed atyjafia az Christusban és annak rab követe és Kegyelmed Komja:

Gr. Bethlen Miklós.

P. S. Az Szászok, vagy Lutheranusok (úti illuduntur nomine) atyafiai eddig bizony elkövették volna, Szász János*) özvegyiért elis követék; sőt a gubernium is irt volt az mellett; de bezzeg nem én mellettem! etc.

Eredetije a gr. Teleki család levéltárában.

Közi: Koncz József.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1881. jun. 11-én.

— **Legfelsőbb kitüntetés.** Király Ő Felsége br. Kemény Gábor miniszter ő nagyméltóságát, egyházkerületünk nagyérdemű egyik főgondnokát első osztályú vaskoronarenddel díszíté föl. A legfelsőbb kitüntetés fénye egyházkerületünkre is kisugárzik, mert a nemes bárót első sorban mi mondhatjuk magunkénak.—Egyházkerületünknek még egy más tagját, közügyeinknek egyik kiváló buzgalmú veterán bajnokát, dr. Antal Lászlót is legfelsőbb kitüntetés érte: Király Ő Felsége a királyi tanácsosi czimet adományozván neki.

— **Igazgató tanácsunk ünnep** harmadnapján kezdve három napon át folytatólagos gyűléseket tartott, melyeken túlnyomó nagyobb részben a közgyűlés tanácskozási tárgyai készítették elő: az évi működésről szóló jelentés, a tanügyi előadó előterjesztése, a tanodai vizsgáló bizottságok jelentései, számadások, felülvizsgálások, bizottsági munkálatok, egyházmegyei vélemények stb. A három napi gyűléskezes eredménye legnagyobb részint a holnap megnyíló közgyűlés tárgyalása seréven lapunkban is bőv ismertetés alá kerülvén, fölszemesnek tartjuk ez igazgató tanácsi gyűlésekről a szokásos külön tudóstiást közleni.

— **Legfelsőbb adomány.** Király Ő Felsége az istvánházi és nagy-laki ref. hitközségeknek templomuk fölépitésére közelebből 200 – 200 frt. segélyt méltóztatott adományozni magánpénztárából.

— **Br. Kemény Gábor** egyházkerületi főgondnok ő nagyméltósága közgyűlésünk elnöki székét elfoglalandó, szombat este N.-Enyedről, hová képviselői beszámoló beszédét megtartani tegnap utazott le — városunkba érkezik.

— **Iapunk folyó évi 21-ik számának „Különfélek“** című rovatában a m.-vásárhelyi „Erdélyi Figyelő“ után

*) Szász János = Sachs János, családi neve Zabanius János, szebeni királybíró, a vallásos üldözések elől Erdélybe menekült Zabanius Izsák eperjesi tanár fia, kit a szebeni országgyűlés Schuller János segesvári polgármester lefejeztetéséért fő- és vagyonvesztésre ítelt s az ítéletet 1703 decz. 5-én végre is hajtatta Szeben piacznán a 40 éves férfún. A vérpadra, mint pap, 75 éves atyja kísérte.

a topiczai leányegyházról egy közlemény jelent meg, a melyet Albert János, mint az említett egyház papja és egyedüli pénzkezelője, hivatalos adatokkal czáfol meg. Lapunk szűk tere miatt a terjedelmes czáfoló iratnak csak főbb pontjaira szorítkozhatunk. Az egyház vagyona az 1880 évi számadás bezártakor következőleg állott: I. A birtokosság adománya 735 frt. 80 kr. II. Az erdő árából begyűlt pénzalap 6237 frt. 82 kr. Tehát az összes pénzalap 6973 frt. 78 kr. volt. A kiadás 1880-ig összesen 1283 frt. 45 kr. volt. A számadásokat a vizsgáló bizottság minden évben megvizsgálta s felülvizsgálatra beküldötte az egyházmegyei tanácshoz. Hogy a pénzkezelés a magyarói ref. egyház papjára bízott ideiglenesen, oly módon, miszerint azt egyháza ládájában őrizze, oka az volt, hogy az egyházmegyei tanács a topiczai egyházat még eddig nem tartotta olyanak, a mely a kebelében elhelyezendő pénz biztonságáért felelősséget vállalhasson. Az egyháztagok száma, kik egyházuk alapításában és emelésében nagy tevékenységet fejtettek ki s fejtenek ma is, folyton szaporodott nagy részben átállás által. A hívek szaporodása mellett bizonyít az a körülmény, hogy 1866 ban a lelkek száma 15 volt, míg ma 39. Mióta Albert János a topiczai egyház papja (1860), egyetlen eset sem volt arra, hogy valaki az egyházból kilépett volna. Ennyit szükségesnek láttunk az igazság érdekében a topiczai egyház állapotára vonatkozólag elmondani. Az elfogulatlan olvasó ebből is megítélheti, hogy mennyi és milyen alapja van az „Erdélyi Figyelő” említett közlöményének.

— A főllesztelendő ifjú lelkészek száma — a mint értesülünk — 24 lesz. E szokatlan magas szám abban találja magyarázatát, hogy a múlt évben a főllesztelés ünnepélye elmaradt.

— Papválasztás. Válaszuti ref. egyházközségünk folyó hó 7-én Vadas Albert papjelöltet választotta lelkészévé. Szerencsét és sikert kívánunk ifjú collegánknak.

— A Tompa-reliquiák ügyében a gömőri ref. egyházmegye legközelebb Hamván tartott közgyűlésén elhatározta, hogy a kebelében élt Tompa Mihály koszorús költőnk reliquiáinak fiókot nyit Tornallyán lévő könyv- és levéltárában. Szentpéteri Sámuel ref. lelkész tehát fülhívja mindazokat, kik ily reliquiák birtokában vannak, hogy küldjék be azokat Nagy Pál könyvtárnoknak, tornallyai lelkésznek. A költő gyámleánya özv. Csizi Jánosné már 43 becses levelet küldött be a czélra.

— Id. Somogyi Károly tasnádi ev. ref. kántor-tanító május 14-én, néhány napi betegség után, meghalt. A 67 évet élt derék férfú a tanítói nehéz pályán 51 évet töltött, mely idő alatt folyton elismerésre méltóan működött, s több rendbeli kitüntetésben is részesült. A szilágymegyei tanítótestület, melynek másodalelnöke volt, érdemei elismeréséül, épen jelen évi közgyűlése alkalmával, jubilaris ünnepélyt szándékozott tiszteletére rendezni, de — fájdalom — e megtiszteltetést nem érheté meg. Béke poraira!

— Jubilaris ünnepély. A szilágymegyei tanítótestület Báthori György kis-dobai ev. ref. kántortanítónak, a tanítói pályán 50 évet meghaladott idő alatt szer-

zett érdemei elismeréséül, jelen év július hó 6 és 7 napjain, Tasnádon tartandó közgyűlése alkalmával jubilaris ünnepélyt rendezni. Éljen még soká a derék jubilandus!

HIVATALOS RÉSZ.

187—1881.

Pályázat.

A sz.-udvarhelyi ref. kollegiumnál a három évenként változó német nyelvtanítói állomásra az előjáróság ezennel pályázatot hirdet. Ezen tanítószághoz 600 hatszáz frt. évi fizetés van kötve, s a megválasztott tartozik hetenként legalább 18—20 órán tanítani. A pályázók közül előnyvel bír az, a ki a német nyelven kívül a francia nyelvet is tanítani képes. A megválasztott köteles állomását f. é. szeptember 1-én elfoglalni. A folyamodók életkorukat, valóságukat, képzettségüket kimutató okmányokkal felszerelt folyamodványaikat nevezett kollegium előjáróságához 1881 június hó 30-ig adják be.

Kelt Sz.-Udvarhelyt az 1881 május 28-án tartott előjárósági gyűlésből.

Sebesi Akos,
algondnok.
Félegyházi Antal,
e. jegyző.

A FŐTISZT. PÜSPÖK ÚR A KÖVETKEZŐ KÖRÖZVÉNYEKET
BOCSÁTOTTA KI:

Köröztetnek.

517—1881. Székelyudvarhelyi egyházmegyéinkben a szederjesi kántor-tanítói állomás. Javadalma: 90 véka búza és 363 v. csős törökbúza, alapítványi kamat és tandíj 60 frt., 48 szekér tűzifa, 2 h. 938 □ öl szántó és 635 □ öl kaszáló, egy egész gazdát illető legeltetési javadalom, 6 tenyeres napszám, kényelmes lakás, gazdasági épületekkel és szép gyümölcsösökkel. Pályázati határnap: július 10-ike. Folyamodványok t. Solymosi István esperes afiához Bögöz (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

597—1881. Szilágy-szolnoki egyházmegyéinkben a völcsöki pap-tanítói állomás. Javadalma: minden pár egyháztag fizet 3 véka búzát vagy ennyi szemes törökbúzát, egy veder mustot vagy 17 kr. borpénzt, a félbéresek ennek felét, az özv. asszonyok 3—3 sing vásznat. Van 34 szekér jó tűzifája. Sz.-Újlaki és vicsai l. e.-ban minden pár fizet 3 v. gabonát, a félbéresek ennek felét, canonica portio Újlakon 13 hold 475 □ öl szántó, 4 hold 475 □ öl rét, 175 □ öl pusztaszőlőhely és 2 h. 375 □ öl cziheres, a vicsai határon 8 hold 1095 □ öl szántó, 3 h. 1130 □ öl legelő és 3 hold 1270 □ öl kert felének haszonélvezete, a canonica portio adóját a pap fizeti. Stola mind a 3 egyházban: keresztelelésért 20 krajczár, esketésért 80 krajczár, temetésért prédikációval 1 frt., tandíj czimen a nagyobbak fizetnek egy véka szemes törökbúzát, egy véka mustot, egy szekér fát, a kisebbek ezeknek felét, tisztességes lakás. Pályázati határnap: július 10 ize. Folyamodványok t. Szabó Pál esperes afiához Diósd (u. p. Zilah) küldendők.

Kolozsvártt június 4, 1881.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
s lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félésre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Br. Kemény Gábor beszéde, melyet a főgondnok úr a 12-iki közgyűlésen tartott — A Héber éposz. (Folytatás) Szász Károlytól. — Parádi Kálmán tanügyi előadó évi jelentése. — Közgyűlésünk. — Különfélék.

BR. KEMÉNY GÁBOR BESZÉDE,

melyet a főgondnok úr a junius 12-iki közgyűlésen tartott.

Tisztelt egyházker. közgyűlés!

Midőn a múlt évben Sepső-Szent-Györgyön május 23-án megnyitott kerületi közgyűlésünk határozata nyomán a jelen évi ker. közgyűlésre a mai napra és e helyre összereseglett tagjait a legszivesebben üdvözölném, megnyitó beszédemet egy jelentéssel van szerencsém megkezdeni.

Mindnyájunknak kebelében a legélénkebb visszhangra talált az örömmek és a reménynek ama számtalan nyilatkozata, a melyet ő fenségeiknek Rudolf főherceg, koronadrőkösnek, Stefánia belga kir. hercegnővel való házassági frigye okozott, mert mindnyájan a fejlődésben lévő haza reményeinek zálogát láttuk benne. Az örvendetes esemény egyszersmind mindnyájunknak módot nyitott Ő Felsége legmagasabb uralkodó háza irányában érzett tiszteletjes szeretetűnknek és alattvalói hódolatunknak kifejezést adni.

A jelzett érzelmeknek úgy az erdélyi, valamint a Királyhágón túl lévő 4 egyházker. részéről együttes felirat intéztetett Ő Fenségeikhez.

A feliratnak átnyújtását egyházunk 5 kerületének megbízottjaiból alakult küldöttség eszközölte, melyhez csatlakoztam én is, és a mely b. Vay Miklós ő nagyméltóságának, mint legidősebb egyházker. főgondnoknak vezetése alatt azon szerencsében részesült, hogy ő fenségeik fogadták és a feliratot átnyujthatta. És ő fenségeik kegyteljes szavakkal fogadták úgy a feliratot átnyujtó küldöttséget, mint b. Vay Miklós ő nagyméltóságának a fenséges párhoz intézett rövid, de szép szavait, melyekben arra útalt, hogy „igénytelenül jelenünk meg ugyan, de a miben magunkat túlszárnyaltatni: soha senki által nem engedjük, az a hazánk, nemzetiségünk s a felséges uralkodó háza, így ő fenségeik iránti hűség és ragaszkodás.“ „Fogadják fenségték — folytatá — kegyelmesen az e haza földjén élő két milliónyi tösgyökeres magyar ref. lakosság nevé-

ben nyilvánított abbéli imaszerű kívánatainkat, hogy az örök gondviselés árasztza fenségték szent frigyére lehető leggazdagabb áldását, tartsa távol egymásért dobogó sziveiktől az élet keserőségeit és tegye oly boldogokká, mint ezt népeik ezrei s köztük a mi megbízóink, a magyar egyetemes ref. egyház tagjai is, buzgón kéri az egek urától!“

És most, tisztelt egyházker. közgyűlés, a fennebbiekben számot adván a magasztos nászünnepelemek egyházunkat illető mozzanatairól, legyen szabad a komoly munkák sorompói közé szállani le.

Minden korszaknak megvan a maga uralkodó eszméi, megvan az ő megoldandó kérdései, néha talányai. Ezek közzé tartoznak jelenleg az egyháznak viszonya az államhoz, a polgári házasság, valamint a felekezeti és állami tanításnak egymáshoz való viszonyai.

Fel van állítva a tétel és nagy rokonszenvvel szokott fogadtatni, különösen épen azon körök által, melyek magokat kiválólag szeretik szabadelvűeknek nevezni: „szabad egyház a szabad államban!“ Úgy vagyunk azonban e mondattal, mint annyi mással, a mint azok jelszóvá válnak: azok a legkülönbözőbb és gyakran ellentétes eszmék, fogalmak forrásává, tárházává lesznek. Ki volna botor, különösen mint protestáns, az egyház szervezetének szabadságát, önállóságának helyességét tagadni? — De ki volna botor tárt kapukat nyitni vallásos újítások végtelen sorának, egyházaknak, mintha azok is pusztá iparvállalatok lennének: megállapítására? És vajjon nem lenne-e jogosult az államhatalom keletkező egyházi felekezeteknél mindig előzetesen megvizsgálni: vajjon nincsenek-e a hitcikkeket közt olyanok, melyek az állam társadalmi és politikai rendjével homlokegyenest ellentétben vannak és tulajdonképpen nem is a hit, hanem a politikának, a társadalmi életnek kérdései vagy tétélei? Ha bölcsészeti szempontból bocsátkozunk e kérdések szövetségébe, oly eredményre jutni nem fogunk, mely minden oldalon megnyugvást volna képes nyujtani. Van azonban biztos alap, a melyen határozott állást foglalva, csak javíthatunk a fenállón, de tévedéstől mentve leszünk, chaoszba nem jutunk. Ez az alap mindenütt és mindenha és így mi nálunk is a létező társadalmi rend, a fenálló törvényeknek összes rendszere.

Mihelyt nem hisszük magunkról azt, hogy absolut

becsüt állítunk elő, a mely egyszer-mindenkorra oldotta meg a kérdéseket, mihelyt nem ragad önhiességünk odáig, hogy képzelgésünkben fölfedezni véljük a bölcsék követ; de máról holnapra Isten kegyelméből élni, egyházunkat és hazánkat a jelen és jövő korok számára szolgáltni, biztosítani kívánjuk: s nincs mit a felforgatásoktól tartanunk. Reá fog ez esetben jönni a figyelmes kutató, melyik a helyes lépés és keresztyén önmegtagadással fogja hordani annak netaláni terheit, vagy Istenben való hitében csak erősbülve élvezni annak előnyeit. Így áll ez mindazon kérdésekre nézve is, melyek az egyháznak az államhoz való viszonyait tárgyazzák, vonatkoznak azok akár tisztán a vallás szabadságának, akár az egyházak belső szervezetének és autonómiájának gyakorlatára, akár a polgári vagy egyházi házasságkötés kérdésére.

És valójában, tisztelt egyházker. közgyűlés, nemcsak általában uralkodó kérdései az imént vázoltak jelen korunknak, de a lefolyt év is ténylegesen foglalkozott velük. Foglalkozott úgy általában a közvélemény, a szakirodalom és a hírlapirodalom, valamint a törvényhozó hatalom is, és foglalkoztak a ref. egyházkerületeknek e tekintetben kiküldött megbízottjai. A képviselőház több ízben tette eszmecsere tárgyává úgy a polgári házasságnak, valamint az állami nevelésnek kérdését, habár még eddig megállapodását nem mondotta ki, az egyházkerületek pedig azoknak egymásközötti és az államb hatalomhoz való viszonya rendezésével foglalkoztak; és erre vonatkozó megbeszélésnek eszközésére és a további lépésnek ezen egyházkerületünk részéről való megállapítására a jelen ker. közgyűlés is hivatva van, a mennyiben az egyetemes evang. ref. zsinatra való képviselők küldésének ügye az igazgató tanács által javaslatba hozott tárgysorozat egy pontját képezi. Már csak azért is azonban, mert a kérdés megbeszélés alá fog kerülni, annak elébe vágni nem kívánván, ezúttal többet arról nem szólok és csak épen jelezni kívánom az előttünk álló feladatot, illetőleg korunk feladatait.

És már most be is fejezném szavaimat, ha a kegyelet adójának nem akarnék kifejezést adni. Elveszté ugyan is egyházkerületünk ez évben igazgató tanácsának egy páratlan buzgóságú, puritán becsületességű tagját, egyházunknak egy tántoríthatlan hívét: Incze Minály nyugalmazott k. kormányzékai titkár nincs többé. Áldás kísérje az üdvözültnek emlékét, nyugodjanak porai békében az anyaföldben.

És most az erdélyi ev. ref. egyházkerület 1881-ik évi rendes közgyűlését megnyitottnak jelentem ki.

A HÉBER ÉPOSZ.

Volt-e a hébereknek éposz-költészetük? — II. A héber és törénelem bírálata. — III. A héber (bibliai) éposz vázlata és főbb tagjai.)

Szász Károlytól.

II.

A héber őstörténelem bírálata.

(Folytatás.)

Itt kezdődik történetének, mely eddig csak mese volt, hősmondai korszaka, melybe már a történelmi igazság félreismérhetlen elemei szövődnek bele.

A Mózes személye felől a történelmi értékű följegyzések különbözők. Manetho, az egyptomi krónikairó szerint, a zsidó hagyomány Mózesre egy Ozarszif nevű egyptomi pap volt, kit Amenofisz fáraó 80,000-ed magával (az általa egyptomiaknak tartott, mert tényleg egyptomi alattvaló zsidókkal) együtt azért tiltott ki országából, mert ragályos betegek (a zsidóknál gyakori fehér rühtől vagy belpokloságtól megszállottak) voltak; de fellázadván, a hiksosz néppel szöveteztek, egész Egyptomot elfoglalták, de legyőzetvén, kivándoroltak. Mások Mózeset Ramzesz fáraónak egy Mohár nevű főemberével azonosítják.

Bármiké legyen is a Mózes személyének kérdése eldöntendő, a bibliai történetben a kétségbevonhatlan tények egész sora áll előttünk, bizonyos. Első tény, hogy az elszaporodott s elnyomott és üldözött zsidók kiköltöztek Egyptomból; második, hogy egy fenkölt szellemű vezér — bárki volt is az — állt az élükön; harmadik, hogy a kiköltözés és az arab pusztákon való hosszú vándorlás bibliai előadásában, a sok mondai toldalék és jelvi mese mellett, az Egyptomban való húzamos tartózkodás befolyásának megannyi nyomaira akadunk; a kovásztalan kenyér az egyptomi sanyarú élet tanúja és emléke; a kigyóvá váló vesszők az egyptomi papok varázsmesterségei; az Egyptomot ért tiz csapás természeti jelenségek némileg túlzott, de alapjában igaz előadása; a Vörös tengeren száraz lábbal átkelés a dagály és apály megfigyelt tüneményének fölhasználása; a törvény két táblája az egyptomi törvényhozás utánzata, bár tetemesen módosítva a zsidók későbbi, már királykori, sőt fogságbeli nézletei által, melyeknek határozott befolyása a dekalog bibliai szövegén félreismérhetetlen; az érczkoporsó és arany-borjú az egyptomi bálvány-istenek maradványa; a frigsátor beosztása, az orvosi és életrendi szabályok, a leviták hierarchiája, az istentiszteleti szertartások s rejtelmek, megannyi bizonyosságai az egyptomi befolyásnak s így többé-kevésbbé történelmi tényekül vehetőek. A pusztai tartózkodás negyven, vagy más számítás szerint, hatvan éve, a nép száma — mely 600,000-nél több harcos után két millióra teendő — a monda természetében fekvő túlzások lehetnek. S végre a kivándorlás ideje is elég biztossággal meghatározható. A héberek iratának korszámálása szerint Ábrahám Kr. e. 2140-ben költözött szülőföldéről Kanaánba; Jákob 1925-ben vándorolt egész háza népével Egyptomba; s 1495-ben (tehát több mint négyszáz évi ott tartózkodás után) vándoroltak ki onnan. Az egyptomi adatok szerint a zsidók e kivándorlásának III. Ramzes trónralépte — vagy is Kr. e. 1273 — előtt, tehát Menefta király idejében kelle történnie, mert III. Ramzes király uralkodása első éveiben ismételt hadjáratokat intézett Sziria ellen, a nélkül, hogy útjában a zsidókkal találkozott volna, a mi lehetetlen lenne, ha ekkor még a pusztában bujlosnak. Kr. e. 1260 körül kezdhettek az ígért föld, a „tejjel és mézzel folyó*) Kanaán meghódításához.**)

A hősmonda második fejezetében — az őshaz avagy

*) A tej a hold, a méz a nap jelképe, s a kettő együtt az égi testek áldó természetét jelenti.

**) V. ö. Duncker I. k. 336—344 ll. (a magyar kiadásban.)

igéret-föld meghódításában a Józsue vezérlete alatt — és a harmadikban, mely a Birák korát tárgyalja, mielőtt a zsidóknak királyaik lettek volna: úgy vegyül az igaz a költővel, a történelem a mondával, mint minden nép hősmondájában épen szokott.

A földrajzi és ethnographiai helyzet meglehetősen világos. A Kanaánt elfoglalva tartó népek egy része a héberrek fajrokoná, Sými eredetű volt; részint Ábrahámnak a Sárától született Izsák előtt szolgálójával, Hágárral, nemzett, az Istennel kötött szövetségkor szintén körülmetélt, később kitagadott s elűzött fiától, Izmaéltól, részint az Ézsautól, más néven Édomtól, meg Lótnak saját leányaival vérbűnből nemzett fiától, Moábtól és Ammontól származott és neveiket viselő népek (izmaéliták, édomiták, moabiták, ammoniták); más része azonban tőlök egészen idegen, nem sémi eredetű, hanem Khámtól származott s a zsidók későbbi isten-nézetében pogányoknak (bálványimádóknak) bélyegzett népek voltak.

Kanaán a Khám fia volt, s tőle származott a tartománynak nevet adó főtörzs, a kananéusok; maga a Kanaán név azonban mély alföldet is jelent, szemben a fensikot jelentő Arámmal, s így valószínű, hogy nem a föld kapta nevét a Khám fiától s utódairól, hanem ezekre ruházta a monda a föld természeti nevét vissza. A Palesztina név, melyen ez országot a görögök nevezték a filisztektől származott, a zsidóknak legelenséges ez idegen törzstől. Kanaánnak, a Khám fiának, a következő nevű fiaikat tulajdonít a biblia: Szidont (értelmére: halász), a kitől a hasonnevű város neveztetik; Két-et, Amóri-t, Kivi-t, Arvádi-t és Hamáti-t, meg annyi törzs fejét és névadóját, melyeknek mindenikével meg kelle küzdeniök az Ábrahám örökét visszafoglaló zsidóknak.

E népeknek, a történelem által is igazolt nem megvetendő miveltségek volt már akkor, sőt sokkal azelőtt, hogy a zsidók Kanaán elfoglalására megérkeztek. Szidont maga a biblia „a nagy Szidonnak“, Czórt, a görögök szerint Tiruszt „hatalmas erősségnek“ nevezi. Biblusz — a zsidóknak Gebal — magát még ezeknél is régibb virágzású városnak tartotta. Hebron, Szikhem és Damaszkusz, szintén régi városok voltak; s Jerikót, a pálmák városát, mely erős kőfállal vala kerítve, Józsue csak úgy vehette be, hogy falai csoda által dőltek meg. E városok, jelesen Szidon, Tirusz, Biblusz királyai Istenektől — jelesen az első kettőéi Báltól, az utóbbié Azéra Istennőtől — származtatták magokat, a mi hatalmak jeléül vehető; Bál és Azéra jóteknő Istenek voltak, kiknek a dualizmus elve szerint Molokh és Asztarté feleltek meg, mint gonosz s romboló hatalmak.

Hogy a honfoglalás történetileg igaz tény, az iránt kétség nem lehet; a zsidó állam léte a történelmi korszakban s irott bizonyosságok kétségbevonhatlanul megerősítik. A mi különösen a Jákób fiai után nevezett törzsek elhelyezkedését illeti: oly tényeken alapszik, melyeket a Krisztus korabeli — történelmileg igazolt — állapot is teljes mértékben megerősít. Mi a monda adaléka a történelethez, az elbeszélés könnyen földeliríti, s azzal itt nem is fárasszuk az olvasót.

(Folytatása következik.)

PARÁDIKÁLMÁN TANÚGYIELŐADÓ évi jelentése.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Hivatalos jelentésem a kollegiumok és az egyházmegegyei népiskolák 1879—80 évi tanúgyére vonatkozik. Felőle emlékezve, a már négy éves tan. előadói útasításnak teszek eleget, mely kötelez évről-évre egyházkerületünk összes tanúgyi állapotáról kimerítő jelentést szerkeszteni és előterjeszteni. Nem kívánok túlterjeszkedni e kötelességemen, azon tanúgyi mozgalmak előadása által, melyek a magyar ref. egyházban oly nagy, messze körre gyűrűző hullámokat vertek föl. Ismeretesek azok mindnyájunk előtt. Ki ne tudná, hogy tanterv, rendszabály, tanárképzés, felügyelet, államhoz való viszony mind-mind szóba került ez év folytán is, és pedig nem csupán magán vélemény alakjában, de hivatalos úton, a hivatalos élet követelő szigora kíséretében. Mindamellét alig van csak egy kérdése is e nevezetes mozgalomnak, mely a jelen év alatt megoldást nyert volna. Úgyszólván függőben tartatik a három éven keresztül érlelt tanúgyi szervezkedés — s legyen szabad reménylenünk, hogy — függőben tartatik, mert végmegoldása a zsinat elé tartozik, mely hivatva lesz még a folyó évben oktatásügyünk gyökerét érintő határozatokat hozni.

Jelentésem tulajdonképeni tárgyára, az 1879—80 tanévre térve, örömmel jelezhetem, hogy az a csendes, de intenzív munkálkodás éve volt. Törvényes szervezetünk korlátain belül és a szerint folyván a kollegiumi tanítás és kormányzás, általában normalis, ismeretes s többé-kevésbé állandó viszonyok tűnnek ki az alább csatolt kimutatásokból.

Igazgató-tanácsunk a kollegiumi zártudósítások és a vizsgáló bizottságok jelentéseik alapján meggyőződött arról, hogy a kollegiumok szellemi ügyeit illetőleg nemcsak hogy veszély nem fenyeget és vétkes mulasztás nem forog fenn sehol sem, de sőt a kollegiumok előjárásai és tanárkarai egyen-egyen és összesen mindent elkövetnek, a nekik osztályrészül jutott anyagi és szellemi erő mértéke szerint, arra nézve, hogy a tanuló ifjakban úgy az ismeretszerzés vágyát, mint a kötelek teljesítésére az önkényes hajlamokat felköltsék és megszilárdítsák, hogy versenyképes, becsületes ifjakat bocsássonak ki iskoláinkból. E meggyőződést nemcsak az ig. tanács táplálja a kerület kollegiumairól, hanem bizonyítja azt a közfelmozgás, az élet is, a mennyiben kollegiumaink népessége néhány év óta, az idén is, tetemesen gyarapodott; pedig a tanulmányi előmenetel megítélésénél tanártestületeink általában véve szigorúbbak most, mint a múltban; szigorúbbak, mint egyházkerületünk területén létező más hasonrangú iskolák intézői, különösen abban, hogy szigorú korlátok közt tartják a magántanulói intézményt és hogy semminemű rendes tantárgy alól senkit fel nem mentenek Ezek felől részletes fölvilágosítást nyujtanak a csatolt rovatos kimutatások.

A népességi mozgalmat, a vallás és nemzetiség szerint megosztást feltűntető táblát mellőzzük ezúttal és csak annyit jegyzünk ide belőle, hogy a 7 kollegiumban beiratott összesen 2655 ifjú és növendék, az ezt megelőzőt évben 2608. A szóban forgó tanév végén volt összesen 2454, azelőtt 2371.

Az érettségi vizsgálat eredménye 1880-ban.

A kollegiumok nevei	A VIII-ik gym. oszt. népessége	Vizsgálatra jelentkezett	Magán tanuló	Visszalépett v. visszatartott	Éretnek nyilvánított	egyszerűen	Visszavett	P á l y á r a l é p t e k															
								papi	jogi	orvosi	mérnök-építészeti	tanári	bányászati	erdészeti	gazdasági	katonai	gyógyszerészeti	bizonytalan					
N.-enyedi Bethlen-coll.	16	17*	-	2	1	10	4**)	7	2	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	16	
Kolozsvári kollegium	24	24	-	-	6	15	3	5	7	5	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-
M.-vásárhelyi "	39	39	-	-	12	27	-	5	7	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	16
Sz.-udvarhelyi "	19	17	-	-	4	13	-	4	2	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Zilahi "	10	10	-	-	3	7	-	4	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Összesen	108	107	-	2	26	72	7	25	20	13	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	18
A múlt évben	115	110	-	7	32	66	5	17	33	9	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	7

*) A megelőző évben betegség miatt meg nem jelentek közül: 1.
**) Kettő a következő szeptember hónap lebeendő javító vizsgálatára, kettő pedig osztályisméltására útasított.

A tanulmányi előmenetel %-ben kimutatva az 1879-80 tanév végén tartott vizsgálatok eredménye alapján.

Sorszám	A G y m n a s i u m o k b a n				Az elemi iskolákban					
	Beiratott				Beiratott					
1	2	3	4	5	6	7	Mégvizsgáltatott s osztályoztatott a tanév végén		Mégvizsgáltatott s osztályoztatott a tanév végén	
							Kitünő vagy jeles	I rendű	Kitünő vagy jeles	I rendű
Nagy-Enyeden	351	310	20.97	46.77	32.26	233	206	42.23	43.69	14.09
Kolozsvártt.	316	290	24.18	57.96	17.93	141	121	37.19	44.63	18.18
Marosvásárhelytt	320	307	19.87	60.91	19.22	244	229	37.59	35.80	26.61
Sékely-Udvarhelytt	176	152	35.19	56.17	8.68	132	113	46.02	46.90	7.08
Zilahon	50	43	44.18	39.84	16.28	179	170	24.70	57.05	18.26
Szászvároson	129	115	26.96	46.96	26.08	105	94	14.89	62.76	22.35
S.-Szt.-Györgyön	145	134	26.12	52.99	20.89	35	33	27.27	42.42	30.81
Összesen	1487	1361	28.20	51.61	20.19	1069	966	32.44	47.61	19.55
A múlt évben	1463	1333	25.73	53.96	21.01	1056	924	37.77	44.16	18.07

A theologiai akadémiára beiratott 60 ifjú (múlt évben 58); a tanév végén volt 49. Kitünő vagy jeles 46.96 %; I rendű 46.94 %; II r. 0.00 %; osztályzatot nem nyert 6.12 %.

A néptanítói képezdésre beiratott 35 (múlt évben 31); a tanév végén volt 26. Kitünő vagy jeles 34.62 %; I r. 50.00 %; II r. 11.54 %; osztályzatot nem nyert 3.84 %.

Rendes papi szigorlat tartatott 1879 szeptember 4-ik napján; papi hivatalra képesített 5 és pedig 1 jelesen, 4 egyszerűen.

Néptanítói képesítő vizsgálat tartatott 1879 szept. 11-13 napjain. Vizsgálatra bocsátásért folyamodott 17; vizsgálatra bocsátatott 15, visszautasított kettő. Vizsgálatra megjelent 12; képesített 7 (1 jeles, 4 jó, 2 elégséges osztályzattal); új vizsgálatra útasított 3, pótvizsgálatra 2.

A fölavatás iszigorlat (rigorosum subscriptionis) eredménye.

A kollegiumok neve	A VI-ik gym. oszt. népessége	Szigorlatra jelentkezett	Fölavatott	Pótvizsgálatra útasított	
				Fölavatott	Összesen
N.-enyedi Bethlen-kollegium	23	23	17	4	2
Kolozsvári kollegium	29	29	27	-	2
M.-vásárhelyi koll.	30	26	23	-	3
Sz.-udvarhelyi "	19	17	17	-	-
Zilahi "	10	10	10	-	-
Szászvárosi Kún-kollegium	7	7	7	-	-
Összesen	118	112	101	4	7
A múlt évben	119	106	99	5	2

A gondnoki és tanári karokról emlékezve, szomorúan jelentem, hogy e tanév folytán egyházkerületünket és annak tanártestületeit nagy, súlyos csapás érte. Mentovich Ferencz, Mihályi Károly és Görög István e tanév folyamán haltak el. A feledhetetlen néhai pályatársak közhasznú munkásságok és irodalmi érdemeik, részint a múlt évi egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvében, részint az illető kollegiumok az évi Értesítőikben méltatva vannak. Egyebekre nézve tájékoztat az 5 szám alatt csatolt rovatos kimutatás.

Az örökre elköltözött jelesek után ürességben lévő tanszékeket a főtiszt. közgyűlés ez ülészakán fogja betölteni. Ez érdemben legyen szabad bejelentennem, hogy a m. állandó ig. tanács, miután a s.-szent-györgyi Sz. Mikó-kollegi-

am 1880 évi számadásából s illetőleg 1881 évi költségvetéséből meggyőződött a felől, hogy a nevezett kollegiumnál rendszeresített második rendes tanári állomással egybekötött kiadások biztosan fedezve vannak, megnyitotta a pályázatot a classica-literaturai tanszékkel egyidejűleg a menyiség-természettani tanszékre is a főtiszt. közgyűlés utólagos jóváhagyása reményében. Annál fogva, ha a méltós. ig. tanács intézkedése a f. t. közgyűlés helyeslésével találkozik, öt rendes tanárral fog szaporodni erdélyi kerületünk tanárainak száma.

Az erkölcsi állapotokat illetőleg idézem a n.-enyedi igazgatótanár ez évi tanszakot bezáró beszédéből a következő sorokat: „kollegiumunkban rossz erkölcsű növendék meg nem maradhat, a minthogy ez évben nem egy oly növendékünk vala, ki maga belátva, hogy itt számára nincsen hely, önként távozott el a jó erkölcsnek és tudománynak szentelt falak közül — intő például az akaraterőjében még netalán nem elég erős ittmaradottaknak és tanúságos leczkőül a jövődre. Mindenekfelett pedig nagy megnyugtatásul szolgálhat mindnyájunknak az, hogy azok, kiket ez évben kiutasítással kellett fenyíteni, nem a mi tanítványaink. Úgy hozták a hibát magukkal ide, a honnan kiirtanunk kellett azt, még mielőtt a jóra és rosszra egyaránt fogékony ifjaknak szívében termékeny talajra találhat vala.“ Az erkölcsi állapotnak e minden mesterkéeltségtől mentes, sajátos jelleme helyeselhető paedagógiai tapintatnak az eredménye, és én — a mennyire tudomásom terjed — hajlandó vagyok hinni, hogy ily bíróság örkedik a többi kollegiumokban is tanuló ifjaink magaviselete felett, mert a rendkívüli kihágások esetei összes kollegiumainkban elenyésző csekélyek. És ezzel szoros kapcsolatban áll — tapasztalatom szerint — a tanulmányi és általában az önmunkásság eredménye. Tavalyi jelentésemben részletesen szólottam az ifjúsági önképző-körökről és azon különböző módokról, melyekkel az egyes tanártestületek az érettebb ifjúság önmunkásságát éleszteni és táplálni igyekeznek. Annál fogva ismeretes dolgokkal ferasztanám a főtiszt. közgyűlés becses figyelmét, ha az ifjúsági önmunkásság nemelnek részletezésébe bocsátkoznám. Tekintve az itt-ott állandosult szokásokat, a több évi eredmény alapján megállapított mértéket — az ezen irányban nyilvánuló buzgóságot is csak dicséretesnek mondhatom. De elvi szempontból, a gymnasium mai föladata szempontjából, mely az összes tehetségek arányos kiművelését sürgeti, nézve és bírálva az önképzés ügyét, legott szembetűnik, hogy ifj. önképző-köreink működése egészen egyoldalú, mert csak költészettel és szépirodalommal foglalkoznak. Önképzőköreink legnagyobb részének összes munkássága versek írásában, megbirálásában és szavalásban áll, a helyett, hogy erejökhez képest a komoly tárgyakat is felölelnék. Egyedül a n.-enyedi kollegium önképző-körei haladtak — felfogásom szerint — helyes és biztos úton. Egyik kollegiumban a gymnasiumi V-ik és VI-ik osztálybeli tanulóknak, más-más név alatt külön egyletek is van. Ezekre vonatkozólag igen helyesen jegyzi meg Ladányi Gedeon az önképző egyletekről írt értekezésében, „hogy a kisebbkorú tanulók ilyes egy-

letei, nem egyebek, mint a regénykórság melegágyai.“ Ennek fölemlítésével csak megfelelő gondoskodásra kívántam fölhívni az illető kollegiumok tanártestületeit.

A tanuló ifjúságnak nyújtott segélyekre és jutalmakra vonatkozólag — a mennyire a rendelkezésemre álló kimutatásokat a multéviakkal összehasonlítottam — meggyőződésszerűen kinyilváníthatom, hogy boldogemlékü hitsorsosaink hagyományából a szükölködő, de dicséretes magaviselet és szorgalom által szép reményekre jogosító ifjak és növendékek közt pénzben, kenyérben és könyvekben az idén is mindaz ki lön osztva, a mennyi kiosztás végett, mint kegyadomány, a kollegiumi előljárásságra bizva volt. Mélyebb betekintésre csatolom 6. szám alatt a részletes kimutatást. Mind a 7 kollegiumban kiosztatott segély-, jutalom — és ösztöndíjak czimén összesen 23,056 frt 55 kr. 20 drb arany, 24 véka gabona és 186 drb. könyv.

A közvetett segélyezés főösszege 28,135 frt 74 kr-ra tehető, melynek állandó forrásai: az ünnepi legatio, a magán tanítói javadalom, a lakás — és tanításdíjak alóli fölmentések.

Enyed városának jótévő családai: ezen tanév folytán is meghozták áldozatukat a szegénysorsú tanulók anyagi segélyezésében. A gondnokok a tanári kar tagjaival és 20 előkelő családdal együttesen 30 tanulóknak voltak kegyesek ingyen kosztot főzetni. Br. Kemény István főgondnok úr ö máltósága, ki e tanévben is 8 drb aranyat ajánlott fel pályadíjakra, a télen egymaga naponként 10 szegény tanuló látott el ingyen kosztal.

A kegyes alapítók sorába léptek a kolozsvári kollegiumnál dr. Lengyel Dániel, a losonczy állami gymnasium igazgatótanára, 200 frttal; a maros-vásárhelyi kollegiumnál néhai Schwarz Gyuláné, br. Bánffy Mária, 1879 október 31-én Szekesfehérvárt történt gyászos halála előtt tett végrendelete szerint a m.-vásárhelyi kereskedelmi bankban elhelyezett 12,642 frttal; ugyane kollegiumunknál 1000 frtot tettek le végrendeletileg somogyomi birtokos, néhai Horváth Márton és neje, néhai Szabó Anna. Néhai Nagy Ferencz geryneszegi gazdatiszt 68.11 frtot hagyományozott a m.-vásárhelyi kollegiumnak, mely a kollegium tőkájéhez csatoltatott.

Ezen új alapítványok és kegyes ajándékok kétségtelelenül szép tanújelei a közművelődés iránti buzgalomnak és tanügyünk iránti meleg érdeklődésnek. Hosszának emelőleg mindnyájunk szívére! Fogadják a kegyes adományozók és a már csak néhai alapítványtevők élő rokonai egyházkerületünk köszönetét és olismerését; legyenek azon megnyugvással, hogy szívesen nyújtott alapítványaiknak az illető kollegiumok hü sáfárai fognak lenni.

KÖZGYŰLÉSÜNK.

Kolozsvár, 1881 jun. 17.

Folyó hó 12-dikén megnyílt és 16-dikán bezárt egyházkerületi közgyűlésünk tárgyalásának menetét a midőn főbb vonásaiban vázolni kívánjuk, előre is sajnálkozásunknak adunk kifejezést, hogy nem terjeszkedhetünk ki annyi-

ra a részletekre, a mint óhajtjuk vala, holott a számos nagyfentosságú és messzevágó ügy és elhatározás a teljes részletezést teszi vala óhajtandóvá. Lapunk korlátozott tere azonban gátot szab óhajunknak, s így csak töredékeket adhatunk az egész helyett.

Nem hiában, hogy az 1881 évi közgyűlés kiválóan választó gyűlés vala: a tagok a rendesnél nagyobb számban jelentek meg, s már az első napon a tagok névsorának fölolvassása alkalmával közel száz tag jelenlétét lehetett constatálni, míg az egyes választásoknál váltakozva százötven szavazó is jelentkezett, s bár a tagok ily nagy száma, az ismeretes szólási kedv s a terjedelmes tárgysorozat gazdagsága a közgyűlés tartamát hosszúvá tette volna, az elnöklő főgondnokok tapintata, a tagok mérséklése s a közakarattal buzgó igyekezete lehetővé tette, hogy a tanácskozásra fordítható napok negyedikén délben már bezárható vala a közgyűlés.

De lássuk a dolgok egymásutánját.

Első nap.

Báró Kemény Gábor főgondnok és kereskedelmi miniszter a szinig megtölt terem közönségének hangos éljenek közt elfoglalván az elnöki széket, közérdekeltség között tartá megnyitó beszédét, melyet lapunk élén egész terjedelmében közlünk.

A nagy tetszéssel fogadott s jegyzőkönyvre vétetni rendelt beszéd után a titkár fölolvassván az igazolt tagok névsorát s kitűnven, hogy a határozatképességre megkívánható 50 tag jelen van, az elnök az 1881 évi egyházkerületi közgyűlést megalakultnak jelenti ki.

Egyházmegyei hivatalos fölesketésre csak egy jelentkezett: Ignác Károly, a kolozs-kalotai egyházmegye jegyzője ki a gyűlés szinén fel is eskettetett.

A közjegyző jelenti, hogy újan kibocsátandó ifjú pap 19 jelentkezett nála s mutatta be okmányait, melyek mind rendben találtattak, mihez a főt. püspök úr hozzáadja, hogy nt. Keresztes József enyedi theol. tanár atyánkfia ezúttal szintén fölavatandó lesz. A közgyűlés ehhez képest kibocsátásra elfogadja a következő husz tiszteletes atyáfit:

Biró Áron sz.-földvári pap, Bitai Kálmán inaktelki pap, Benkő Sámuel alpestesi pap, Bőjtbe Ödön ó-brettyei pap, Csiszér Pál monói pap, Demeter Gyula nyárszó-sárvásári pap, Demeter Mihály szacsvai pap, Kertész István bagosi pap, Kis József komolói pap, Keresztes József nagyenyedi theologiai tanár, Lőrinczi Gábor mikeszázsi pap, Menyei János volderfi pap, Molnár Gyula somlyó-újlaki pap, Nagy Károly m.-igeni, Nagy József hévizi pap, Orbán Gábor balavásári pap, Péntek Ferencz ér szt.-királyi pap, Szabó Géza felső-csernátoni pap. Tóth Sámuel pusztakamarási pap, Vadas Albert választói pap.

A fölszentelendő ifjú papok erre sorjában előszóllítván, a püspök komoly, intő szavakat intézgett hozzájuk, figyelmeztetve őket nagy és nehéz hivatásuk teendőire. Evel az egész gyűlés belfarkasutczai nagy templomunkba vonúl s kezdődött az ünnepélyes isteni tisztelet, a Polgári dalkör fölszárnyaló karénekevel, Nagy Péter főt. püspök buzgó, mély érzelmű imádságával. Az alkalmi egyházi beszédet Keresztes József enyedi theol. intézetünk fiatal, de tudós ta-

nára tartotta Máthé XXII. 37—39 verseiről a szeretet mi-voltáról, Krisztus szeretet-vallásáról, az ellentétéről korunk modern áramlata és az igazi vallásosság között, tartalmasan és tudományosan fejtegetve a vallás legmélyebb problémáit, jelentőségét és lényegét. Az alkalomhoz mértén kissé hosszúra nyult elmélkedő beszédet a főt. püspök úr hatalmas, szónoki erejű, forma-tökélyben kitűnő kibocsátó szónoklata követte: „legyen békesség, istennek békessége a ti szivetekben“ tétel fölött — figyelmeztetvén őket, hogy mit kell Istennek békessége alatt érteniök, miképen szerezhetik meg azt a papi pályára való elhivatottságuk, életök teljes harmoniája s hitük rendületlensége által! Övék a jövő s ők megláthatják az ígélet földét, míg szónok csak a vágygyl marad, az ígélet földének küszöbén. A munka, Krisztus országának munkája az ifjú papoké, csak általuk teljesülhet be az ígélet. Az istenitisztelet, az egyszerűségében megható kibocsátó szertartással s az esperesi kar buzgó énekevel d. u. két óra tájt ért véget.

Második nap.

Az elnök a gyűlést a beérkezett irományok bemutatásával kezdi meg, ezek közt b. Bánffy Albert főgondnok úr, gr. Batthyány József és Gyárfás Domokos leveleit, hogy gátolva vannak a gyűlésben való részvételben. A kérvények, indítványok, sérelmi ügyek és fölfolyamodások szokatlanul is hosszú sorának bemutatása után, segédjegyzőkül kineveztetnek: Sándor János, dr. Elekes Viktor és Bod Károly, az újan választott képviselők pedig (Domokos Antal, Domokos Albert, gr. Bethlen István, Mihálcz Elek, id. gr. Teleki Domokos, Pünkösti Ferencz) igazoltatnak, minden vita nélkül, ellenben a küllői egyházmegye jegyzője fölött rövid vita fejlett ki. A küllői egyházmegyei képviselők mandatumai ugyanis lejárván, az új képviselők választása elrendeltetett, azonban csak részben hajtatott véghez s igazoltatásuk sem végeztetvén teljesen be, az egyházmegyei közgyűlésre a régi képviselők hivatnak meg. Az egyházmegyei hivatalosak lemondván, a gyűlésen lemondások elfogadtatott, helyök betöltetett, azonban ez ellen fölfolyamodás nyujtatott be, s így kérdéssé vált, ha az újan megválasztott jegyző foglalhat-e helyet az egyházkerületi közgyűlés tagjai sorában? Szerencsére azonban új jegyzővé is a régi, t. i. Kovács Elek afa választatott meg s így, míg a közgyűlés szabályszerűségének megítélése áttétetett az ig. tanáchoz, Kovács Elek, mint már fölesketett jegyző, közgyűlési tagnak elfogadtatott. Hasonlóképp elfogadtatott Révai Lajos a sepsi-szent-györgyi tanoda pótgondnoka, kit az ig. tanács a közgyűlés helybenhagyása reményében hívott meg e gyűlésre.

Az elnök ajánlatára kineveztettek:

a) az indítványi bizottságba b. Inczédi Zsigmond, Csiszér Gábor, Szász Béla;

b) a kérvényibe b. Kemény Béla, Dr. Jenei Viktor, Solymosi István, Rákosi Lajos;

c) a sérelmibe: gr. Bethlen Géza, Kisantal Sámuel, Bihari Sándor;

d) a feliratiba: Lázár Mihály, Bartha Lajos, Hegedűs István;

e) a pénztárvizsgálóba: Szakács István, Szabó Károly, b. Bánffy Ernő;

f) a püspöki keresés alatti pénzek számadásait megvizsgáló bizottságba gr. Bethlen Gábor, Lőthe Lajos, Réthi Lajos.

g) a királyhágóntúl superintendentiák jegyzőkönyvei átnézésére Sándor Elek, dr. Kovács Ödön, Hegedüs Lajos;

h) a tanári jelölő levélek főlbonstására: Szilvási László, Sylvester Domokos, Elekes Károly;

i) szavazatok beszédésére: Gyárfás Domokos, Szabó Károly, Mezei Albert, Koncz József, Herepei Károly, Csiszár László;

k) az 1882 évi költségvetés átvizsgálására Ugron Sándor, Szini János, Kis Lajos s végül

l) Kovács Gyula számadásai felülvizsgálására: dr. Szócs Emil, Demeter Sámuel, Sárkány Ferencz.

— Br. Vay Miklós meghívója az ideiegyetemes zsinatra fölolvastatván, kimondatott, hogy a 18 választandó képviselőn felül még még 6 póttag is választandó (ezekhez járul egy főgondnok, a püspök és a tanári kar két küldötte). A választás a következő napra tűzetik ki.

— Az ig. tanácsjavaslata a tárgysorozat iránt változatlan elfogadtatván, következett a főt. püspök úr jelentése évi működéséről. E jelentést közölni szándékozván egész terjedelmében, ez alkalommal nem terjeszkedhetünk ki rá, csak jelezzük, hogy közgyűlésünk köszönetet szavazott buzgó működéséért a főt. püspök urnak.

— Az ig. tanács évi működéséről szóló jelentése ki lévén nyomtatva, fölolvastatván tekintetett s átvizsgálás és referáda végett kiadatott Nagy Lajos, Hegedüs János, Kerekes József és Nagy Sándor afloatnak.

— A tanügyi előadó terjedelmes, minden részletekre a legalaposabban kiterjeszkedő jelentését lapunk mai számában egész terjedelmében közölvén, e helyen mellőzzük részletezését, megemlítve, hogy a közgyűlés a tanügyi előadó kiválóan buzgó működéséért a legmelegebb köszönetet szavazta meg — a lehető legméltóbbnak.

— A s.-szt.-györgyi Székely-Mikó-tanoda pénzügyei rendezésével lehetővé vált a mennyiség-természettani tanszékének rendszeresítése s az ig. tanács a közgyűlés jóváhagyásának föntartásával pályázatot is hirdetett e tanszékre. Most a közgyűlés kimondá a rendszeresítést s a választás megejtését tárgysorozat rendjén kívánja végrehajtani.

— A papi szigorló-bizottság indítványt terjesztvén elé, hogy jövőre a papi szigorlatok két részben, a tanfolyam 2-ik és 4-dik évének végével tartassanak meg: a közgyűlés a bizottság indítványát elfogadja és határozattá emeli.

— Igen érdekes, bár csekély figyelemre méltatott jelentés volt az ig. tanácsé a tanodák megvizsgálására kiküldött egyházkerületi bizottságok eljárásáról, most már valamennyi tanodánk meg lévén vizsgálva, az enyedi kivételével, holott épen ezen tanodánk miatt lőnek a vizsgálatok elrendelve. Reméljük, a kiküldött bizottság mielőbb teljesíteni ez irányban kötelességét. Ez adatokat is terjedelmesen szándékozván ismertetni, itt csak annyit általánosságban, hogy tanodánk folytonos fejlődést mutatnak s a hiányok

elonyésztetésére tett igazgató tanácsi javaslatok mind elfogadtattak.

— A tanári kijelölő levélek főlbonstására és összeszámitására kiküldött bizottság beadja jelentését, mely szerint a negyedik philosophiai és class. literaturai tanszékre kijelöltettek dr. Ferenczi Alajos, dr. Boros Gábor, Fogarasi Albert; a marosvásárhelyi matematikai tanszékre dr. Vályi Gyula, Bedőházi János és Berényi János; a szászvárosi mennyiség-természettudományra Simon Ferencz, Bartha Zsigmond, Kovács János.

— A püspök ez eredmény bejelentése után kifejté, hogy dr. Ferenczi Alajos, mint volt kath. pap, nem lévén alkalmas arra, hogy enyedi theol. intézetünk mellett a philosophiát protestáns szellemben tanítsa, — kérte, hogy nevezett jelölt a candidatusok sorából töröltessék ki. B. Kemény Gábor elnök erre megjegyzi, hogy miután a jelölés törvényesen ment véghez, a jelöltek sorából egyes tag fölszólására senki ki nem hagyható.

E kérdés fölött aztán hosszas és élénk vita indult, mely a következő napra is átnyult, ezúttal csak a másik két tanszékre (a marosvásárhelyire és szászvárosira) tűzetvén ki a következő napra a szavazás.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1881. jun. 20-án.

— Br. Kemény Gábor főgondnok ő nagyméltósága közgyűlésünknek csupán három első napján elnökölhetett, hivatalos teendői Budapestre szólítván. A kedden esti gyorsvonattal hagyta el városunkat.

— Közgyűlésünk bevégezte után megkezdődtek a házassági föntörvényszéki tárgyalások s szakadatlanul tartottak vasárnap délig. A házassági föntörvényszéken ellátott összesen 212 válóper, a köztörvényszéken 6 közkereseti ügy. Nem hivatalos színezetű értekezlet tárgyát képezte az egyházmegyék kikerekítésének nagy fontosságú kérdése is, s a többség véleménye oda hajlott, hogy a történelmi multtal bíró 18 egyházmegye továbbra is föntartandó s az egyházközségek czélszerűbb csoportosítása azoknak keretén belől eszközöndő. A püspöki széken a püspöknek azon jelentése, hogy az egyházkerületi nyomtatványok árából 500 frtot megtakarított, örvendetes tudomásúl vétetett s ez összeg tőkésítése elhatározottatott. A Dézsi és Boltza-féle alapítványok kamataiból a sárpataki, a széplaki, a fel-enyedi és a lőrinczfalvi felekezeti iskolák fölszerelési költségekre egyenként 25 frt segélyben részesítették. A püspöki szék bevégeztével az esperesi s jegyzői kar a püspök urat szállítására kísérve, a szívélyes bucsú szavait közjegyző tolmácsolta, mire a püspök úr megható szavakban mondott köszönetet, Isten áldásáért esdvé a szélrózsa minden irányában távozókra.

— Közgyűlési választások. Zsinati képviselőkül megválasztattak: A) Rendes tagok: a) Világiak: Gr. Bánffy Miklós, Zeyk Károly, Lészai Ferencz, dr. Kolozsvári Sándor, Szász Béla, Molnár Aladár, Gáspár János, Mezei

Albert, dr. Dózsa Miklós. b) Papok: Szász Domokos, Benke János, dr. Kovács Ödön, Szász Gerő, Révai Lajos, Szabó Pál, Sylveszter Domokos, Bartha Lajos, Hegedüs Lajos. B) Póttagok: a) Világiak: Dr. Jenei Viktor, Kerekes József, gr. Bethlen Géza. b) Papok: Vályi Pál, Biró Károly, Nagy László. Tanárokká választottak: Bedőházi János a m.-vásárhelyi természettudományi; Simon Ferencz a szászvárosi mennyiség-tan-természettani; Bodor Domokos a szász-tyúróci mennyiség-természettani; Benke István ugyanoda a class. philologiai tanszékre. Továbbá Veres Ákos, a kolozsvári főtanodához algonokká; gr. Bethlen István, a marosi egyházmegyében főgonokká; Zeyk Gábor a gy.-fehértvári egyházmegyében algonokká; Horváth László az orbai egyházmegyében algonokká; Szilvási László a hunyad-zarándi egyházmegyében főgonokká; Barcsai Béla ugyanoda algonokká; Ilyés Károly a marosi egyházmegyében algonokká; Bágya Zsigmond a sz.-városi tanodában algonokká választottak. Igazgató tanácsosok lettek: Lészai Ferencz, dr. Kolozsvári Sándor, Gyarmathy Miklós, Parrádi Kálmán, egyszersmind tanügyi előadó és dr. Kovács Ödön. Az ig. tanács évi működésének megvizsgálására kiküldettek: Jancsó Lajos, Debreczeni József és Szabó Károly; az egyházkerületi pénztár számadásainak felülvizsgálatára Sárkány Ferencz, dr. Szócs Emil és Geréb Márton.

— Kérelem. Tisztelettel kérem a lelkész és tanító urakat s általában az „Erd. Prot. Közlöny“ olvasóit, sziveskedjenek a mostani vagy a régebbi választási mozgalmak alatt megjelent és megjelenendő röpiratokat, programbeszédeket, beszámoló beszédeket, szóval az úgynevezett választási nyomtatványokat számomra — saját költségemre — Sárospatakra megküldeni. Dr. Ballagi Géza.

— Meghívó tanítói közgyűlésre. A „Szilágymegyei tanító-testület“ évi nagygyűlését jelen év július hó 6 és 7 napjain fogja megtartani Tasnádon. E gyűléssel kapcsolatosan, július 6-án, tanítótestület jubiláris ünnepélyt rendez Báthori György kis-dobai ev. ref. kántortanítónak és testületi tagnak a tanítói rögös pályán 50 évet meghaladott idő alatt szerzett érdemei elismeréséül. Van szerencsém e közgyűlésre és a jelzett jubiláris ünnepélyre a tanítótestület összes tagjait, valamint a tanügy iránt érdeklődő közönséget tisztelettel meghívni. A testületi tagok elszállásolásáról gondoskodva lesz, s e czélból az illetők jelentkezzenek t. Kiss Lajos tasnádi ev. ref. tanító urnál. Zilahon, 1881 évi június hó 6-án. Borbély Sámuel, tanító-testületi elnök.

— A Székely-Mikó-tanoda elöljárósága, tanári kara és ifjúsága néhai Antal Zsigmondnak, a hű és buzgó tanodai pénztárnoknak s fenkölt lelkű tanodaalapítónak emlékére f. év június hó 25-én d. e. 10 órakor gyászünnepélyt fog rendezni, melyre az elhunytak rokonai, barátai, a közművelődésnek és tanodáknak pártfogói tisztelettel meghívhatnak. A Székely-Mikó-tanoda elöljáróságának 1881 május 11-én tartott gyűléséből. Székely Gergely, főgonok. Jánosi Gábor, jegyző.

— A németországi Gbsztáv Adolf-egylet folyó évi főgyűlését Dortmund városban augusztus hó 16, 17 és 18-ik napján fogja megtartani.

— A magyarországi jánosrendi szabadkőmives páholy melynek nagy mestere—tudvalevőleg—Pulszky Ferencz, mint a „Prot. egyh. és isk. Lap“ megbízható forrásból írja, nagyon szép dologban fáradozik. A főtitiszkar egy „Röpirategylet“-öt alakított, melynek feladata a népet erkölcsnemesítő nyomtatványokkal látni el. A kivitel módozatait Pulszky elnöklése alatt egy hetes bizottság állapítja meg. A budapesti páholyok mind s a vidékről is igen tekintélyes számmal, 100—100 frt. évi járulékot szavaztak meg e valóban szép és nemes ügy kivitelére és biztosítására. Ilyen egyletek más országokban már régen vannak, csak Magyarország volt hátra. Az egészben az a különös és érthetetlen, hogy a szabadkőmivesek miért csinálják titokban ezt és ehhez hasonló nemes intézkedéseiket? Hiszen első és legfőbb szabályuk az egymás iránt való testvéri szeretet, ez pedig nem szégyen. Miért félnek hát a nyilvánosság elé lépni?

— Szives tudomásul. Felméri Lajos kolozsvári egyetemi tanár: „Az iskolázás jelene Angolországban“ című nagybecsű művének első kötete megjelent. Ára 1 frt 80 kr. E mű II-ik (terjedelmesebb) és jövő hó végén megjelenő kötetére szerző elfogad aláírásokat (2 frt.-jával) július hó 15-ig. A holti ár sokkal nagyobb lesz. Az első kötet szintén megrendelhető szerzőnél az aláírási árért (1 frt. 50 kr.)

— A kolozsvári ev. ref. főtanodában az 1880—81-ik tanév II-ik felében tartandó nyilvános vizsgálatok sora. Május 22-én d. u. 3 órakor: Zene és énekpróba. Május 28-án d. u. 3 órakor: Vivő- és torna-gyakorlatok a torna-vivóda udvarán. Május 31-én d. e. 8—11-ig: II. éves bölcsészek, a növénytanból. Junius 22-én d. e. 8—11-ig: II. éves bölcsészek, a hittanból. Junius 22-én d. e. 8—11-ig: VI. középosztály, minden tantárgyból. Junius 22-én d. u. 3—6-ig: I. éves bölcsészek, a mennyiség-tanból. Junius 23-án d. e. 8—11-ig: I. éves bölcsészek, az egyetemes történelemből. Junius 23-án d. e. 8—11-ig: V-ik középosztály, minden tantárgyból. Junius 23-án d. u. 3—6-ig; 4-ik elemi osztály, minden tantárgyból. Junius 24-én d. e. 8—11-ig: I. éves bölcsészek, a hellén irodalomból. Junius 24-én d. e. 8—11-ig: IV-ik középosztály, minden tantárgyból. Junius 24-én d. u. 3—5-ig: 1. elemi osztály, minden tantárgyból. Junius 25-én d. e. 8—11-ig: I. éves bölcsészek, a latin irodalomból. Junius 25-én d. e. 8—11-ig: III. középosztály, minden tantárgyból. Junius 25-én d. u. 3—6-ig; 2-ik elemi osztály, minden tantárgyból. Junius 26-án d. e. 7—12-ig: VI-ik középosztály átviteli szigorlata. Junius 27-én d. e. 8—11-ig: I. éves bölcsészek magyar irodalom történetéből. Junius 27-én d. e. 8—11-ig: II-ik középosztály, minden tantárgyból. Junius 27-én d. u. 3—6-ig: 3. elemi osztály, minden tantárgyból. Junius 28-án d. e. 8—11-ig: I. éves bölcsészek, az ásványtanból. Junius 28-án d. e. 8—11-ig: I. középosztály, minden tantárgyból. Junius 29-én d. e. 9 órakor: a tanodai év ünnepélyes bezárása. Május 14. és 15-én d. e. 8—12-ig, d. u. 3—7-ig írásbeli érettségi vizsgálatok. Junius 29., 30. és Julius 1-én szóbeli érettségi vizsgálatok. Kolozsvártt, 1881. június 12-én. Az ev. ref. főtanoda Igazgatósága.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztő és kiadó szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Előfizetési fölhívás. — Püspöki jelentés. (Egyházkerületi közgyűlésen junius 13-án.) — A Héber éposz. (Folytatás) Szász Károlytól. — Közgyűlésünk. — Parádi Kálmán tanügyi előadó évi jelentése. (Folytatás és vége) — Irodalom. — Külföldiek.

ELŐFIZETÉSI FÖLHIVÁS.

AZ

„ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY“

1881-dik évi, tizenegyedik, 2-ik felévi folyamára.

Előfizetési díj: Egész évre 6 forint, félévre 3 forint, negyedévre 1 frt 50 kr. — A kedvezményi árak fentartatnak továbbra is.

Az előfizetési pénzek postautalvánnyal lapunk kiadó hivatalához (b. farkas utca 16-ik sz.) küldendők.

Kiadótulajdonos és szerkesztő:

Szász Domokos.

PÜSPÖKI JELENTÉS.

(Az egyházkerületi közgyűlésen junius 13-án.)

Midőn Isten kegyelméből ismét részembe jutott aza szerencse, hogy egy év lefolyta után a t. egyh. közgyűlés színe előtt megjelenhetek és a lefolyt év egyházunkat közelebről érdeklő eseményeiből a fontosabbakat kiemelhetem: legelső helyen kell megemlítnem, hogy a zsinat előmunkálatai megkésztetésére mind az öt egyházkerület által teljhatalommal fölruházott konvent, csaknem három évig tartott munkálkodását befejezte, és a magyar reformált egyház közzsínata f. évi október 31-ére, Debreczen városába összehíva és a fenálló országos törvények értelmében, e zsinat megtartására Ő Felsége engedélye ki van nyerve. Ez a magyar protestantismus történelmében kétségkívül előzmény nélküli és korszakot alkotó esemény. Mert mind

a királyhágoántúli egyházkerületnek, mind nektünk, erdélyieknek, voltak bár ezelőtt is zsinataink, de oly zsinatot, vagyis egyházi törvényhozó testületet, a melyben a magyar reformált valamennyi egyházkerület képviselve lett volna, nem tud fölmutatni a történelem. Az egyesülésnek és az egyesülés következtében erősbödésnek naponként érezhetővé vált szüksége hozta létre e zsinatot, s midőn már úgyszólva ennek megnyílása küszöbén állunk, méltányolnunk kell azok önmegtagadását, akik, bár arról voltak meggyőződve, hogy az általok is óhajtott egyesülés más, rövidebb és kevésbbé költséges úton is létesíthető volna, mégis inkább meghajlottak a közakarattal előtt, mintsem esökönösen ragaszkodva jobbnak hitt meggyőződésükhez, útját zárják az annyira szükséges egyesülésnek. Adja Isten, hogy majd a zsinat tanácskozó termében is mindig jóhiszeműleg és keserű utóérzet nélkül meghajljon az egyéni nézet a közakarattal előtt, hogy nemcsak a hozandó

törvények holt betűiben, hanem a törvényhozók és képviseltjeik szívében is szülessék meg az egyesülés! Ez az egyesülés a protestantizmus természetéből kifolyólag nem lehet egyformásítás, hanem az egyházkerületek egyéni sajátosságai fentartása mellett, csakis a minden egyházkerületet közösen érdeklő ügyekben egységes eljárásra és a szükséges védelemre, az erők egyesítésére szorítkozhatik.

A másik nevezetes esemény az új büntető törvény életbe'épése következtében állott elő. Ugyanis a sopronyi járásbíróság egy hozzá emelt panasz folytán büntetést szabott az 1879-iki 40 t. cz. 53 §-a értelmében azon katolikus papra, ki egy vegyes házasságból született gyermeket az 1868-ik évi 53-ik t. cz. 12 szakaszának határozványa ellen, illetéktelenül megkeresztelt; ezt az ítéletet pedig a budapesti kir. tábla, a vádlottat fölmentvén, megsemmisítette, s egyszersmind kimondta, hogy a más válásfelekezethez illetékesek megkeresztelése és azoknak saját felekezetük anyakönyvébe való bevezetése az 1868-ik 53 t. cikkben nem tiltatván: ily cselekvényre az 1879-ik t. cz. 53 §-a nem alkalmazható.

E törvényszéki ítéletet mindkét hitvallású magyar protestánsokra nézt sérelmesnek találván, a folyó év márczius első napjaiban Budapesten tartott konvent alkalmával, az ágostai hitvallású királyhágóntúli egyházkerületek főgondnokai és püspökeivel együttesen tartott tanácskozmányainkból egy kérvényt terjesztettünk a képviselőházhoz, melyben föl fejtve, hogy a királyi tábla ítélete következtében, szükségképen zavaroknak kell fölmerülniök, és így a hitfelekezetek közötti béke válságoknak lesz kitéve: azt kértük, hogy az 1879-iki 40 t. cz. 53-ik §-a oly pótcikkkel egészítsék ki, a mely kimondja, hogy az a lelkész, a ki oly egyént keresztel meg, a ki az 1868 53-ik t. cz. értelmében nem az ő hitfelekezetéhez tartoznék, és e keresztelésről az anyakönyvi kivonatot záros határidő alatt az illető lelkésznek hivatalból meg nem küldi, ugyanazon büntetés alá essék, a mely az 1868 évi 53 t. cz. 12 §-ában megszabott határozvány ellen vétőkre van kimondva.

A képviselőház kérvényünket áttette a miniszteriumhoz — „megfontolás és annak következtében szükségessé válható törvényhozási eljárás kezdeményezése céljából.“ (Ipsissima verba.)

Ezzel szemben a r. katolikus püspöki kar is tartott értekezletet, melynek eredménye egy emlékirat lett; ebben a királyi táblai ítélet álláspontját foglalja el és állítja fel sinormértékül lelkészei eljárására nézt.

Míg a törvényt magyarázásra egyedül hivatott magyar képviselőház óvakodott kérvényünkre még csak nézetet is nyilvánítani, hanem e vallásközi fontos kérdést bizonytalan időre függőben hagyta a római kath. clerus kiadta a vezényszót, s ennek következtében meg is indultak az oly cselekvények, a melyek legkevésbé sem mozdítják elő a hitfelekezetek között oly igen kívánatos és üdvözítőnek szellemével annyira egyező békét és egyetértést. Több rendbeli panaszok érkeznek hozzám egyházkerületünk különböző és oly vidékeiből, a melyekben ezelőtt ily versengésre nem volt példa; a r. katolikus papok nemcsak megke-

reszteltek oly kisdedeket, a kiknek az 1868 évi 53-ik t. cz. 12 szakasza értelmében egyházunk hiveinek kellett volna lenniök, hanem e keresztelési adatoknak az illető anyakönyvbe vezetése iránt tett hivatalos megtalálásra, háttározottan tagadó választ adtak, hivatkozva az illető házasságok által adott reversálisra és a fenn hivatolt törvény rendelkezései ellen a lelkiismeret szabadságára. Mind e sérelmes panaszokat kötelességemből kifolyólag haladék nélkül fölterjesztettem a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nagy méltóságához, kérve az országos törvény határozványának fentartását és az ellene vétők rendreütását; de tiszteletteljes kérésemre, sürgetésem dacára sem kaptam semmi választ, sem egyéb nyomát nem láttam annál, minthogy a m.-ilyei plebános a „Magyar Állam“ egyik számában nekem rontott, hogyan merésztem őt ez eljárásáért a felelős miniszternek fölpanaszolni s tőle az országos törvények tiszteletben tartását követelni és magamat erdélyi ref. püspöknek nevezni. Ez az ártatlan, de buzgó tiszteletes úr azt képzelte, hogy én oly ügyben, a melyben törvényes úton keresem az elégtételt, majd még hirlapi polemiaiba elegyedem vele. A mi azonban még sajátosabb, ez újabb sérelmi panaszok közt van olyan is, a mely a r. kath. püspöki kar emlékiratában kifejtett állásponttal sem férhet össze. Ez az emlékirat ugyanis — mint feljebb jelzém — a budapesti királyi tábla ítéletében nyilvánított álláspontot foglalja el: ez az ítélet pedig indokolásában nemcsak a törvény alkalmazására szorítkozik, hanem még dogmatikai definitioba is bocsátkozik, midőn a keresztelésről azt állítja, hogy az nem egyik vagy másik hitfelekezetbe, hanem általában a kereszttyón vallásba való fölavatás. Történt pedig Parajdon, hogy egy vegyes házaspárt megesket a ref. lelkész — így hát nem hihető, hogy ezek a r. kath. lelkésznek reservalist adtak volna — és e házasságból született leánygyermeket, a ki, az anya hitünk sorsosa lévén, nálunk lett volna megkeresztelendő, megkereszteli a r. kath. plebános, a gyermek alig egy éves korában meghal, a halálesetet bejelentik a ref. lelkésznel, a ki harangoztat is, azonban lelkészünk minden tiltakozása dacára, csaknem erőszakkal eltemeti a kath. plebános, mert ez a csecsemő a szent kereszttségben az egyedül idevezítő római kath. anyaszentegyházba vétetvén fel, mint r. katolikust csakis a kath. plebános temetheti el!

Ha ezenkívül fölemlitem még azt is, hogy a Királyhágón túl a r. katolikusok oly házak és telkek után is kezdenek követelni egyházi járandóságokat, a melyek jelenben protestáns kézen vannak, de hajdanában valamilyen canonica visitatio alkalmával katolikus egyén birtokában voltak; míg mi itt ez ország részben a protestáns kézzől katolikusba átment birtokokra fektetett és telekjegyzőkönyvileg biztosított egyházi járandóságainkhoz is a legtöbb esetben csak költséges per útján juthatunk: nem jöhet senkinek különösen, ha akaratlanul eszembe ötlük a római meseirő példázolatja a farkasról és bárányról. Sőt mondhatná valaki, hogy azon az úton vagyunk, a melyen Magyarországot Regnum Marianummá akarták volt tenni,

mikor a református papok a katolikus püspök visitacioja alatt állottak. Nagy szükségünk van tehát a tömörülésre, egyesülésre, összetartásra, hogy egyesült erővel munkálhassunk azon áramlat ellen, a mely a legújabb időkben a szabadelvűséget és lelkiismeret szabadságát hangoztatva, visszavonására irányul még azon kevésnek is, a mit a hitfelekezetek egyenjogosítására az 1868 évi 53 t. cz. adott.

A harmadik, a mit megemlíteni akarok, az iskolatanítói nyugdíj-illeték kirovásának és fölhajtásának módzata. Nem leszek e tárgyban olyan terjedelmes, mint múlt évi jelentésemben voltam; kijelentem azonban, hogy azokból, a miket akkor mondtam, egy árva betűcskét sem vonok vissza, mert kendőzetlen, de száraz igazságot mondtam. Hogy e törvény alkalmazása és a végrehajtása minő fogyatkozásos, hogy ne mondjam, nagyban ferde irányú, arról meggyőződést szerezhet a főt. egyh. közgyűlés az igazgató tanács jelentéséből; ebből meg fogja hallani — a sok közül csak egyet említek fel — hogy Kideben 1876 óta — tehát a népiskolai törvény keltezése előtt — állami iskola létezik — és mégis tanítói nyugdíj-illetékben és hátrálék-kamataiban egyházközségünkre — holott e községben, a miénken kívül, még három más egyházközség van — kiróttak 84 frtot, s mivel nem volt honnan fölvenni, lefoglalták az egyházközség gondnokának két darab marháját. Ezt a speczialis esetet főleg azért emlitettem fel, hogy kérjem a főt. egyh. ker. közgyűlést egyik egyházmegyénk indítványával egyezően: méltóztatásuk a pénzügyminiszter úr ő nagyméltóságához az iránt folyamodni, hogy az egyházközségek adótartozásáért ne vigyék a végrehajtást a gondnok magánvagyonára, a ki a legtöbb esetben nem oka a hátrálékban-maradásnak; annyiival is inkább, mivel ezek az esetek, főleg az oly szegény és kisedd egyházainkban fordulnak elő, a melyekben a gondnoki állomás betöltése jelenleg is nagy bajjal jár, ez eljárás további fentartása mellett pedig épen lehetlenné válik, a mi aztán az egyházközségi adminisztratio lehetlenné tételét vonná maga után, ez pedig — úgy hiszem — nem lehet az állam érdekében.

A legmélyebb hála és kegyelet érzetével és nyilvánításával kell megemlékeznem Ő Felségéről, legkegyelmesebb koronás királyunkról, a ki ez év folytában is több szegény egyházközségünkkel is érezte atyai kegyét és bőkezűségét, magánpénztárából juttatott nagy!elkü adományaival.

A ház asztalára kitett és a főt. egyházker. közgyűlés tagjai között kiosztott példányai jelentésem mellékletének mutatnak fel némi örvendates eredményeket: ugyan is a szülöttök száma 2245-tel haladja felül a halottakét, továbbá a hozzánk tértek 82-vel a más hitfelekezetbe tértek számát; az egyházközségekben is mutatkozik anyagi gyarapodás a nagyobb-kisebb ajándékozások pedig arra mutatnak, hogy a protestantismus egyik jelleme: az áldozatkészség, a súlyos körülmények nyomása alatt sem halt meg*merőben ki népünkben. De hogy nincs-é kihálóban, arról biztosítani nem merném a főt. egyh. közgyűlést;

mert a szegényedés fokozatosan növekszik, a mint azt nekem, ki az egyházmegyék vizsgálati jegyzőkönyveit minden évben felülvizsgálom, szomorú alkalmam van észlelni. Erre mutatnak főleg a kivált némely egyházmegyében feles hátrálékok. Én kötelességemből kifolyólag mindig komolyan föl hívom az egyházmegyék előljáróságait, hogy e hátrálékok apasztására óvatosan, de egyszersmind erélyesen munkáljanak, jelesen a kiköleszött tőkék kamatai hátrálékának szaporodását teljességgel ne engedjék, mivel, fájdalom, sok helyütt ezeknek törvény útján egyszerűre való fölhajtásával úgyszólván min testünkbe ütnök a kést, mert egyházközségek tagjai tönkrejuttatását észközölnök.

Hátra volna még saját hivatalos működésemről részletezve szólanom; de ezt engedje el nekem a főt. egyh. ker. közgyűlés; különben is hivatalos életem nyitottkönyv, tárva mindenki bírálatának; én minden bírálatot, útbagazítást szives köszönettel veszek, mert tudom, hogy tévedhetek; azt az egyet legyen szabad nyilvánítanom, hogy Istentől nyert tehetségeimtől kitelhetőleg legjobb akaratom szerint igyekeztem betölteni kötelességeimet, a mennyiben hajlott korom engedte.

És most jelentésem végén arra kell térnem, a ki az egyházmegyei tisztviselők karából ezen időközben elszólitatott noha e tisztos karnak ifjabb tagjai sorában állott. Ez kolozs-kalotai egyházmegyénk főjegyzője, már csak néhai Benedek Pál kedvesafia, a ki ritka szép lelki adományokkal, jeles készűtséggel és megtörhetlen hivatali buzgósággal töltötte be helyét. Sirkövére a hajdankor kedvelt jelképletét, a szabad szárnyakon repülő lepkeket metszethetnök annak kiabrázolására, hogy szép lelke, roskatag teste rablánczaiból megszabadult. Legyen áldott emlékezete! Ime ritkulnak a régi nemzedék sorai, helyet adnak az újnak; adja az ég, hogy a jóknak a jobbak, a derekakkak derekabbak, a buzgóknak buzgóbbak lépjenek nyomába, hogy egyházunk elmondhassa magáról: „Sic ego in posteris crescam laude recens!”

A HÉBER ÉPOSZ.

. Volt-e a hébereknek éposz-költészetük? — II. A héber ós történelem bírálata. — III. A héber (bibliai) éposz vázlatja és főbb tagjai.)

Szász Károlytól.

II.

A héber őstörténelem bírálata.

(Folytatás.)

Talán még több része van a mondának, sőt még a mythosznak is, a következő fejezetben, a Birák u. nev. történetében. A kiket az Izraél népe, mielőtt királyság vagyis egységes és rendezett állam lett volna, a szükséghez s a teljesen le nem győzött rokon és idegen népek időleges számadásaihoz képest vezéreiül — u. n. birákül — választott: alig egy-két kivétellel nem fogadhatók el történelmi személyekül, annyi bennök a mondai, sőt a mesés eredetre valló vonás. Hogy Gideon bálványokat imádott, ma-

ga az egyisten-hitre oly sokat tartó — mert későbbi eredetű — irás megvallja, ép úgy mint azt, hogy Abimélek testvérgyilkos s Jette útonálló volt. Általában az erkölcsi-séggel gyöngén állunk az ótestamentomban. Maga a nép ősatya, Jákob, vagy Izraél, mai erkölcsi fogalmaink szerint igazi imposztor. A görög isten- és hitmondában ugyanezzel az árnyoldallal találkozunk minden lépten-nyomon. A birák legnevezetesebbike kétségkívül Sámson. Az ő személye a legmesésőbb. Szándékosan mondjuk mesésnek s nemcsak mondainak. Be van bizonyítva, hogy mythoszi személy.*) A Jette fogadása s leányának feláldozása annyira magán viseli a költői monda-alakulás jellegét, mint a Birák könyvének toldalékául tekintendő Rúth könyve egy igazán költői idyllét, melynek — mint amannak is — párját kell keresni. Általában a Birák könyvében alig van valami, a mi a történelem kritikáját kiállaná: a végkifejlésen kívül, mely a királyság megalapításának már valóban történelmi mozzanatára vezet.

A királyság megalapításával a valódi történelem tereére lépünk. De azért a monda alakító s módosító hatása ide is sokszorosán átnyulik. Nemcsak annyiban, hogy az első királynak, a Benjámin törzséből származott Saulnak a története szembeszökőleg és célzatosan meg van hamisítva. Ő ugyanis — hogy hindu nyelven szóljunk — kszatrijaneimből származván, a papi renddel összeütközésbe jött s a papok által szerkesztett irásokban, a papok érdekében, gyűlöletes színben kelle őt feltüntetni. Sault a papok, jelesen Sámuel, a birák utolsója, tette királylyá, az elveszett szamarát kereső fiúban saját s a papság kész eszközét remélve találni; de hálátlannak tapasztalván, el kelle őt vésztetni. A kiváltságolt Júda nemzetségből való Dávidot szemelték ki megbuktatására. Hogy Dávid, a pásztorfiú és dalnok alakja, fellépése, győzelme az óriás Góliát filiszteuson egészen a monda körébe utalandó, nem szükség bizonyítani. Így a Saul őrjöngési rohamai, ismételt kísérletei Dávid elvesztésére, ennek nagylelkű megbocsátása, csakhogy végre is elveszítse s céljt érjen: ha birhatnak is valami történelmi alappal, mondai részletekkel legalább is egyenlő mértékben vannak keverve. Bizonyos, hogy a történelmi hagyományok, a királyok és krónikák könyveiben a Dávid előnyére erősen át vannak dolgozva. Hogy Dávid kitűnő egyéniség volt: nem szenved kétséget. Erős kézzel ragadta meg a kormányt s az új és a pártviszályok miatt meg nem szilárdúlhatott királyságot esze és erőlye által megerősítette, sőt benn és künn hatalmassá tette. Főlismerve, hogy a papság mily hatalom az államban, s nem feledve, hogy ő is tulajdonkép ennek a segélyével emelkedett a trónra, szövetkezett azzal s pártolta mindenben. Ragyogó tehetségei-

*) Steinthal, — kinek eredetileg a Zeitschrift für Völkerpsychologie-ban (1860. II. k.) közölt nagy érdekű tanulmányát Goldziher id. m. toldalékában angol fordításban találjuk, kimutatja ezt. Szerinte Sámson a héber Héliosának (nap istenének) mondai, vagy inkább mythoszi alakja. Hosszú haja, melyben ereje rejlik, nem egyéb, mint a nyári nap tenyésztő ereje általi növekedés jelképe; annak lenyírása a téli hervadás. Neve, Sámson, a héber Sem es-sel (a nap) azonos. Harczai a filiszteusokkal a fény és sötét dualisztikus elvének a kifejezése. De Sámson soha sem lehetett annyira, hogy az istenek közé, legalább mint főisten, fölvétesék, mint Herakles a görög mondában; ő megmaradt hősnak.

vel, fegyverei szerencsésével, uralkodásának pompájával sikerült elfeledtetni nemcsak kortársaival, hanem még az utóvilággal is jelleme erkölcsi fogatkozásait s azt, hogy tulajdonkép árulással, cselszövénnyel és erőszakkal szerezte meg magának a koronát, s hogy többszörös gyilkos volt. A mit az istenítiszteletért (főleg a papok érdekében) s a mit a nemzet egységéért, a 12 nemzetség közti szorosabb kapcsolat létrehozásáért tett: uralkodásának maradandó érdeme. De viszont örök szennyfoltja — életében elkövetett bűnein kívül is — halálos ágyán tett ama rendelkezése, melylyel haragosai vagy megbántói elleni bosszúját fiára hagyta örökségül. Fia, a bölcsnek nevezett Salamon, még hatalomvágyóbb s pompaszeretőbb volt nála. A királyi trón meg lévén már erősítve, fáradság nélkül élvezhette apja erélyének gyümölcseit. A zsidó nép alatta emelkedett a hatalom tetőpontjára, s ha a Sába királynéjának látogatása csak mese is, történelmi tény, hogy tekintélye a külföld előtt is nagy volt. Hiram királytól kölcsönzött föniki építőmesterekkel építette a nagyszerű templomot Jeruzsálemben, melyet még Dávid tett volt fővárossá, a Sion hegyén; s a várost a mellett is diszes építkezések által emelte. Fényűzésére, roppant háreme gyönyöreire sok pénz kívántatván: szigorú adórendszert hozott be s a végrehajtás keménysége által is elkésztette a népet. De a keserűség szava életében nem emelkedhetett föl, mert hatalmával s egyénisége varázsával el tudta azt fojtani. E varáznak tulajdonítandó, hogy egész mondkör képződött személye körül. Nemcsak a pompáuzésáról s szerelméről szóló tudósítások lehetnek túlzottak, hanem a bölcsességéről való példabeszédek is, s a bübájosságáról, szellemigézéről stb. szóló mesék nem kevésbbé.

Nem csoda, hogy mihelyt személyiségének varázsa megszűnt s utódja Roboám nem pótolhatta azt, a nemzet kettészakadt, s a nagyobb fél, tíz nemzetség a tizenkettő közül, a meghalt király számos fia közül egy másikhoz — Jeroboámhoz — pártolt. Az egy országból kettő lett. S ettől kezdve Zsidóország története az erkölcsi súlyedés és elaljasulás szomorú képét tünteti fel s a szakadások, pártviszályok s testvérharczok szakadatlan láncolata, melyek végre is az ország megsemmisülésére vezettek. A két hatalmas szomszéd, Babilon és Asszírria, egymásután igaztala le a meghasonlott nemzet két országát; feldúlta városait s rabszjira fűzve szolgaságra vitte népeiket.

A nagy fogság új fordulópontot képez a héber történelemben és pedig nemcsak mint történelmi tény s nagy nemzeti csapás, hanem — és különösen — a héber istennézet fejlődésében is, melynek az adta meg azt az alakot, melyben azt a bibliai hagyomány föltünteti és pedig oly színben tünteti föl, mintha az lett volna a zsidók eredeti istennélete, már az ember teremtetésétől fogva.

Mivel ránk nézve, kik a bibliában a mondai hagyományokat s az éposz elemeit keressük, az a héber történelemnek s birálatának a legfontosabb kérdése: kissé részletesebben kell itt vele foglalkoznunk. A kérdés, a héber istennézet fejlődése, a héber vallásos könyvek keletkező-

sének a kérdésével függ össze s azért azt kell szemügyre vennünk.

Esdrás könyvének előadása szerint a Nabukadnezár babiloni király által fogságba vitt zsidókat, Uzirus (Kürosz) perzsa király — ki Babilont is elfoglalta s nagy birodalmába kebelezte — becsátotta vissza hazájokba, visszaadván nekik a jeruzsálemi templomból zsákmányul vitt szent edényeket s egyéb arany és ezüst drágaságokat s rendelvén, hogy hazamenve építsék meg újon a Salamon templomát s állítsák helyre a régi isteniszteletet. Erre a fogságban lévő zsidók nemzetségeként összeszámláltattak s Zorobábel, Józua, Nehémiás stb. vezérlete alatt nagy részök haza is ment; megmentették a templomot s megkezdték az áldozatokat és megülték a régi szertartás szerint a páska (husvéti bárány) ünnepeit. A még visszamaradt rész Artaxerxes király idejében, Esdrásnak (az első főpap, Áron, a Mózes testvéröccse tizenötöd izbeli unokájának) vezetése alatt ment haza. Ezek azok voltak, kik a pogányokkal (babiloniakkal) összeházasodván, az első izben nem akartak volt hazamenni; de most előre ment társaik szerencsés példája által buzdítva és utához hí Esdrás pap által serkentve, elűzték pogány nejeiket szintén hazamentek. Ime, az Esdrás könyvének rövid tartalma, mely nagy részt igazolt történelmi tényeket foglal magában s tárgyunkhoz szorosán nem tartozott bár, emlitendő volt a következőkért.

A legutóbb is még Babilonban, illetőleg Perzsiában visszamaradt zsidók közt volt egy Nehémiás nevű, Artaxerxes királynak pohárnoka. A ki meghallván, hogy az ő atyafiai mennyi bajjal küzdenek még most is a romjaiból nehezen épülő hazában a Salamon templomának fölépítését sem bírják befejezni, engedelmet kért az ő nrától, a királytól, hogy ő is hazamehessen s az népének az ország és a templom helyreállításában segítségül lebesse. A mit a királytól megnyervén, hazament; az ottlanséges indulatú kanaáni benszülöttekkel harcban álló zsidóknak élére állott, kik „egy kezökben kardda a másikkban vakoló-kánállal“ építkeztek és védkeztek, míg végre Esdrás és Nehémiás egyesült buzgóságának sikerült a templom építését befejezni, a várost és az ország biztosságát helyreállítani s a népet az istenisztelet szabad gyakorlására ismét bevezetni. Most a nép újra megszámláltatik, a régi törzsek és nemzetségek szerint — az államélet helyreáll.

Ez a történet kerete; ebben pedig az itt reánk tartozó lényeg: hogy Esdrás és Nehémiás helyreállítván az isteniszteletet, újból összeszedék a régi szent iratokat, jelesen a törvényt vagyis a Mózes könyveit.

(Folytatása következik.)

KÖZGYÜLÉSÜNK.

Kolozsvár, 1831 jun. 19.

(Folytatás.)

Harmadik nap.

A harmadik nap a szokott bemutatások a beadványoknak az illető bizottságokhoz való utalása után, Nagy Domokos interpellációjával kezdődött, hogy miért nem vé-

tetett föl a napi rendre az országos reformált egyházi segély-alap tervezete s az arra vonatkozó egyházmegyei vélemények alapján készült igazgató tanácsi előterjesztés.

A főt. püspök úr, mint az ig. tanács ez idő szerinti elnöke, azonnal felel az interpellációra s kifejti, hogy az egyházmegyék a segélyalap felőli véleményadásra kellő időben fölszólítottak, azonban kellő időben nem küldték be véleményeiket, némelyik pedig egyáltalán nem, úgy hogy az ig. tanács nem készíthette el az előterjesztést, a mire nem is volt köteles, miután egyházkorületi szabály, hogy az ig. tanács csak oly ügyeket tartozik a közgyűlés elé terjesztetni, a melyek egy hóval közgyűlés előtt elötte fekszenek. Különböznél valószínű, hogy az idej egyetemes zsinat nem fogja ez ügyet véglegesen elintézni, s így lesz módja a közgyűlésnek határozata megállapítására.

A püspök válasza egyhangúlag tudomásul vétetett.

A tanári kijelölő levélkéket fölbontó és összeszámító bizottság jelenti, hogy a sepsi-szent-györgyi mennyiség-tanmészertani tanszékre Bartha Zsigmond, Bodor Domokos és Kovács János; ugyane kollegium classica litteraturai tanszékre Fogarasi Albert, Benke István és Jánosi Gábor jelöltettek ki.

E választások s a még megejtendők a közgyűlés különböző napjaira beosztatnak.

Fölvétetvén a napi rend, ismét megkezdődött a nyenyedi philosophiai és classica literaturai tanszék jelölési ügye fölötti hosszas vita. A fölszólalók egy része a candidatio eredményével elégedetlen lévén, a kijelöltek képesítetlen voltát bizonyítgatta (ezen az alapon több más tanodához való kijelölés is meg lett volna támadható), valamint azt, hogy már maga candidatio kiírása helytelen volt, mivel a philosophiára és classica literaturára alig található egyként qualifiált jelölt, s így a tanoda érdeke a tanszék tanágainak helyesebb beosztását tönne óhajtandóvá. Mások rámutattak a tényre, hogy a kijelölés szabályszerűen folyt le; hogy a múlt évi közgyűlés nem intézkodván a candidálás mikéntjének szabályozásáról, ellenben meghagyván érintetlenül az eddig kijelölésre jogosultak jogait: most nem lehet hatalom szóval nem letté tenni a megtörténteket.

A majdnem egész délelőtt folyt vita berekesztetvén, az elnök összegezi a tárgyalás főbb momentumait s constatálja, hogy Demeter Sámuel és társai az enyedi katedrara való választás egy évre elhalasztását indítványozzák; Hegedüs János öt tagú bizottság kiküldését indítványozza, mely a hármass candidatioba bejutottak okmányait megvizsgálván, tegyen jelentést, ha a jelöltek bírnak-e az erre vonatkozó törvény keretébe beillő qualifiatioval? és dr. Kovács Ödön a választás elhalasztása mellett útasíttatni kívánja az enyedi főtanodát, hogy e katedra tárgyait célszerűbben s a tanoda mostani szükségének megfelelőbben ossza be, az áll. ig. tanács fölhatalmaztatván, hogy jövőre a pályázatot emódosítás értelmében hirdesse ki.

A kérdés föltétetvén, ha megkívánja-e a közgyűlés a kijelölés alapján ezúttal a választást ejteni, 21 tag kívánságára titkos szavazás rendeltetik el, a mi megtörtén-

vén, a 131 beadott szavazatból 70 nem, 61 igen tünt ki, mire dr. Kovács Ödön indítványa egyhangúlag elfogadtatott.

A szavazatszedő bizottság jelentése alapján az elnök kihirdeti, hogy a szászvárosi matematikai s physikai tanszékre 144 beadott szavazatból 143-mal megválasztott Simon Ferencz, a marosvásárhelyi szintén matematikaira 146-ból 99-el Bedőházi János.

Az elnök indítványára kimondatván, hogy a közgyűlés e nap délutánján is kíván ülést tartani, a délután megnyitott ülés, pár elnöki bejelentés tudomásul vétele után, tárgyalás alá veszi az ig. tanács által előterjesztett szabályzati tervezetet a tanár-választás módozatait illetőleg.

Ez előterjesztés szintén hosszas és érdekes vitákra adott alkalmat, különösen a candidatio meg- vagy meg nem tartása kérdésében. Lapunk olvasói egész terjedelmében ismervén az ig. tanács múlt évi javaslatát, most csak annyit tartunk szükségesnek megjegyezni, hogy a múlt évi közgyűlés határozata értelmében, véleményadásra szólítottak föl az egyházmegyék és a tanodák, közöltetvén velők a szabálytervezet. Az egyházmegyék túlnyomó nagy többsége a candidatiót teljesen el kívánta ejtetni s a közgyűlés szabad választási jogát akarta törvénybe iktatni; a tanodák többsége csak annyi megszorítást kívánt, hogy a qualificált folyamodók érdemsorozatba rendeztessenek, s e sorozat alapján szabadon történjék a választás, — mig az ig. tanács meg kívánta tartani a gondnokokból, tanárokból és az ig. tanács küldöttjeiből alakított kijelölő bizottságot s csak annyi módosítást tőn múlt évi javaslatán, hogy a qualificált pályázók számához képest 3—6 jelölt legyen a közgyűlés választása alá bocsátható.

A részletes tárgyalás megkezdetvén, általában kimondatott, hogy az újan rendszeresített tanszék csak a rákövetkező közgyűlésen tölthető be, mig az átalakított tanszékek a szükséghez képest már azon a közgyűlésen, a mely az átalakítást elhatározta. Továbbá megállapított, hogy az egyesek, vagy társulatok által alapítandó új tanszékekhez kötött föltételek fölött mindannyiszor a közgyűlés határoz. A harmadik pont (a megüresedett tanszék iránti pályázat kihirdetéséről) változatlanul elfogadtatván, a negyedik pont (a candidáló bizottságról) újolag hosszú vitát idézett elő, s a végén is szavazás döntött, 44 szóval 37 ellenében elfogadtatván, a candidáló bizottság megtartása, — a bizottság összealkotásának módozatai a más napi ülés elhatározására halasztatván, — kitűzetvén egyszersmind a szavazás a kilépő öt ig. tanácsosra (Lészai Ferencz, Gyarmathy Miklós, dr. Kolozsvári Sándor, Parádi Kálmán és Vályi Pál) valamint a sepsi-szent-györgyi betöltendő két tanszékre is.

Báró Kemény Gábor főgondnok ez nap este elúztanadó lévén, a közgyűlés hangos éljenzéssel vett tőle búcsút.

(Folytatása következik.)

PARÁDI KÁLMÁN TANÜGYI ELŐADÓ évi jelentése.

(Folytatás és vége.)

Népiskoiáink állapotát rajzoló jelentésem anyagát, az 1879—80 évi tanszakról, részint a népiskolai Rendszabályok 53 és 68 §§. értelmében benyújtott statisztikai kimutatásokból, részint az egyházmegyei tanügyi előadók jelentéseiből merittem. Alapos tájékozásúl csatolom az A) jegyű rovatos táblázatot.*) A csatolt kimutatás részletei mellett czélszerűnek láttam egész általánosságban és egyházmegyénként is regisztrálni és közszemlére hozni a népiskolai állapotokat.

1. A v.-hunyad-zarándi egyházmegyében a tanköteleseknek csak igen kevés $\frac{0}{100}$ -ka nem jár iskolába s ezeknek legnagyobb része is törvényesen mentesített. Az iskolába járó tankötelesek szellemi előhaladása elég kedvező. Az iskolák felszerelése általában sok, némely helyen pedig nagyon sok kívánni valót hagy fenn.

2. A gyulafehérvári egyházmegyében a tankötelesek szorgalmasan látogatják az iskolákat s a fel nem járók legnagyobb része törvényesen mentesített.

Egyes egyházközségekben idegen vallásfelekezetűek is népesítik felekezeti iskoláinkat. Az iskolák állapota és felszerelése általában gyarló, pár egyházközségben felszerelésről szó sem lehet. (Krakkó, Wingárd, Borberek, Zalathna.)

Nagy-enyedi egyházmegyében tanult összesen 1753, tehát a tanköteleseknek valamivel több mint 61%-a; azon aránytalanság magyarázatául, mely szerint a felekezeti iskolával nem bíró egyházközségek tanköteleseinek száma úgy viszonylik egymáshoz, mint $\frac{3}{4}$ — felhozatik, hogy három felekezeti iskolában szünetelt a tanítás, jelesen Csombordon, mert az új iskola még nincs készen; Hadréven, mert az iskolahelyiségül szolgált papi lakot a vízáradás lerontotta; G.-Keresztúron, mert a tanító a kolozsvári kórházban fekszik, a lelkész pedig szintén oly beteges, hogy papi teendőit is nehezen végezheti. Lelkész fiait kivétel nélkül teljesítették kötelességeiket az állami és községi iskolákban is. A tankötelesek szellemi előhaladása elég kedvező arányokat tüntet föl.

4. Kolozsvári egyházmegye népiskoláiról hivatalos adatok hiányában mit sem mondhatok, a tankötelesek számáról csak hozzávetőleg lehetne szólni, mert családi könyve nincsen.

5. Kolozs-kalotai egyházmegye tanügyi előadójának egészen szabályszerű és kimerítő jelentése szerint az iskolába járók száma növekedett a múlt évéhez képest; több iskolában szünetelt a tanítás diphtheritis miatt, vizsgálat sem tartatott (Egeres, Bábon, Vista); két községben,

*) Nagy terjedelme miatt nem adhatván lapunk hasábjain, annyit jegyzünk ide belőle, hogy 445 elemi néptanító tanított 432 csaknem kizárólagosan vegyes népiskolánkban összesen 21,749 gyermeket.

Koródon és Nyárszón, hanyagságból nem volt vizsgálat. Általában haladás mutatkozik a törvénytábla tanfolyam kintartásában. A szellemi előrehaladást gátolja egyfelől az iskolák hiányos felszerelése, másfelől az a körülmény, hogy az iskolaszékek nagyobb része nem gondoskodik idején, hogy a gyermekek a szükséges könyvekkel láttassanak el.

6. Szilágy-szolnoki egyházmegyében a tankötelesek jelentékeny száma hanyagolta el az iskolákat, még pedig törvényes mentesítés nélkül. A szellemi előrehaladás egyházközségenként meglehetősen változó, néhol dicséretes, néhol kielégítő, néhol kevés és egy helyen (Völcsök) semmi. Arra is van eset, hogy az eredmény a tanító hanyagsága miatt elégtelen (Lele). Az iskolák felszerelése általában kielégítő s az 55 egyházközségi iskola között csupán 8 van hiányosan felszerelve (ballai, borzási, érkörösi, kr.-czégényi, mindszei, monói, paczalusai és völcsöki). Négy felekezeti iskolánk egész év folytán zárva volt (Ilosva, Kövesd, Sz.-Udvarhely, Czikó).

7. Deési egyházmegye népiskoláiról megbízható adatok hiánya miatt mitsem szólhatok; de nem tehetem, hogy az illető egyházmegye tanügyi előadójának rövid általánosságban mozgó jelentéséből ne idézzem a következőket: Deésen még a ref. vallású tankötelesek számát sem lehet biztosan tudni, minthogy családkönyv készítve nincs. A deési ref. iskolákba járók nagyrésze vagy nem ref. vallású vagy nem helybeli.

8. Széki egyházmegyében a tankötelesek jelentékeny száma nem látogatja az iskolákat, minek oka részint a szülőkben, részint az iskolaszékek erélytelenségében keresendő. A szellemi előrehaladásról adatok hiányában semmit sem lehet tudni, úgy szintén az iskolák állapotáról és felszereléséről sem. Mint szomorúan jellemzőt fel kell említenem, hogy a tanítók legnagyobb része csupán ideiglenesen alkalmazott s csekély képességgel bír.

9. Nagysajói káptalanban a 309 tanköteles 53%-a teljesen nélkülözi az oktatás áldásait; és az aránytalanul kisebb százalék sem elég eredményesen látogatja az iskolákat; a tanhelyiségek czélszerűtlenek, sőt csaknem használhatatlanok; a felszerelések elégtelenek. A tanítók nélkülözik a szakértelem, buzgalom és munkás ügyeskedést azon mértékét, mely az oktatás sikerének leglényegesebb feltételét képezi.

10. Görgényi egyházmegyében a tekintélyes számú tanköteleseknek csak igen kis része (3031-ből 107) mulasztotta el az iskolát látogatni törvényesen nem menthető ok miatt. A szellemi előrehaladás ezzel párhuzamosan teljesen kielégítő.

11. Marosi egyházmegyében a tankötelesek iskola-látogatása megnyugtató. Az iskolák állapota s berendezése, felszerelése általában kielégítő s ennek megfelelően a tankötelesek szellemi előrehaladása is kedvező. Van egy pár egyházközség, melynek iskolája a jelen körülmények között nem tartható fenn (selyei, m.-kereszturi, boosi, iklandi).

12. Küküllői egyházmegyében a tanköteleseknek csaknem fele járt iskolába és ezeknek kis része

volt törvényesen mentesítve. A szellemi előrehaladás általában csekély, minek egyik főoka az ideiglenesen alkalmazott, igen gyenge tehetségű és képzettségű tanítóknak keresendő. Az iskolák felszerelése és berendezése csupán a szükségesekre terjedt ki s általában szegényesnek mondható.

13. Nagyszebeni egyházmegyéről az iskolai kimutatások, egyházmegyei tanügyi jelentések kétségbevonhatatlanul haladást jeleznek; az igazolatlan mulasztások egyik főoka az iskola hiányában s illetőleg az iskola meg nem nyithatásában keresendő (Asszonynépe, Bolya, Hari, Kövesd, Örményszékes és Pókafalva). Az iskolák felszerelése csak néhol kielégítő.

14. Udvarhelyi egyházmegyében a tanköteleseknek csak igen kis része nem járt iskolába s az is csaknem valamennyi törvényesen mentesített. A szellemi előrehaladás igen kedvező. Az iskolák berendezése és felszerelése a kívánalmaknak teljesen megfelelő. Örvendetes jelenség az, hogy a törvénytábla miudennapi tanfolyamot szeptemberrel kezdik és áprilissal végzik és hogy az ismétlődő iskoláztatást melegen felkarolta az egyházmegye.

15. Erdővidéki egyházmegyében az iskolába járó tankötelesek száma igen kedvező arányt mutat fel. A szellemi előrehaladás néhol dicséretes, általában pedig kielégítő. Az iskolák berendezése s felszerelése, kevés kivétellel, hiányos. Az egyházmegyei tanács erélyes intézkedésének kívánt eredménye volt a vallástanítás és az ismétlődő iskoláztatás ügyében.

16. Sepsii egyházmegyében a tankötelesekről, azoknak iskolába járásáról, a szellemi előrehaladásról semmi adat, úgyszintén az iskolák berendezéséről és felszereléséről sem. Az egyházközségek közül kettőnek (Étfalva, Kálnok) iskolája községivé változott törvényellenesen, a miért az illető előjáróságok feleletre vonandók.

17. Orbai egyházmegyében a tankötelesek között, a törvényesen mentesítettek kivételével, igen kevés van, ki iskolába nem jár. A szellemi előrehaladás igen kedvező. Az iskolák berendezése és felszerelése a kívánalmaknak teljesen megfelel. Általában minden irányban igen kedvező jelenségek mutatkoznak.

18. Kézdi egyházmegyében a tankötelesek és iskolába járók száma igen kedvező és örvendetes arányokat tüntet fel, nemkülönben a tanulók szellemi előrehaladására vonatkozó adatok is. Az iskolák általában szabályszerűen vannak berendezve s felszerelésük a kívánalmaknak és szükségleteknek teljesen megfelel.

Az előterjesztettek alapján fölhivta igazgató-tanácsunk a kolozsvári, deési, széki és sepsii egyházmegyék, valamint a n.-sajói káptalan előjáróságait a népiskola ügyre vonatkozó jelentéseik felküldésére s illetőleg a felküldött hiányos adatok kiegészítésére és oly intézkedések megtételére, melyeknél fogva a nagy mértékben mutatkozó hivatali mulasztásoknak jövőre eleje vétessék. A többi 13 egyházmegye népiskolaügyi állapotait az illető előjáróságoknak a népnevelés terén kifejtett buzgóságát és ennek megnyugtató eredményeit, az ig. tanács méltányló elismeréssel jó-

vábagyó tudomásul vette. Azon hiányok elenyészetése érdekében, melyek szegénységünk miatt forognak fenn, legyen szabad idéznem egyik legfáradhatatlanabb hivatalnokunknak, a görögnyi esperes afiának, ama szívből fakadó óhaját: „domestica, jöjjön el országod! mert erőm meggyőződésem — így szól — a hosszas tapasztalaton okulva, hogy rendeletek, határozatok, bármely szívhöz szóló beszédek, a jelzett égető szükségeken nem segítenek a jelen nyomasztó viszonyok közt, hanem egyedül a pénz! A mily arányban növekedik az állami, községi teher illető egyházakra és megyetagokra azon arányban nehezebb az elhordozhatatlanszükség az egyházakra és szenved az isholágy.” Vajha a domesztikához kötött reményeink mielőbb valósulnának.

IRODALOM.

A Népszerű Orvosi Tanácsadó 16-ik füzeté Mehner Vilmos izléses kiadásában megjelent, s ezzel az első kötet be van fejezve. A közegészségügynek megbecsülhetetlen szolgálatot tett a kiadó e mű közrebocsátása által. Ha meggondoljuk, hogy a mindennapi életben mi mindenféle testi bajoknak vagyunk kitéve s mennyire legfőbb érdeke minden embernek saját egészsége fölött örkedni, úgy bátran kimondhatjuk, hogy e könyvnek egyetlen káznál sem szabad hiányozni. Betűrendben 632 czim alatt számos bajt, gyógyszert, gyógyhelyet, gyógymódot ismertet, a táplálék alkatrészeit elemzi, megmondja, mely eledelök táplálók, melyek egészségtelenek. A legújabb tudományos felfedezések alapján van e mű összeállítva népszerű, világos, bárki által könnyen megérthető modorban. A szöveg közé 250 kép van nyomva s a műhöz tíz ábra mellékelve. Az első kötet ára 5 frt. A haladéktalanul megjelenő második kötet füzetit 30 krjával kaphatni.

A magyar-francia szakácskönyvből megjelent a 9. és 10-ik füzet. A mű, mely összesen 24 füzetre fog terjedni, a gazdasszonyok által rég erzett hézagot tölti be, miután eddig nem volt könyv, mely a francia szakácsművészet felfedezéseit a magyar konyha titkaival együtt kimerítően tárgyalná. Különösen egy tekintetben nélkülözhetetlen e könyv még azok előtt is, a kik különben kitűnő gazdasszonyok és szakácsnők: abban t. i. hogy a mi a kácsművészetben talán a legfőbb dolog: az izlés és divatos találást részletesen leírja, világos könnyen érthető modorban. A legutóbb megjelent füzetek a szárvasok, őzek s egyéb vadak és szárnyasok elkészítési módját tartalmazzák. A könyvet Mehner adja ki, s a díszes kiadás az előnyösen ismert czég hírnevének becsületére válik. Egyegy füzet ára 30 kr.

A Föld és népei című nagy feltűnést keltett munkából elöltünk fekszik a legutóbb megjelent négy füzet 44—46-ig. Ezzel be van fejezve a második kötet, mely 84 iven Afrikát, Ázsiát és Ausztráliát ismerteti. Az ismerkedvelőkre, általán minden művelt emberre szerfölött érdekes Saharának, a Nilus országainak s Afrika déli és keleti, eddig csak kevesek által ismert része, Livingstone, Stanley világ-hírű utazók mellett számos tudományosj által vezérelt férfú, köztük a híres magyar útszó, Magyar László észleletei, tapasztalatai foglaltnak össze e könyvben azok följegyzései és tüzetes leírása nyomán. Érdekes, megkapó képét nyerjük e műben eurpai láb által még alig érintett eme vadregényes, majd óriási erdők által borított, majd a végtelenségbe nyuló pusztaságokból álló földrészeknek. Néprajzi ismertetései kitűnők és alaposak. A magyar mű, mint tudva van, Helwald világ-hírű munkája után készül s bátran elmondhatjuk, hogy a maga nemében páratlan. Sajtó alatt van s már a legközelebbi napokban megjelen a harmadik kötet első füzeté is. E kötet kizárólag Európával fog foglalkozni, a legutolsó hivatalos statisztikai adatok alapján.

Ez adatok Európa minden államában ép most állittatik össze, s a munka megjelenését ép e körülmény késlelteté. Mondanunk sem kell, hogy e műben Magyarország különös tekintéttel és kimerítően lesz ismrtelve, számtalan művészi kivitelű eredeti kép által kísérvé. Általában képek dolgában e mű kiválóan gazdag; a két első kötet képei négyöt száza mennek s ezeken kívül van két kötetben 60 művészi kivitelű mellékelt kép. Az alkotatkész kiadót, Mehner Vilmos urat, valóban elismeres illeti meg, hogy e becses művet mindenki által s jutányosan megszerezhetővé tette. Az eddig megjelent két kötet ára az I. köt. diszkötésben 7 frt. 50 kr., a II. kötet 6 frt. 50 kr. A harmadik kötet (u. m. az I. és II. kötet is) megrendelhető füzetenként 30 krjával.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1881. jun. 28-án.

— **Lapunk megjelenése elháríthatlan akadály miatt késett, miért t. olvasóink elnézését kéri a Szerkesztő.**

— Az egyetemes énekügyi bizottságnak a konvent által kinevezett tagjait főt. püspökünk, mint a bizottság elnöke, a múlt szeptemberi konventi értekezlet megállapodása értelmében július 5-ikére Kolozsvárra hivta meg. A bizottság feladata a hazai ref. egyházkerületek használatára egy közös énekes-könyv létrejöhétését előkészíteni. A bizottságnak városunkban összegyűlendő érdemes tagjait előre is idvezeljük.

— **Tanári jubileum.** E hó 12-én szép ünnepet rendezett a budai állami tanítóképző intézet tanári kara ez intézet igazgatója, Gyertyánffy István tiszteletére, 25 éves tanári működése alkalmából. Az ünnep az intézet nagy termében folyt le, melyet csinosan földiszítottak s mely megtölt az ünnepelt tisztelgivel. Ott volt a közoktatásügyi miniszterium részéről Tanárky Gedoon államtitkár, Gönczy Pál és Szász Károly miniszteri tanácsosok, Buzogány Áron, továbbá Békey Imre budapesti tanfelügyelő s a tanügy számos képviselője. A teremben megjelent Gyertyánffy Békey üdvözölte; aztán dr. Kiss Áron, az intézet pedagógiai tanára, Lederer Ábrahám, az izraelita tanítóképző, Péterffy Sándor a budapesti tanító és egy tanár a magyarországi polgári tanári kar nevében. Az érdemes férfú meghatottan köszönte meg az óvációkat és a nap emlékére 1000 frtos alapítványt tett oly czélből, hogy kamataiból ez intézetbeli szegény tanulók segélyoztessenek. Az ünnepélyt a hymnus eléneklése rekesztette be, melyet az intézeti dalárda és zenekar adott elő. Az ünnepelt azonkívül még számos meglepetésben részesült; így jelenlegi tanítványai az ő nevére 450 frtból álló alapítványt gyűjtöttek, melynek kamatai évenként az intézetbe járó és Gyertyánffy által kijelölendő két szegény tanuló segélyezésére fordítandók; volt tanítványai pedig albumba foglalt arczképeikkel lepték meg. A vidéki városok tanintézetei közül is többen küldtek üdvözletet. Délután lakoma volt a Hungáriában. — **Debreczenben is jubileum volt e napon.** Ott Szabó Józsefnek, a ref. leánytanítónak félszázados jubileumát ülték a kistemplomban. Némethy Lajos lelkes mondott üdvözölő beszédet, s Kiss József tanfelügyelő adta át a királyi kitüntetés, az arany érdemkeresztet, Szabó mélyen megindulva köszönte meg a megemlékezés és kitüntetés jeleit. Domokos Lajos tanító beszéde rekeszté be az ünnepélyt, melyre sokan jelentek meg.

— **Választások.** A pápai ref. főiskolában az elhunyt Tarczy Lajos helyére Keresztési Kis József, a kún-szentmiklósi gymnasium igazgatója választatott meg; csejdi egyh. községünk pedig Kertész Mózes iklandi lelkeszt választotta papjává.